

Diplomová práce

UNIVERZITA KARLOVA

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

Cizinci v městském regionu Karlových Varů: prostorová distribuce a vlivy na lokální prostředí

Foreigners within
Karlovy Vary urban region:
spatial distribution
and influences on local environment

Bc. Adam Klsák

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Vedoucí práce:

doc. RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Praha 2017

Poděkování

Na prvním místě děkuji doc. RNDr. Martinu Ouředníčkovi za jeho ochotu a cenné rady při vedení práce, a také Mgr. Ivaně Přidalové za mnoho tipů a příležitost podílet se na společném projektu. Za finanční podporu projektu č. 484516 *Mobilita cizinců v Česku a jejich role v utváření sociálního prostředí českých měst*, v jehož rámci tato práce vznikala, děkuji Grantové agentuře Univerzity Karlovy. Veliké díky dále patří mé rodině, která mne po dobu studia vždy maximálně podporovala a motivovala. Za vzorné zajištění technické podpory nakonec patří poděkování Ing. Jakubovi Černému.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 20. 4. 2017

.....
Bc. Adam Klsák

Abstrakt

Název práce: Cizinci v městském regionu Karlových Varů: prostorová distribuce a vlivy na lokální prostředí

Autor: Bc. Adam Klsák

Vedoucí práce:

doc. RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Abstrakt: Cizinci se stávají stále významnější složkou obyvatelstva našich sídel, a to v souvislosti s výjimečnými migračními charakteristikami Česka v rámci zemí střední a východní Evropy i celé EU. Tento fakt implikuje rostoucí význam cizinecké populace jako činitele v procesu formování lidmi obývaného prostoru. Předkládaná diplomová práce se věnuje přítomnosti cizinců v městském regionu a širším okolí Karlových Varů, které jsou v současnosti městem s jedním z nejvyšších podílů cizinců v Česku na počtu obyvatel. Analyzovány jsou migrační charakteristiky obyvatelstva oblasti a jeho mobilita s důrazem na cizineckou populaci. Dále jsou vysvětleny vzorce prostorové distribuce populačně nejsilnějších skupin cizinců v zájmové oblasti na několika měřítkových úrovních, a to na základě dosud nepublikovaných individuálních dat cizinecké policie. Jádrou pasáží empirické části je pak analýza vlivu přítomných cizinců na lokální prostředí, která vychází z podrobného terénního šetření provedeného autorem. Práce je zasazena na pomezí urbánních a migračních studií a je teoreticky zastřešena koncepty socioprostorové diferenciaci a rezidenční mobility. Metodicky se autor hlásí zejména k odkazu Chicagské školy urbánní ekologie a pražské Albertovské školy sociální geografie. Pro porozumění kontextu je práce doplněna o kapitoly zabývající se stavem i vývojem etnické diverzity Česka, respektive vývojem sídelní struktury a obyvatelstvem zkoumané oblasti Karlovarska.

Klíčová slova: Socioprostorová diferenciaci, rezidenční mobilita, etnické struktury, postsocialistické město, Karlovy Vary.

Abstract

Title: Foreigners within Karlovy Vary urban region: spatial distribution and influences on local environment

Author: Bc. Adam Klsák

Supervisor:

doc. RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Abstract: Due to exceptional migration characteristics of Czechia among CEE countries and entire EU, foreigners are becoming more and more important component of the population in our cities. This fact implies the growing importance of foreign population as a participant in process of shaping the lived space. The aim of this diploma thesis is the presence of foreigners within the urban region and broader environs of Karlovy Vary – which currently is a city with one of the highest proportions of foreign population in entire Czechia. Migration characteristics and mobility of population of area are analysed with emphasis on foreigners. Subsequently patterns of spatial distribution of significant foreigners' groups are explained on various levels, based on unique unpublished data from Czech Foreign police office. Then the core section of empirical part is the analysis of influence of foreign inhabitants on the local environment, which stems from detailed field research carried out by the author. The work varies between urban and migration studies and theoretically is roofed by concepts of socio-spatial differentiation and residential mobility. From methodical point of view, the author has been influenced by the Chicago school of urban ecology and Prague's Albertov school of social geography. For clear understanding of context is the thesis completed by chapters dealing with development of ethnic diversity of Czechia and characteristics of residential and population structures of Karlovy Vary urban region.

Keywords: Socio-spatial differentiation, residential mobility, ethnic structures, post-socialist city, Karlovy Vary.

Obsah

1 Úvod	1
2 Socioprostorová diferenciace a mobilita v prostoru	4
2.1 Prostorové aspekty diferenciace společnosti	4
2.2 Rezidenční segregace	6
2.3 Migrace a rezidenční mobilita ..	14
2.4 Diferenciace vývojových trajektorií společnosti v prostoru měst	19
2.4.1 USA	19
2.4.2 Západní Evropa	20
2.4.3 Socialistické a postsocialistické město	22
2.4.4 Relevance konceptů pro prostředí našich měst	26
3 Zdroje dat a metodika	29
3.1 Dostupná data o cizincích v Česku a využití zdrojů dat ...	29
3.2 Metody výzkumu	31
4 Etnická diverzita Česka	37
4.1 Imigrační politika v Česku	37
4.2 Etnická diverzita v historii země	39
4.3 Cizinci a menšiny v současném Česku	40
4.3.1 Ukrajinci v Česku	46
4.3.2 Vietnamci v Česku	47
4.3.3 Rusové v Česku	49
5 Charakteristika zkoumané oblasti a jejího obyvatelstva	52
5.1 Širší okolí	52
5.2 Karlovy Vary a jejich městský region	56
6 Rezidenční mobilita obyvatel v městském regionu Karlových Varů a širším okolí	59
7 Vzorce socioprostorové diferenciace cizinecké populace na Karlovarsku a jejich vývoj	70
7.1 Socioprostorová diferenciace cizinecké populace širšího okolí	71
7.2 Vybrané lokality koncentrace cizinců a jejich socioprostorová diferenciace v mikroměřítku	75
8 Cizinci a jejich vliv na prostředí vybraných lokalit městského regionu Karlových Varů	85
8.1 Cizinci a nové bytové domy v městském regionu Karlových Varů	86
8.2 Vlastnictví objektů v lázeňském a obchodně-správním centru	91
8.3 Ekonomické aktivity cizinců lázeňském a obchodně-správním centru	96
8.4 Kulturní zázemí cizinců na Karlovarsku	99
9 Diskuze a závěr	103
Literatura	108
Další zdroje	118
A Zkratky	121

Tabulky

4.1. Obce v Česku podle absolutních počtů cizinců v roce 2015	43
4.2. Vybraná města v Česku nad 10 000 obyvatel podle podílu cizinců na celkové populaci v roce 2015	44
4.3. Města a obce v Česku podle podílu cizinců na celkové populaci v roce 2015	45
6.1. Vnitřní migrace občanů Česka a cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014	66
6.2. Intenzita migračního obratu vybraných skupin cizinců podle občanství v okresech Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014	66
7.1. Města a obce v okresech Karlovy Vary a Sokolov podle podílu cizinců na celkové populaci v roce 2015	72
8.1. Bytové domy vystavěné/ kompletně přestavěné po roce 2000 v Karlových Varech podle podílu vlastníků-cizinců v roce 2016.....	87

Obrázky a grafy

- 3.1. Vymezení zájmového území pro analýzu širšího kontextu 32
- 3.2. Vymezení zájmového území pro analýzu vlastnické struktury a ekonomických aktivit 32
- 4.1. Podíly cizinců na populaci obcí Česka v roce 2015 42
- 5.1. Počty obyvatel a domů v okresech Karlovy Vary a Sokolov podle SL-DB v období 1869-2011 53
- 5.2. Absolutní a relativní počty cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov v roce 2015..... 54
- 5.3. Cizinci registrovaní k pobytu v okresech Karlovy Vary a Sokolov v roce 2015 podle občanství a pohlaví 55
- 5.4. Počty návštěvníků hromadných ubytovacích zařízení v Karlovarském kraji v letech 2003-2015..... 56
- 5.5. Počty obyvatel a domů v městském regionu Karlových Varů podle SL-DB v období 1869-2011 57
- 6.1. Hrubá míra migračního salda v obcích okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 1992-2014 59
- 6.2. Přistěhovalí Češi a cizinci do okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014..... 60
- 6.3. Saldo migrace českých občanů a cizinců za okresy Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014..... 61
- 6.4. Přistěhovalí do okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 podle věku, pohlaví a občanství .. 62
- 6.5. Vystěhovalí z okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 podle věku, pohlaví a občanství 62
- 6.6. Přistěhovalí cizinci do okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 podle státního občanství 63
- 6.7. Podíl cizinců přistěhovalých do Karlových Varů z celkového množství v okresech Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014..... 64
- 6.8. Vystěhovalí z města Karlovy Vary v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 1992-2014 68
- 6.9. Vystěhovalí cizinci z města Karlovy Vary v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 68
- 7.1. Cizinci v katastrech obcí okresů Karlovy Vary a Sokolov podle občanství v roce 2008..... 73
- 7.2. Cizinci v katastrech obcí okresů Karlovy Vary a Sokolov podle občanství v roce 2015..... 73
- 7.3. Podíl cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov žijících v Karlových Varech/zázemí městského regionu v letech 2008, 2011 a 2015 74
- 7.4. Občané Ruska ve vybraných lokalitách v roce 2015 76
- 7.5. Saldo ruské populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015..... 76
- 7.6. Občané Ukrajiny ve vybraných lokalitách v roce 2015 78
- 7.7. Saldo ukrajinské populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015..... 78
- 7.8. Občané Vietnamu ve vybraných lokalitách v roce 2015 80
- 7.9. Saldo vietnamské populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015..... 80
- 7.10. Občané Německa ve vybraných lokalitách v roce 2015 82
- 7.11. Saldo německé populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015..... 82
- 8.1. Rezidence Královská vyhlídka 88
- 8.2. Areál bytových domů v ulici Waldertova 90
- 8.3. Lokalizace bytových domů postavených nebo kompletně přestavěných po roce 2000 91
- 8.4. Odhad vlastnické struktury objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku v lázeň-

ském centru Karlových Varů v roce 2016	92
8.5. Odhad vlastnické struktury objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku v obchodně-správním centru Karlových Varů v roce 2016	94
8.6. Vlastnictví objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů v roce 2016	95
8.7. Obchody a vybrané individuální služby provozované cizinci v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů v roce 2017	97
8.8. Obchody a vybrané individuální služby provozované cizinci v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů podle zaměření činnosti v roce 2017	98
8.9. Ruský kulturní život v lázeňském centru Karlových Varů.....	100
8.10. Centrum buddhisticko - vietnamské kultury v Karlových Varech ..	101

Úvod

Téma přítomnosti cizinců v Česku je v současné době stále více aktuálním a v domácích diskuzích rezonujícím motivem. Rozsah vědeckých prací přinášejících relevantní poznatky o vlivech zvýšené etnické diverzity na lokální prostředí však za veřejnou diskuzi zaostává. V kontextu postsocialistických zemí – a Česko není výjimkou – najdeme zatím relativně malé množství prací, které se touto tematikou zabývají. Existující výzkum je navíc limitován téměř jen na metropolitní oblasti a hlavní města, které jsou považovány za hlavní areály koncentrace cizinců a prostředí se zvýšenou etnickou diverzitou obecně (Gentile, Tammaru 2006, Marcińczak a kol. 2014a).

Po krizi západních finančních trhů se nárůst migrace do Česka zpomalil a nová migrační vlna z válkami postiženého Blízkého východu a severu Afriky se zatím dotkla postsocialistických zemí střední Evropy jen minimálně (Drbohlav, Valenta 2014, Scott-Smith 2016), přesto je ve středo- a východoevropském kontextu svou vývojovou trajektorií migračních charakteristik Česko fenoménem (Uherek 2003, Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011, Drbohlav, Valenta 2014). Jako jedna z nejuspěšněji transformovaných zemí bývalého východního bloku se během dvaceti pěti let obnovené demokracie od migračně ztrátové země posunulo ke statutu tranzitní, až se postupem času vyvinulo v zemi saldově imigrační (Drbohlav 2011). Hlavním magnetem Česka, a také branou do země, je Praha (Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Drbohlav, Valenta 2014), nicméně se stoupajícím počtem cizinců, rozvojem sítí, či částečným přebíráním trendů většinové populace dochází také k vnitřní migraci cizinců a vytváření dalších významných lokalit s jejich vyšší koncentrací (Uherek 2003, Novák a kol. 2007, Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011). Mezi takové lokality patří Karlovy Vary, které jsou dnes městem s jedním s nejvyšších podílů cizinců na obyvatelstvu v republice (ČSÚ 2015a, ŘSCP 2016). Významný podíl na počtu obyvatel v nich zaujímají občané původem ze zemí bývalého Sovětského svazu – zejména Ruska a Ukrajiny (Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Rešetarová 2012, Klsák 2014, ŘSCP 2016). Vzhledem k historickému kontextu a geografické poloze města dále nemalou část populace tvoří Němci, a také Vietnamci, pro něž je přítomnost v příhraničních regionech západu Čech charakteris-

tická (v Karlovarském kraji tvoří Vietnamci vůbec nejpočetnější skupinu cizinců (ČSÚ 2015a)).

Lze důvodně předpokládat, že cizinci, jejichž počty v českých sídlech rostou, se budou stávat stále aktivnější složkou obyvatelstva při utváření lokálního prostředí a jeho prostorových struktur. Tato práce navazuje na autorův předchozí výzkum, jehož výstupem byla bakalářská práce s názvem *Etnická rezidenční diferenciace Karlových Varů: cizinci a lázeňské centrum* (Klsák 2014). Cílem diplomové práce je popsat migrační trendy a rezidenční mobilitu cizinců žijících v městském regionu Karlových Varů a jejich širšího okolí a porovnat je s obdobnými charakteristikami většinové populace. Dále pak postihnout nedávný vývoj distribuce cizinecké populace v prostoru, a především pak pokusit se objasnit determinanty a vysvětlit důsledky zaznamenaného vývoje na vybrané aspekty sociálního a fyzického prostředí specifických lokalit ve zkoumané oblasti. Z výše uvedených cílů vyplývají následující tři hlavní skupiny výzkumných otázek a podotázek:

1. Jaká jsou migrační specifika regionu města Karlovy Vary a jeho širšího okolí a jak lze popsat rezidenční mobilitu obyvatel tohoto území?
2. Jaký charakter mají vzorce prostorové distribuce cizinců obývajících městský region Karlových Varů a jeho širšího okolí a jakými změnami procházely zjištěné vzorce v nedávné době?
3. Jaký vliv mají přítomné skupiny cizinců na utváření lokálního prostředí specifických lokalit městského regionu Karlových Varů?
 - a) Jaké jsou počty a podíly cizinců-vlastníků v nově vystavěných bytových domech v městském regionu Karlových Varů a nakolik se zjištěná čísla liší od reálného počtu bydlících cizinců v těchto objektech?
 - b) Kolik nemovitostí cizinci reálně vlastní v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů, a nakolik a kde se jejich majetky v mikroměřítku prostorově koncentrují?
 - c) Jaký je charakter podnikatelských aktivit jednotlivých skupin cizinců v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů a nakolik tyto aktivity přispívají k utváření podoby místního prostředí?

Práce je strukturována do kapitol, sekcí a podsekcí. Na úvodní kapitolu 1 navazuje teoretické zarámování práce v podobě rešerše a diskuze relevantní literatury a vybraných teoretických i praktických přístupů k výzkumu socioprostorové diferenciace a mobility lidí v prostoru (kapitola 2). Cílem kapitoly 3 je posouzení pozitiv a negativ dostupných

datových zdrojů k tématu práce a popis v empirické části využitých metod. Náplní kapitoly 4 je souhrn dosavadních poznatků o cizincích obývajících Česko včetně stručné charakteristiky nejsilnějších imigračních skupin. Kapitola 5 přináší nástin kontextu vývoje sídelní struktury městského regionu Karlových Varů jeho okolí, specifík zkoumané oblasti, a obecných charakteristik obyvatelstva s důrazem na přítomné cizince. Kapitoly 6, 7 a 8 jsou empirickým jádrem práce hledajícím odpovědi na výše položené výzkumné otázky. Shrnutí výsledků a jejich diskuze jsou obsahem kapitoly 9.

Socioprostorová diferenciacie a mobilita v prostoru

Vztah mezi sociální a prostorovou složkou organizace společnosti je již od dob americké Chicagské školy či českých průkopníků v oblasti prostorové vědy Boháče, Bláhy, Moschelesové či Krále středem zájmu urbánní geografie a sociologie (Steinführerová 2003, Ouředníček a kol. 2009). Právě touto problematikou se zabývají koncepty socioprostorové diferenciacie, rezidenční segregace a mobility. Kapitola 2 si klade za cíl utřídění klíčové literatury a pojmů v oblasti těchto do značné míry se překrývajících konceptů a diskuzi teoretické i metodologické relevance pro předkládaný výzkum.

Kapitola je rozdělena do čtyř sekcí, které se postupně věnují obecným prostorovým aspektům diferenciacie společnosti v prostoru (sekce 2.1), konceptu rezidenční segregace a různým pojetím, které ho provázejí (sekce 2.2), teorii rezidenční mobility (sekce 2.3) a na konec konkrétním poznatkům a aplikaci relevantních teorií v různém geografickém a sociokulturním kontextu (sekce 2.4). Sekce 2.4 je ještě rozčleněna na čtyři podseky podle jednotlivých modelových oblastí – USA (podseky 2.4.1), západní Evropu (podseky 2.4.2) a z hlediska tématu práce nejvíce relevantní střední a východní Evropu – postsocialistické země (podseky 2.4.3). Podseky 2.4.4 hodnotí přenositelnost poznatků mezi jednotlivými diskutovanými prostředími.

2.1 Prostorové aspekty diferenciacie společnosti

Jednou ze základních vlastností lidské společnosti jakožto komplexního systému je její přirozená vnitřní nehomogenita, tedy existence diferenciacie (Hampl 1998). Pojem diferenciacie je možné chápat v několika dimenzích – buďto jako prostou míru nerovnoměrnosti statistického rozložení určitého jevu v prostoru či populaci, nebo jako proces rozrůžňování společnosti v prostoru (Hampl 1998, Hampl 2005, Novák, Netrdová 2011). Výskyt vnitřních diferencí ve společnosti s sebou přináší odlišné potřeby, možnosti a preference jednotlivců i skupin obyvatelstva. Právě přirozená nehomogenita lidské společnosti je motorem dynamiky rozrůžňování lidmi obývaného prostoru – jevu, který nazýváme nejčastěji socioprostorovou, či v kontextu bydliště úžeji rezidenční diferenciací.

Existence socioprostorové diferenciacie je podmínená množstvom nejrůznějších faktorů. Zatímco vertikálními faktory rozumíme stratifikaci společnosti na základě rozdílů ve společenském postavení (například příjem či vzdělání), která evokuje spíše hierarchické uspořádání, horizontální v sobě implicitně obsahují prostorový aspekt (Temelová, Sýkora 2005). Do prostorového chování společnosti se ovšem mohou promítat oba zmíněné typy diferenciálních faktorů. Jedná se navíc o takové vlastnosti, jež jsou nejen prostorově strukturované, ale také samy pomáhají prostor strukturovat (Steinführerová 2003). Hlavní dimenze prostorového rozrůzňování společnosti jsou tři: (1) socioekonomická, (2) demografická a (3) etnická (Knox, Pinch 2010). Tyto dimenze se mohou vzájemně ovlivňovat, stejně jako tvořit zcela odlišné překrývající se prostorové vzorce (Knox, Pinch 2010). Jedna z nich však zpravidla bývá v konkrétním území či daném kontextu dominantní¹.

Socioprostorová diferenciacie se odehrává na nejrůznějších řádovostních úrovních a je tudíž jedním ze stěžejních aspektů utváření prostorových vzorců a struktur lidských sídel (Hampl 1998). Zatímco výzkum socioprostorové diferenciacie byl v minulosti často spjat především s vyššími řádovostními úrovněmi (např. meziregionální rozdíly), v současnosti se stále více hovoří o potřebě zmapovat a vysvětlit sociálně prostorové diferenciacie projevující se v úrovních řádovostně nižších – tedy například na úrovni obcí, městských čtvrtí, ulic, ale i jednotlivých domů (Ouředníček a kol. 2009, Macešková a kol. 2009). Proto i empirická část této práce využívá několika řádovostních úrovní, na kterých je daný jev zkoumán, aby mohl být popsán co nejkomplexněji a nejpřesněji. Van Kempen (2007, s.15) píše, že „města jsou – již ze své definice – složena z nejrůznějších oblastí, z nichž každá má svou funkci, přirozené charakteristiky, architektonický styl, atraktivitu a výhody i nevýhody pro nejrůznější rezidenty i návštěvníky.“ Obdobně Illner (2005, s. 41) uvádí, že „různé skupiny a kategorie obyvatel nacházejí pro svá bydliště odlišné lokality tak, aby odpovídaly jejich věku, rodinnému stavu, zdravotnímu stavu, profesi, příjmu, náboženství, národnosti, hodnotovým preferencím, sociálním vazbám, tradici, způsobu života apod.“ Zorbaugh (1926) pak za směřováním určitých skupin obyvatelstva do „přirozených areálů“² města vidí až determinaci jejich charakteristikami, když v souvislosti s nimi hovoří o „předurčení“.

¹ Zatímco vzorce rezidenční diferenciacie/segregace ve Spojených státech se nejčastěji formují na základě etnických charakteristik (Peach 1996, Iceland, Weinberg 2002), v západní Evropě jsou navíc za určující faktory pojímány spíše socioekonomické charakteristiky obyvatelstva (Van Kempen, Özüekren 1998, Musterd 2005), a v kontextu (post)socialistickém se nejčastěji hovoří o diferenciaci na základě demografických vlastností. Podrobněji viz sekce 2.4.

² V anglickém originálu Chicagskou školou rozvíjený koncept „natural areas.“

2.2 Rezidenční segregace

Pojem rezidenční segregace se se socioprostorovou diferenciací do značné míry konceptuálně prolíná, někdy je také považován za její podmnožinu (Ouředníček a kol. 2011). Jak napovídá přídomek rezidenční, je spjat přímo s prostorovou diferenciací lokalit bydliště. Z části definic vyplývá, že oproti socioprostorové diferenciaci je hlavním rozdílem (či specifikací) vnímání rezidenční segregace jako výsledku společensky nežádoucích jevů a prostorového obrazu společenské nerovnosti, který přináší marginalizaci specificky znevýhodněných skupin obyvatelstva (Ondoš, Korec 2006, Musil, Müller 2008). Pojetí a definic pojmu rezidenční segregace lze ovšem ve značné šíři odborné literatury na toto téma nalézt nemalé množství.

Stejně jako obecně v sociální geografii, také k výzkumu socioprostorové diferenciaci a segregace existují nejrůznější přístupy – od pojetí ekologického, neoklasického či pozitivistického (kvantitativního), přes behaviorální (individualistické), strukturalistické (institucionální či neomarxistické/politicko-ekonomické) a kriticko-realistické, až po poststrukturalistické-postmoderní³ (Sýkora 1993, Ouředníček a kol. 2009, Knox, Pinch 2010). Specifičtěji pro socioprostorovou diferenciaci a segregaci můžeme kategorizovat například do následujících čtyř typů: (1) sociálně ekologického, (2) institucionálního, (3) sociální polarizace a (4) kontextuálního (Marciničzak a kol. 2014b). V současné době pozorujeme v sociálních vědách odklon od čistě stacionárního pojetí segregace, a naopak příklon k popisu segregace „akčních prostorů“ jednotlivců, který má blíže ke konceptu mobility (viz dále podsekcce 2.3) a pro jeho výzkum lze využívat moderní technologie, jako například data mobilních operátorů (Wang a kol. 2012, Järv a kol. 2015). Tento přístup skýtá obrovský potenciál pro sociální geografii obecně, dostupnost tohoto typu dat však bohužel zatím rozhodně není standardem.

Sociálně ekologická Chicagská škola používala pro vysvětlení měnících se vzorců rezidenční diferenciaci analogii s biologickou invazí a sukcesí, které se projevovaly jako dominance jedné nebo více socioekonomických či etnických skupin v určitých částech města (Park 1936, Sýkora 1993). Institucionální přístup klade důraz na roli jak abstraktních, tak konkrétních institucí činných v intraurbánním prostoru. Namátkou to mohou být trhy s nemovitostmi, bytové a sociální politiky, vlastnické struktury, motivy a hodnoty realitních makléřů, developerů i veřejné správy či obecný institucionální rámec. Teorie sociální polarizace vychází z předpokladu, že stoupající poptávka po manaže-

³ Dělení přístupů v sociální, potažmo urbánní geografii není zcela ukotveno, a tak se v literatuře nezdá setkávat s vícero názvy pro totožné diskurzy, nebo také (při zachování alespoň základní kostry dělení sociálních věd) s odlišnými typologiemi.

rech a profesionálech v progresivních odvětvích je provázána ustrnutím či poklesem životní úrovně pracovníků v jiných odvětvích, čímž dochází ke ztenčování střední třídy disperzí do obou pólů žebříčku sociální stratifikace – sociální polarizaci, která vede také k polarizaci prostorové. Poslední – kontextuální – přístup upozorňuje na fakt nemožnosti generalizace některých jevů a procesů, o které se předchozí teorie pokoušely. Vychází z teze, že spojení mezi socioekonomickou nerovností a prostorovou segregací je spoluovlivňováno nejrůznějšími charakteristikami konkrétního města, jako je jeho velikost, historicky rozvinutý ekonomický profil nebo struktura zaměstnanosti (Marcinićzak a kol. 2014b).

Podle Burjanka (1997, s. 423) „(...) segregace patří mezi tradiční pojmy urbánní sociologie a znamená oddělení diferencovaných sociálních skupin do rozdílných obytných oblastí ve městě. Je tedy prostorovým vyjádřením nerovnosti.“ Naproti tomu Temelová a Sýkora (2005) rozlišují dvě odlišné významové hladiny možného vnímání pojmu segregace: buďto segregace chápaná jako (1) hodnotově neutrální analytický termín, jímž rozumíme na různých řádovostních úrovních měřitelnou a porovnatelnou míru rozdílů v prostorové distribuci rozmanitých sociálních skupin obyvatelstva, nebo (2) segregaci jako pojem s negativní konotací, evokující existenci společenského problému nerovnosti promítnutého do prostoru. Segregaci je dále možné vnímat buďto jako stav prostorové diferenciace obyvatelstva (tedy situaci v konkrétním čase), nebo jako samotný proces v čase probíhající prostorové diferenciace (Temelová, Sýkora 2005, Marcinićzak 2012). Steinführerová (2003, s. 170) píše o rezidenční segregaci jako o „nerovnoměrném rozložení skupin obyvatelstva uvnitř nějaké vztažené prostorové jednotky, zjištěném k určitému datu a ve vztahu k určitému místu bydliště.“

Massey a Denton (1988) chápou rezidenční segregaci taktéž jako nerovnou distribuci sociálních skupin v městském prostoru, jež podle nich vychází z prostorových vztahů mezi sociálními strukturami městských populací a rozrůzněností trhu s nemovitostmi (Massey, Denton 1988, Grossmann a kol. 2015). Musterd (a kol. 1999) definuje prostorovou segregaci jako relativní rezidenční separaci kategorií populace jedné od druhé. Stav rezidenční segregace existuje v momentě, kdy určité prostorové jednotky vykazují výrazně více členů jedné kategorie obyvatelstva, zatímco ostatní jednotky naopak výrazně méně (Van Kempen, Özüekren 1998, Musterd a kol. 1999). „Prostorová segregace může existovat mezi městy a jejich suburbii, mezi sousedními jednotkami ve městech a také mezi jednotlivými sídlištními lokalitami v rámci jednotky“, uvádí dále (Musterd a kol. 1999, s. 576). Důležitá je provázanost pojmů prostorové segregace a koncentrace, kdy zmíněná koncentrace obyvatelstva jedné kategorie implikuje přítomnost segregace.

To ovšem neplatí v případech, že uvažovaná kategória je obdobne dominantná vo všetkých ostatných priestorových jednotkách (Musterd a kol. 1999).

Vzhľadom ke značnej variabilite pojmov naprieč spektrom konceptu existuje také mnoho klasifikácií, ktoré definujú a kategorizujú jednotlivé príčiny a typy. Ty sú do značnej miery ovplyvnené hodnotovým zaměřením vedeckého paradigmatu, ke ktorému sa hlásia ich autori.

Napríklad Schwab (1992) uvádza nasledujúce delenie segregácie podľa jednotlivých príčin: (1) segregáciu ekologickú, (2) dobrovoľnú, (3) nedobrovoľnú a (4) vlivem štátu a peňažných ústav (tzn. inštitucionálnu). Ekologická segregácia je de facto vyjadrením prirodzenej diferenciacie obyvateľstva na základe odlišností v životnom štýle, etnicite, sociálnom statusu či kultúre, kde rozhodujúcimi kritériami sú rozdielne preferencie i možnosti jednotlivých skupín obyvateľstva. Naproti tomu dobrovoľná segregácia sa vyznačuje zámerným rezidenčným shlukovaním jazykovo či kultúrne blízkych obyvateľ a je tak viac než predchádzajúca kategória závislá na vzájomných osobných vzťahoch v rámci komunity. Tretia kategória – segregácia nedobrovoľná – je riadená pôsobením bariér, ktoré členom určitej skupiny obyvateľ zťažujú možnosti zmeny bydliska. Mohú to byť bariéry vonjšie, ako nerovný prístup na trh s bytlením, alebo vnútorné, reprezentované napríklad nedostatečnými finančnými prostriedkami. Segregácia vlivem štátu a peňažných ústav potom súvisí s legislatívnymi aspektami, politikami a stratégiemi, ktoré tieto inštitúcie volia vo vzťahu k jednotlivým skupinám obyvateľ (Burjanek 1997).

Dill, Jirjahn a Tsertvadze (2015) uvažujú jednoducho dve základné pojetia vzniku rezidenčne segregovaných enkláv minorít. Prvé klade dôraz na dobrovoľnosť a výhody prameniace zo shlukovania jazykovo a kultúrne blízkych obyvateľ, ako je možnosť komunikácie v pôvodnom jazyku – a teda i redukcie nutnej úrovne znalosti jazyka hostiteľskej zeme a integrácie obecné, existencie neformálnych informačných sietí, či len prístup k tradičným potravinám a produktom⁴, akožto neoddeliteľnou súčasťou vlastnej pôvodnej identity. Tento prístup by mal ukazovať na spokojnosť dotázaných rezidentov so životom v segregovanej lokalite a nechotu tento spôsob života opustiť (Dill a kol. 2015). Druhé pojetie považuje za riadiaci mechanizmus v procese segregácie a koncentrácie vonjšie faktory v čele s diskrimináciou. Jedná sa teda o nedobrovoľné shlukovanie určitých obyvateľ, ktorí nie sú spokojení so svojou rezidenčnou situáciou a chcú ju zmeniť, pričom do cesty sa jim staví najrôznejšie omešenie a bariéry, často vedomé produkované väčšinou spoločnosťou a príslušnými inštitúciami. Autori zdôrazňujú, že ačkoliv vo verejnej debате i politických kruhoch prevažuje preferencia prvého faktora ako vysvetľujúceho pro koncentráciu etnických minorít, ich závery sú skôr opačné (Dill, Jirjahn 2014, Dill a kol. 2015). Ďalej sa dá říci, že zatímco u

⁴ Autori ju nazývajú súhrnným pojmom „ethnic goods“.

skupin s nižším sociálním statusem ovlivňují možnosti lokalizace vlastního bydlení formální i neformální bariéry více než vlastní volba, výše postavené sociální skupiny jim zdaleka tolik vystaveny nejsou, a mohou tak brát v potaz ekonomické zdroje, symbolické hodnoty i vlastní rezidenční preference (Grossmann a kol. 2015). Dobrovolnost či nedobrovolnost segregace je tedy prokazatelně ovlivňována socioekonomickým postavením.

Marxisticky orientovaní autoři Knox a Pinch (2010) uvádějí, že členové minoritních skupin inklinují k rezidenční koncentraci a segregaci především z důvodů (1) bezpečnosti, (2) vzájemné podpory, (3) zachování vlastní kultury a tradic a (4) vytváření si prostoru k „rezistenci“. První důvod vychází z myšlenky, že existuje-li ve společnosti vyšší prevalence předsudků a diskriminačního jednání majority vůči minoritě (byť se může jednat o subjektivní předpoklad), fyzicky bezpečnějším prostředím bude pro členy menšiny prostor obývaný příbuznými obyvateli. Byť takovéto rezidenční seskupení defenzivní povahy evokuje zejména spojení s kulturní či etnickou minoritou (příkladem mohou být čínské čtvrti ve Spojených státech, či původní židovské čtvrti v evropských městech), obdobnou příčinu má také seskupování obyvatel s vysokým socioekonomickým statusem do citadel a „gated“ komunit, kde je defenzivní povaha tohoto jednání demonstrována přímo fyzickými bariérami v podobě zdí a bezpečnostních systémů (Marcuse 1997, Knox, Pinch 2010, Gadecki 2013, Brabec 2014, Kovács, Hegedüs 2014). Takovýto proces je charakteristický pro města zemí s vysokou úrovní polarizace společnosti, jako jsou Brazílie, Jihoafrická republika, ale i Spojené státy (Knox, Pinch 2010, Clarno 2013). Projevy prostorové separace vysokopříjmového obyvatelstva se však postupně vyskytují také v postsocialistickém prostředí (Gadecki 2013, Brabec 2014, Kovács, Hegedüs 2014).

Druhé zmiňované odůvodnění – vzájemná podpora – souvisí s předpokladem, že distribuce materiální i duchovní podpory a informací v rámci komunity je logisticky efektivnější, pokud jsou její členové koncentrováni na menším prostoru. Organizátorem či prostředníkem takovéto podpory jsou nezářídka církevní organizace (Knox, Pinch 2010).

Prostorovou koncentraci a segregaci za účelem ochrany kulturního dědictví a tradic je do jisté míry možné pojímat jako defenzivní postoj, který ovšem domnělému nebezpečí čelí spíše v duchovní rovině (Knox, Pinch 2010). Přesto se může projevovat také v materiální formě, jako je například výše zmíněná distribuce „etnického zboží“ spjatého s původní identitou (Dill a kol. 2015). V městském prostředí je rezidenční segregace považována za nejlepší způsob, jak efektivně bránit kontaktu s dalšími hodnotovými modely a jazyky (Peach 1996). Za charakteristické seskupení motivované snahou

o udržení kultury a tradic lze považovat například separované komunity ortodoxních židů v izraelských i amerických městech (Peach 1996, Alfasi a kol. 2013).

Prostorem k rezistenci, jehož vytváření je Knoxem a Pinchem (2010) uváděno jako čtvrtý a poslední z hlavních katalyzátorů rezidenčního shlukování menšin, rozumíme takové chování, které zvyšuje šanci členů menšiny lépe vzdorovat svému okolí. Obvykle se takováto rezistence promítá do snahy získat větší vliv na politickém a mocenském poli alespoň v určitém segmentu samosprávy, která je v demokratickém systému lépe realizovatelná při větší koncentraci potenciálních voličů z řad členů skupiny do určitých volebních okrsků, než při jejich vyšší prostorové disperzi (Knox, Pinch 2010). Existují však také extrémní případy, kdy může být prostorová rezidenční koncentrace určité skupiny a její sociální soudržnost zneužita některými jejími členy jako zázemí pro páchání trestných činů, násilí vůči jiným skupinám obyvatelstva či skrývání se před zákonem (Peach 1996, Knox, Pinch 2010). Takovýchto příkladů, kdy etnické enklávy posloužily jako prostředí pro podobnou činnost, nalezneme v historii více – ať už šlo o nábožensky rozdělený Belfast v během konfliktu mezi protestanty a katolíky, černošské čtvrti v britských městech při etnicky motivovaných občanských nepokojích v osmdesátých letech (Peach 1996), či v současnosti v Evropě rezonující bezpečnostní problém v podobě marginalizovaných sídelních lokalit s vysokým podílem muslimského obyvatelstva ve Francii či Belgii (Pan Ke Shon 2015). Musil a Müller (2008) jako další důležitý faktor sociálního vylučování zmiňují perifernost dané lokality.

Nutnost rozlišovat mezi dobrovolnou a nedobrovolnou segregací uvádí většina autorů, jelikož tato dualita vede ke vzniku odlišných forem a je nutné ji uvažovat i při snaze chápat příčiny a hodnotit důsledky (Temelová, Sýkora 2005). Někdy je v literatuře také patrná snaha oba procesy oddělit pojmově – například Temelová a Sýkora (2005, s. 7) staví do protikladu pojmy separace a segregace: „K separaci dochází, pokud se určitá skupina obyvatel sama prostorově vyčleňuje na základě vlastních preferencí a aktivity, naopak segregace vzniká v důsledku diskriminace menšiny většinovou společností.“ Jiní autoři zase dobrovolnou segregaci nazývají méně rozšířeněji pojmem kongregace⁵ (Van Kempen, Özüekren 1998).

Projevy rezidenční segregace pozorujeme na nejrůznějších řádovostních úrovních, přičemž jednotlivé vzorce se mohou na rozdílných úrovních lišit. Výskyt vysoké míry segregace na jedné úrovni nemusí automaticky implikovat existenci podobného jevu na druhé (Van Kempen, Özüekren 1998). Prostorová segregace se může objevit mezi městy a sídelními oblastmi, které je obklopují, mezi městskými čtvrtěmi, i mezi malými

⁵ Respektive anglicky „congregation“, překlad do češtiny není v literatuře běžný.

sídelními lokalitami v rámci čtvrtí (Van Kempen, Özüekren 1998, Musterd a kol. 1999, Temelová, Sýkora 2005).

Frekventovanou otázkou vědeckých prací je dále to, jak se vzorce socioprostorové diferenciace a segregace vyvíjí v čase. S touto tematikou do značné míry souvisí konceptuální vztah prostorové segregace a integrace do hostitelské společnosti, který někteří autoři považují až za vztah kauzální – tedy, že vysoká prostorová koncentrace a segregace určité skupiny indikuje nízkou úroveň její integrace, a naopak, že vysoká prostorová disperze značí vysokou míru integrace (Peach 1996, Dill a kol. 2015). Jedním z obecně rozšířených předpokladů je, že taková minorita, která v určitém prostředí žije déle, se postupně více asimiluje do společnosti a časem přebírá její rezidenční charakteristiky – prostorová koncentrace a segregace této skupiny se tedy s časem snižuje (Peach 1996).

Různí se také formy, jež vznikají působením segregáčních a separačních procesů přímo ve fyzickém prostoru. Jejich charakteristiky jsou ovlivňovány výše zmíněnými vertikálními i horizontálními typy diferenciace společnosti, fyzickými stránkami bydlení nebo velikostí segregovaného území. Zpravidla se jedná o kombinaci více faktorů, které tvoří fyzickou formu prostorového oddělování určité skupiny obyvatelstva (Temelová, Sýkora 2005). Za nejextrémnější formu segregace bývá považováno ghetto – nedobrovolná koncentrace určité sociální skupiny, charakterizovaná špatnou sociální situací, podprůměrnou kvalitou bydlení a nerovného postavení obyvatel ghetta vůči většinové společnosti (Temelová, Sýkora 2005). Úplná definice ghetta musí obsahovat tři základní elementy, kterými jsou prostorová oddělenost, oboustranně vnímaná nerovnost jeho obyvatel a nedobrovolné vymezení jejich vlastní identity, často na rasové či etnické bázi (Marcuse 1997). S existencí ghetta je pevně spjat také termín ghettoizace, definující vynucenou koncentraci a izolaci chudého, nekvalifikovaného a diskriminovaného obyvatelstva do specifických částí města (Burjanek 1997). Dobrovolně vzniklou koncentraci, ve které se soustřeďují příslušníci jedné etnické či kulturní skupiny, nazýváme enklávou (Marcuse 1997). Dobrovolně separovanou oblastí je také citadela, ta je ovšem charakteristická obyvatelstvem, jež se vůči ostatní populaci vymezuje záměrně prostorově zdůrazňovanou nadřazeností sociální, ekonomickou i mocenskou (Marcuse 1997, Temelová, Sýkora 2005). Citadely nabývají obvykle forem nejen sociálně, ale také přímo fyzickými bariérami uzavřených areálů takzvaných „gated communities“ s kontrolovaným režimem vstupu (Marcuse 1997, Burjanek 2005, Gadecki 2013).

Jeden z klíčových příspěvků v oblasti výzkumu rezidenční segregace je práce Masseyho a Dentona, která definuje jednotlivé dimenze, ve kterých je možné tento multidimenzionální fenomén v prostoru měřit (Massey, Denton 1988). V jejich pojetí je dimenzí

rezidenční segregace pět a jedná se o (1) rovnoměrnost (evenness), (2) expozici (exposure), (3) koncentraci (concentration), (4) centralizaci (centralization) a (5) shlukování (clustering). Ačkoliv výpočty indexů jednotlivých dimenzí segregace, jak je uvádějí ve své práci Massey a Denton, nejsou pro sociálně značně promíšená města postsocialistického (a zejména pak českého) prostředí příliš relevantní, samotné dimenze a s nimi spjaté pojmy nám i při využití jiných metod mohou pomoci lépe porozumět nejrůznějším výslednicím prostorového rozmístění populace.

Rovnoměrnost podle Masseyho a Dentona se týká rozdílné distribuce dvou sociálních skupin napříč prostorovými jednotkami města. Menšinovou skupinu můžeme označit za segregovanou v momentě, kdy je v těchto jednotkách distribuována nerovnoměrně. Měření nerovnosti je možné ve vztahu k ostatním skupinám. Maximální rovnoměrnost a minimální segregace nastává tehdy, pokud všechny jednotky vykazují stejný poměr minority a majority, jaký vykazuje město jako celek. Naopak, úroveň nerovnosti je nejnižší a segregace nejvyšší, nastane-li situace, ve které obě skupiny nesdílejí společný prostor (Massey, Denton 1988).

Dimenze expozice se váže na míru potenciální interakce mezi menšinou a většinou, která se odehrává v rámci jednotlivých městských areálů. Indikátory expozice tedy měří rozsah sdílení společného rezidenčního prostoru ve smyslu fyzického kontaktu členů obou skupin. Ačkoliv ukazatele expozice a rovnoměrnosti mají tendence v praxi korelovat, je nutné je konceptuálně rozlišovat kvůli závislosti na relativních velikostech porovnávaných skupin, která je u expozice přítomna, nikoli však u rovnoměrnosti. V konceptu expozice je relativní velikost skupin uvažována přímo jako determinant stupně rezidenční segregace mezi nimi. Členové minority mohou být rovnoměrně rozmístěni po prostorových jednotkách města, ale zároveň vykazovat nízkou úroveň kontaktu s majoritou, pokud tvoří relativně velký podíl na celkové populaci. Naopak, pokud je minoritní skupina velmi malá, její příslušníci inklinují k vyšší intenzitě kontaktu s majoritními skupinami nezávisle na vzorci rovnoměrnosti (Massey, Denton 1988).

Třetí dimenze – koncentrace – měří relativní podíl fyzického prostoru obývaného menšinovou skupinou v prostoru města. Skupiny, které zabírají malý podíl celkové rozlohy ve městě, označujeme jako rezidenčně koncentrované. Příkladem jsou dvě města s porovnatelným poměrem majority k minoritě a obdobnou úrovní rezidenční rovnoměrnosti, přičemž v jednom městě je minoritou obývaných areálů méně a mají menší rozlohu (Massey, Denton 1988). To podle v práci již zmíněného vztahu mezi koncentrací a segregací ukazuje na vyšší úroveň segregace právě v tomto městě (Musterd a kol. 1999).

Centralizace je míra, do jaké je určitá skupina prostorově lokalizována v blízkosti městského centra. Je do jisté míry propojena s koncentrací, jelikož skupiny žijící v blízkosti centra mají často také tendence být prostorově koncentrovány, odlišnost obou konceptů je ale nasnadě. Ve Spojených státech je v souvislosti s tradičním sociálním vzorcem severoamerických měst zpravidla centralizace chudých menšin vysoká, protože tyto jsou působením nejrůznějších vlivů včetně diskriminace lokalizovány do starších městských center s upadající kvalitou domovního fondu. Naproti tomu v některých městech rozvojového světa jsou minority vytlačeny a koncentrovány do specifických suburbánních a periferních oblastí (Massey, Denton 1988). Odlišná je situace v Evropě jako celku, kde je dále patrný vývojový rozdíl mezi městy západu a zemí bývalého východního bloku. Burjanek (1997, s. 424) k tomuto dodává, že „výše sociálního statusu v západních průmyslových městech narůstá se vzdáleností od centra. Skupiny s nejnižším statutem žijí segregovány ve vnitřních městech. (...) Nejvíce to platí pro metropole USA, které se vyvíjely především v průběhu průmyslové revoluce a po ní. Naproti tomu v mnoha evropských městech, jež se utvářela jak v preindustriálním, tak industriálním období, kde elita po dlouhá období obývala centrální části, lze (...) pozorovat i znaky opačné.“

Poslední dimenzí rezidenční segregace podle Masseyho a Dentona je shlukování minoritní skupiny, které je definováno jako úroveň, do jaké prostorové jednotky obývané touto skupinou spolu vzájemně sousedí. Zatímco předchozí dimenze se zabývají distribucí minority a majority napříč prostorovými jednotkami, nebo distribucí minoritou obývaných areálů ve vztahu k pevnému centrálnímu bodu, shlukování rozmístěním minoritních areálů ve vzájemném vztahu. Vysoký stupeň shlukování indikuje takovou rezidenční strukturu, kde oblasti obývané menšinou těsně sousedí a vytvářejí tak větší minoritní enklávu. Nízká úroveň shlukování znamená, že jsou takovéto areály rozmístěny ve větších vzdálenostech od sebe (Massey, Denton 1988).

Ve vztahu k tématu práce je koncept rezidenční segregace platný zejména pro zodpovězení otázek týkajících se vzorců, které jednotlivá etnika v prostoru města tvoří. V potaz je ovšem nutné brát to, že byť má tento koncept velmi širokou metodologickou základnu, primárně byl tvořen pro vysvětlení procesů ve značně odlišném kontextu – na což je třeba klást důraz zejména při interpretaci zjištěných vzorců. Další komplikací může být dostupnost kvantitativních dat, na nichž je analýza rezidenční segregace často postavena. Absence dat je citelná především na nižších řádovostních úrovních. Diskutovat je také třeba tradiční problematičnost vymezení prostorových analytických jednotek, známou jako efekt MAUP⁶ (Openshaw 1983).

⁶ „Modifiable areal unit problem“, do češtiny překládaný jako problém měnitelné plošné jednotky, spočívá v tvrzení, že plošné jednotky používané v geografických analýzách, administrativním členění i pro sběr

Autor této práce se přiklání zejména k odkazu pozitivisticky laděné Albertovské školy sociální geografie a přístupům vycházejícím ze sociálně ekologické Chicagské školy – v empirické části proto budou využity její typické metody jako je tvorba kartografických výstupů pro vizualizaci empirických dat případové studie a popis prostředí za pomoci podrobného terénního šetření (Ouředníček a kol. 2009). Ve vztahu ke zkoumané lokalitě – Karlovým Varům a jejich okolí – se ovšem jeví jako vhodné pokusit se na problematiku nahlížet úhlem více přístupů. Zatímco v relativně masivním příchodu cizinecké populace a investic do specifických lokalit oblasti můžeme spatřovat analogii právě se sociálně ekologickou invazí a sukcesí podle Chicagské školy, nezanedbatelnou roli v těchto procesech nepochybně hrají podmínky na lokálním trhu s nemovitostmi či majetková politika města – tedy faktory institucionální. Neméně zásadní pro směřování vývoje jsou také nepřenositelné faktory, jako časový i prostorový kontext.

2.3 Migrace a rezidenční mobilita

Stacionární pojetí socioprostorové diferenciacie a segregace, jaké až doposud v uvedeném textu převažovalo, není logicky zcela komplexně vysvětlujícím – zaznamenává sice případné výsledky migračního pohybu, nikoliv ovšem pohyb samotný – mobilitu (Järv a kol. 2015). Myšlenka mobility se v sociálních vědách objevuje již po dlouhou dobu – například již Ernest Burgess ji v roce 1925 označil za „puls komunity“ (Burgess 1925). Avšak až dnes, v souvislosti se stále se zvětšujícími možnostmi pohybu obyvatelstva, materiálů i informací, se její výzkum dostává do úplného popředí zájmu. Někteří autoři píšou přímo o cestě k vytvoření nového paradigmatu „new mobilities“ a používají přitom výrazů jako je „mobility turn“, který znamená obrat proti výše zmíněnému sedentaristickému pojetí (Shelton, Urry 2006, Järv a kol. 2015). Podle názoru autora v tomto případě není na místě radikální popření dříve prosazované teorie, jak tomu nejen v sociální vědě nezřídka bývá, nýbrž spíše její vhodné doplnění směrem k vyšší komplexnosti poznání daného tématu.

Podle Dictionary of Human Geography je v kontextu sociální geografie mobilita vnímána dvěma hlavními způsoby – buďto jako (1) pohyb osob, myšlenek či materiálu v území (fyzická mobilita⁷), nebo jako (2) změna v sociálním statusu (sociální mobilita) (Hanson 2009). S odkazem na výše popisované základní dělení diverzifikace obyvatelstva (viz sekce 2.1) se nabízí alternativa označit mobilitu fyzickou pojmem horizontální

statistických dat, jsou svým způsobem vymezovány vždy subjektivně a malá změna v nich může zapříčinit výrazně rozdílné výsledky analýz.

⁷ V kontextu předkládané práce bude dále v textu pojem mobilita používán právě v tomto smyslu, tedy odkazovat na pohyb obyvatelstva ve fyzickém prostoru.

(případně geografickou) a pohyb hierarchií společnosti jednoduše jako vertikální (Přidalová 2013). V praxi se ovšem nedá mluvit o typické dichotomii, nýbrž spíše kontinuálním přechodu mezi těmito kategoriemi. K posunu v socioekonomickém statusu může dojít také přesunem v prostoru (horizontálním pohybem) – například přestěhováním do prestižní čtvrti.

Na mobilitu osob lze nahlížet na nejrůznějších řádovostních úrovních prostoru, stejně tak ovšem i z pohledu pravidelnosti/nepravidelnosti sledovaných pohybů. Lidská mobilita tedy zahrnuje širokou škálu migračních pohybů od trvalých přesunů spojených se změnou bydliště (v rámci města, regionu, státu, ale i mezi státy a kontinenty) až po sezónní migraci či denní dojíždění za prací (Hanson 2009). Obdobně motivace ke změně bydliště proto může být na různých měřítkových hladinách odlišná. Předpokládá se například, že zatímco migrační pohyby na dlouhou vzdálenost jsou motivovány zejména snahou o získání lepší pracovní pozice, kvalifikace, či obecně vnímáním vyšší životní úrovně či bezpečnosti v oblasti, dynamikou kratších migračních tras jsou spíše faktory spjaté s pozicí v demografickém a rodinném cyklu, preferencemi lokálního prostředí a vlastnostmi samotného bydliště, nebo aspirací na posun ve společenském žebříčku (Wu a kol. 2013, Coulter, Scott 2015). V kontextu tématu této práce jsou významné zejména determinanty a projevy migračních pohybů na kratší vzdálenosti, jež pojmově zastřešujeme zpravidla souhrnným názvem rezidenční mobilita. Širší popis migračních teorií na makroúrovni je podle autora již nad rámec potřebné teorie, proto je další text zaměřen především na představení poznání v oblasti právě rezidenční mobility.

Obdobně, jako v případě výše popisovaného konceptu socioprostorové diferenciaci a rezidenční segregace, lze také na rezidenční mobilitu nahlížet z nejrůznějších úhlů pohledu, které jsou vlastní jednotlivým směrům v sociálních vědách.

Podle průkopníka konceptu, Petera H. Rossiho (1980⁸), vyplývá rozhodnutí o změně bydliště ze změn, které nastávají v takzvaném životním cyklu domácností (Rossi 1980, Clark, Onaka 1983). Kritici tohoto konceptu a jeho následovníků ovšem tvrdí, že Rossi považuje mobilitu de facto pouze za funkci potřeby nového bydlení, případně nesouladu mezi demografickými aspekty a charakteristikami obývaného prostoru. Opomíjený pak zůstává zejména výzkum zaměřený na souvislosti mezi propojením širšího okolí bydliště (prostředí lokality) a mobility domácností (Lee a kol. 1994). Nejasnosti v definici životního cyklu domácností, stejně jako stále vyšší procento domácností vymykajících se tradičnímu vzorci fungování, přinášejí otázku, zdali by nebylo vhodnější

⁸ Původní Rossiho práce vyšla již v roce 1955, autorovi byla ovšem fyzicky k dispozici druhá edice vydaná k roku 1980 – kvůli metodické správnosti je proto citována tímto způsobem.

za hlavní stimul pohybu považovat souhrnnější proměnnou v podobě nespokojenosti s podmínkami bydlení⁹ (Clark, Onaka 1983). Dalším důležitým poznatkem, který část prací na téma mobility ne zcela reflektuje, je rozlišování mezi motivací k odchodu z původního bydliště (mobilita v úzkém pojetí) a systematickou výběru bydliště nového (rezidenční volba, preference, lokalizace) (Speare 1974, Clark, Onaka 1983, Lu 1998, Knox, Pinch 2010).

Ve středu zájmu výzkumu rezidenční mobility v užším slova smyslu je míra, do které charakteristiky domácností a nastavení podmínek v okolí bydliště determinují rozhodnutí domácnosti zůstat, nebo změnit bydliště (Lee a kol. 1994). Jinými slovy lze říci, že takto pojatý výzkum rezidenční mobility je zaměřen na to, jak strukturální proměnné, rezidenční spokojenost, osobní plány a chování mohou být spojovány s realizací změny bydliště (Lu 1998). V kontextu této práce je ovšem vhodnější uvažovat o stěhování na krátkou vzdálenost komplexněji – zabývat se nejen motivací a schopností uskutečnit migrační pohyb, nýbrž také dalšími aspekty tohoto pohybu. Relevantní otázky šířeji pojatého konceptu rezidenční mobility nejsou jen ty kdo, proč a jak se rozhodl změnit/nezměnit bydliště, ale také jak, proč a kde si volil bydliště nové.

Například z behaviorálně zaměřeného pohledu na stěhování je základním předpokladem, že migrační pohyby a změny bydliště jsou racionální a autonomní rozhodnutí individuálních aktérů, kteří tímto cílí na vylepšení nebo udržení kvality života (Lu 1998). Tato racionalita je míněna a vysvětlována ve dvou rovinách – za první, jednotliví aktéři či domácnosti rozmýšlejí přestěhování delší dobu – nejedná se tedy zpravidla o nijak spontánní jednání. Za druhé, základním předpokladem stěhujících se je, že migrační pohyb jim přinese pozitiva v podobě sociálního či ekonomického zlepšení vlastní situace (Lu 1998).

Oproti tomu Clark a Onaka (1983) dělí migrační pohyby domácností na vynucené a nevynucené, přičemž nevynucené jsou následně děleny ještě dále podle faktorů motivace. Kategorie vynucených pohybů je ovlivňována čistě vnějšími faktory, které domácnost donutí opustit současné bydliště. Nejčastějšími příklady jsou demolice domu a akce vyvolané veřejnou či soukromou intervencí. V praxi ovšem není vždy snadné rozlišit, které institucionální intervence spadají do kategorie vynucujících odchod a které již ne (Clark, Onaka 1983). Dobrovolnou mobilitu Clark a Onaka (1983) člení dále podle povahy faktorů, které jsou stěžejní pro konečné rozhodnutí o stěhování. Do první skupiny řadí fyzické aspekty bydliště, do druhé potom socio-demografické charakteristiky domácnosti. Fyzické aspekty bydliště jsou rozděleny do tří podskupin, kterými jsou charakteristiky (1) samotné obytné jednotky (například prostor, kvalita, design,

⁹ V anglickém odborném textu ustálený pojem „housing dissatisfaction.“

cena, vlastnický vztah), (2) okolí bydliště (kvalita, životní prostředí, sociální skladba, služby) a (3) dostupnost (ve vztahu k bydlišti, pracovišti, školám, obchodům, příbuzným, přátelům). Byť dostupnost především služeb je do jisté míry komponentou vlastností okolí bydliště, podle autorů se jedná o natolik širokou a specifickou skupinu faktorů, že je vhodné ji uvádět samostatně. Socio-demografické charakteristiky domácnosti Clark a Onaka zmiňují dvojího typu: (1) spojené se zaměstnáním a (2) charakteristiky životního cyklu. Za příklady první skupiny slouží změna práce, platového ohodnocení či odchod do důchodu, druhé skupiny především vznik a rozrůstání rodiny o děti nebo změna v rodinném statusu (Clark, Onaka 1983).

Na základě výsledků svého empirického výzkumu považují také Clark a Onaka (1983) za primární motivaci intraurbánních relokačních pohybů domácností skupinu faktorů fyzických, konkrétně přání většího obytného prostoru, získání vlastního bydlení a snahu snížit náklady. Nicméně vzhledem k multifaktorové podmíněnosti relokačního procesu je ve snaze o jeho modelování podle nich vhodné uvažovat všechny zmíněné aspekty mobility, a navíc také ještě další vnější bariéry, kterým byl v rámci tohoto jejich výzkumu věnován jen minimální prostor (Clark, Onaka 1983).

Mezi důležité diferenciací faktory, které ovlivňují rezidenční mobilitu lidí a domácností, patří také jejich etnicita. Jednotlivé etnické skupiny mají tendenci chovat se v prostoru odlišně právě díky (1) rozdílům v rezidenčních preferencích a tradicích obecně, nebo vlivem (2) rozdílné imigrační historie, která může být determinantem úspěšnosti jejich integrace do většinové společnosti (Skifter Andersen 2015). Zatímco zástupci některých skupin inklinují k preferenci života „mezi svými“, tedy v etnických enklávách, jiné minority preferují bydliště v etnicky smíšených areálech, nebo dokonce i v oblastech obývaných především zástupci majority (Skifter Andersen 2015).

S (rezidenční) mobilitou etnických menšin a imigračních skupin úzce souvisí další teoretické koncepty, jakými jsou transnacionalismus, translokalismus či koncept diaspory (Vertovec 2007, Skifter Andersen 2015). Migranti zůstávají skrze uvědomování si vlastní historie po dlouhou dobu v kontaktu s rodinami, organizacemi a komunitami v zemi narození nebo i jinde v rámci nového bydliště, ale zároveň si pěstují vztah také k nové domovině – vzniká tak jakási dualita v jejich vnímání domovského prostoru (Vertovec 2007). Diasporou je nazývána skupina imigrantů, která si právě takovéto intenzivní vztahy se zemí/oblastí původu stále udržuje – mezi jednotlivými skupinami se však také charakteristiky diaspory liší (Skifter Andersen 2015).

Řada prací zabývajících se diferenciací lidské mobility na demografickém základě dokumentuje, že nejvíce mobilní skupinou jsou svobodní lidé v mladším produktiv-

ním věku, kteří mají tendence stěhovat se za vzděláním, pracovními a sociálními příležitostmi. Rodinné, partnerské a pracovní vazby naopak mobilitu spíše snižují. Stejně tak – byť z jiného důvodu – snižuje mobilitu nižší socioekonomický status. V některých výzkumech rezidenční mobility byla dokázána také zvýšená mobilita u starších lidí na počátku důchodového věku (Coulter, Scott 2015).

Nejen při rozhodování o realizaci migračního pohybu, ale také při volbě nového bydliště hrají důležitou roli faktory, jakými jsou kvalita samotného bydliště i jeho okolí v kontextu životní úrovně, sociálního statusu a dostupnosti práce, škol, infrastrukturní vybavenosti a sociálních sítí (Mulder 2007). Někteří autoři kladou velký význam pro volbu bydliště na širší rodinné vazby – typickou motivací ovlivněnou širším rodinným kontextem jsou například staří rodiče/prarodiče, o které se rodina stará a bydlí tudíž v jejich relativní blízkosti (Mulder 2007). Důležitost rozhodujících faktorů pro aktéry intraurbánní relokace je značně diferencována vnitřními faktory domácností, jako je příjem, zaměstnání, fáze v životním cyklu, dosažené vzdělání (Wu a kol. 2013). Vliv mohou mít také sociokulturní charakteristiky zkoumaného prostoru – například obyvatelé Pekingu ve výzkumu Wu a kol. (2013) vyjádřili jako jednu z nejdůležitějších vlastností nového bydliště blízkost k CBD¹⁰.

Coulter a Scott (2015) ve svém výzkumu dospěli k dalším konkrétním poznatkům o této problematice. Zatímco pro mladé a svobodné lidi je prioritou dostupnost pracovních příležitostí a také požadavek vlastního samostatného bydlení, pro osoby v partnerském soužití jsou klíčové fyzické vlastnosti domu a jeho okolí. Zatímco o migračním pohybu rozhodující faktory značně variiují v rámci životního cyklu, rozdíly mezi muži a ženami podle Coulera a Scotta (a kol. 2015) nejsou zdaleka tak výrazné. Za mnohem důležitější než gender, se v tomto ohledu považuje také partnerský status.

Relativně novým fenoménem pozorovaným ve městech střední a východní Evropy jsou takzvaní transitory urbanites – mladí lidé, kteří dočasně obývají vnitřní části měst v souladu se svým životním stylem, nepočítají ovšem s tím, že by v nich zůstávali natrvalo také v dalších životních fázích (Haase a kol. 2012). Díky vysoké rezidenční mobilitě a obvykle neformálnímu bydlení v nájmu je tato část populace je velmi obtížně zachytitelná běžnou statistikou a k ní vázanými kvantitativními metodami (Haase a kol. 2012).

Koncept rezidenční mobility je ve vztahu k tématu práce platný zejména z toho důvodu, že se zabývá nejen směrem či intenzitou migračních pohybů na krátkou vzdálenost, ale především pozadím a podstatou těchto pohybů. Pomáhá nám vysvětlovat vlivy, které působí na aktéry procesu stěhování jak při realizaci rozhodnutí o změně

¹⁰ Zavedená zkratka pro Central business district – relativně monofunkční část města, ve které se koncentrují významné komerční aktivity. Charakteristická je často moderní výškovou zástavbou.

bydliště, tak i při výběru bydliště nového – je tedy zásadně spjat s místním prostředím sociálním, fyzickým i funkčním. Mezi diferenciační faktory, které ovlivňují preference a mobilitu lidí a domácností v prostoru, považuje kromě fyzických aspektů prostředí a demografických či socioekonomických charakteristik také sociokulturní pozadí a etnicitu. Ve srovnání se stacionárně pojatým konceptem rezidenční segregace (nikoliv tedy segregace jako procesu) se zaměřuje více na dynamiku a pozadí procesů, než na popis stavu či jeho změn. Jeho nevýhodou může být v některých případech obtížnější zachycení a kvantifikace popisovaných jevů.

2.4 Diferenciace vývojových trajektorií společnosti v prostoru měst

Vývoj lidské společnosti jakožto aktivního semikomplexního systému podléhá vnitřní diferenciaci podmíněné mnoha faktory – nezanedbatelnou roli mezi nimi hrají geografické či sociokulturní aspekty vedoucí k vytváření odlišných vývojových trajektorií v různých oblastech (Hampl 1998). Pro potřeby teoretického ukotvení předkládané práce hraje roli zejména kontext postsocialistického města, nicméně je vhodné alespoň v krátkosti shrnout všechny vývojové trajektorie, jejichž zkoumání velmi významně přispělo k celkovému poznání problematiky mobility obyvatelstva, socioprostorové diferenciace měst a k tvorbě obecně přijímané teorie. Tato sekce proto představuje nejen vývoj v zemích bývalého východního bloku, ale také odbornou literaturou zřejmě nejlépe podchycené aspekty socioprostorové diferenciace a mobility obyvatelstva severoamerického a západoevropského prostoru. Její poslední část je věnována úvahám o přenositelnosti západních konceptů do prostředí postsocialistického.

2.4.1 USA

Spojené státy americké jsou již z podstaty svého vzniku zemí charakteristickou svou rozsáhlou etnickou diverzitou. Města USA se rozvíjela odlišným způsobem, než tomu bylo u měst evropských, a do jejich struktur se promítaly jednotlivé imigrační vlny, ve kterých přicházeli noví obyvatelé (Peach 1996). Americká města mají dodnes rezidenční areály znatelně rozlišitelné podle etnicity obyvatelstva a přechody mezi takovými areály mají nezřídka velmi jasné kontury. Etnicita je zde hlavním prvkem procesu socioprostorové diferenciace a výrazně v tomto ohledu zastiňuje další ukazatele – socioekonomické či demografické (Clark 1992, Clark 2009).

Důkazem toho, jak důležitým diferenciačním faktorem byly sociokulturní podmínky a období příchodu, může být různá úspěšnost integrace – a tedy i odlišná míra segre-

gace – obyvatel, kteří přicházeli do USA v jednotlivých imigračních vlnách (Peach 1996, Skifter Andersen 2015). Potomci imigrantů ze zemí západní a severní Evropy (Britové, Irové, Němci, Skandinávci), kteří přicházeli do Spojených států nejvíce masivně v době ekonomického rozmachu od poloviny 19. století, vykazují minimální hodnoty segregáčnických ukazatelů. O něco vyšší, ale stále nízké, pak v další vlně přichází z jižní a východní Evropy (Italové, Poláci, zřejmě i Češi a Slováci kolem 1. světové války). Oproti tomu u Asiatů, či ještě více u Hispánců (většinou později přichází než předchozí dvě skupiny) je úroveň prostorové segregace již vyšší (Peach 1996, Iceland, Weinberg 2002).

Tento stav by poukazoval na platnost tradičního třígeneračního integračního modelu, podle něhož by nejdéle přítomné skupiny obyvatelstva byly v třetí generaci již téměř plně integrovány mezi majoritou a jejich prostorová koncentrace či separace by byla minimální. Toto „pravidlo“ ovšem v případě USA nabourává černošská populace, která přesto, že je přítomna již velmi dlouho, vykazuje vůbec největší míru prostorového i obecně sociálního oddělení (Peach 1996, Iceland, Weinberg 2002). Byť z příslušných studií vyplývá, že se v posledních desetiletích úroveň segregace Afroameričanů snižuje, nezanedbatelná část této skupiny žije stále v prostorech, které můžeme bezpečně nazývat ghettý (Peach 1996, Marcuse 1997, Iceland, Weinberg 2002). V potaz je nicméně také potřeba brát unikátní situaci afroamerické populace, která dlouhou dobu jako celek čelila institucionalizované diskriminaci a její integrace do většinové společnosti nebyla po mnoho generací záměrně umožňována.

2.4.2 Západní Evropa

Přesto, že i populace západoevropských měst jsou tvořeny pestrá mozaikou nejrůznějších národností, vzorce segregace vykazují odlišný vývoj, než je tomu ve Spojených státech (Deurloo, Musterd 1998). Obecně lze říci, že města západní Evropy jsou charakteristická nižšími hodnotami indikátorů segregace, vyšší disperzí etnických i sociálních skupin v prostoru a méně četným výskytem monoetnických areálů velkých rozloh¹¹ (Peach 1996, Deurloo, Musterd 1998, Musterd 2005, Musterd, Van Kempen 2009).

Peach (1996) o městech západní Evropy konstatuje, že ačkoliv mnohé z populací etnických minorit jsou znevýhodněny v otázce bydlení, projevy ghettoizace¹² takové, jaké známe z USA, se zde až na výjimky nevyskytují. Van Kempen a Özüekren (1998, s. 1698) uvádějí následující tři hlavní rozdíly, které v západní Evropě způsobují vývoj odlišný od měst ve Spojených státech: „za prvé, minoritní populace ve Spojených státech jsou

¹¹ Výjimku tvoří přistěhovalecké čtvrti některých zejména francouzských či britských měst (Pan Ke Shon 2015).

¹² Autor má v tomto kontextu na mysli de facto stav „hypersegregace“ Afroameričanů, kterou v téže práci zmiňuje.

mnohem větší, než ty v západní Evropě. Větší počty automaticky generují prostorové koncentrace. Za druhé, skutečně masová imigrace je pro evropské země novější fenomén, což znamená, že segregace příslušného typu existovala podstatně dříve v USA¹³. Za třetí, v mnoha západoevropských zemích je výrazně větší podíl sociálního bydlení¹⁴.“ Podle některých autorů se však problém rezidenční segregace a marginalizace části obyvatelstva v Evropě podceňuje (Arbaci 2008). Musterd (2005) poukazuje na fakt, že pozice Afroameričanů je z důvodu jejich historie spjaté s obdobím otroctví ve Spojených státech do určité míry unikátní, a zaměříme-li se na skupiny, které imigrovaly v posledních třiceti až čtyřiceti letech, rozdíly v úrovni segregace mezi městy USA a Evropy již nejsou tak výrazné.

V zemích západní Evropy jsou dlouhodobě (někdy již po několikátou generaci) přítomny dvě hlavní skupiny imigrantů – obyvatelé bývalých kolonií, kteří přišli z bezpečnostních či ekonomických důvodů za lepším životem do původních koloniálních mocností díky společenským i ekonomickým vazbám, a poté skupina pracovních migrantů – tzv. „gastarbeiterů“ – kteří podle původního plánu měli odejít zpět do domoviny po dokončení konkrétních projektů (Musterd a kol. 1997, Musterd 2005). Oproti původní myšlence se však řada zahraničních pracovníků rozhodla v hostitelských zemích zůstat a přivést i své rodiny (Musterd, Van Kempen 2009). V současné době se dalším významným proudem imigrace do západní Evropy stávají uprchlíci z válkou postiženého regionu Blízkého východu a další ekonomičtí migranti zejména ze zemí střední a severní Afriky a jižní Asie (Scott-Smith 2016).

I přes relativně společné vývojové trajektorie, jako je tržní ekonomika, demokratické státní zřízení a orientace zahraniční politiky, je důležité vnímat západní Evropu jako vnitřně diferencovaný region, kde na různých řádovostních úrovních i v různém geografickém kontextu působí odlišné faktory, které vedou ke vzniku odlišných situací (Van Kempen, Özüekren 1998, Musterd 2005, Glikman, Semyonov 2012). Na rozdílný vývoj má vliv řada faktorů, mezi něž můžeme počítat jazykové rozdíly, kulturní pozadí ve vztahu k zemi původu, migrační, integrační a sociální politiku státu, zákonný rámec, míru rozšíření diskriminace, přístup k informacím či dostupnost práce (Musterd 2005). Například Musterd a Van Kempen (2009) uvádějí následující čtyři poznatky ze svého výzkumu segregáčnických procesů v několika západoevropských městech na etnické bázi: (1) Ve všech zkoumaných městech indikátory (zde index odlišnosti) ukazují na přítomnost etnické rezidenční segregace. (2) Ačkoliv v některých případech indikátory segre-

¹³ Viz též Deurloo a Musterd 1998.

¹⁴ Sociální bydlení je stále významným faktorem i přes ústup tradičního západoevropského modelu sociálního státu (Van Kempen, Özüekren 1998, Musterd, Van Kempen 2009).

gace v čase mírně narůstají, hlavní tendencí je jejich stabilita nebo pokles¹⁵. (3) Značné disparity ve výši hodnot indexu odlišnosti v rámci jedné skupiny imigrantů jsou pozorovatelné nejen mezi různými cílovými zeměmi, ale také mezi jednotlivými městy v jedné zemi. (4) Existují také rozdíly mezi vzorci a úrovní segregace mezi různými skupinami imigrantů v rámci jednoho města (Musterd 2005, Musterd, Van Kempen 2009).

Důležitou otázkou a výzvou do budoucnosti v tomto ohledu je, jak si západoevropské země dokáží poradit se současnou intenzivní uprchlickou a imigrační vlnou, jejíž možné negativní důsledky je nutné zavčas podchytit. Pokud se plošná integrace nově příchozích nezdaří, úroveň rezidenční segregace na socioekonomické i etnické bázi může v západoevropských městech v blízké době bezprecedentně růst.

2.4.3 Socialistické a postsocialistické město

Vzorci socioprostorové diferenciacie, které se formovaly pod vlivem centrálního plánování socialistických vlád ve střední a východní Evropě, jsou významně odlišné od těch, které známe ze severní Ameriky a západní Evropy (Szelényi 1983, Ouředníček 2005a, Sýkora 2009, Hess a kol. 2012). I přes dominantní roli Moskvy v rozhodování o směřování východního bloku je obdobně jako v případě západní Evropy vhodné uvědomovat si vnitřní nesourodost tohoto seskupení, které bylo dáno jak odlišným stupněm rozvoje v době připojení, tak i různými formami socialistického zřízení¹⁶ (Marcinčzak a kol. 2014b).

Za souhrnné hlavní znaky měst socialistických zemí byly považovány snahy o eliminaci „třídně“ motivované segregace a homogenizaci sociálního prostředí. Případové studie z dob socialismu, retrospektivní studie i reálné zkušenosti však ukazují, že určitá míra nerovnoměrnosti rozmístění sociálních skupin ve městech střední a východní Evropy přetrvávala i přes deklarované záměry socialistických režimů (Musil 1987, Ruoppila 2004). I přes argumenty, že přetrvávání společenských nerovností v socialistickém prostředí bylo způsobeno kapitalistickou minulostí, většina studií uznává, že sám socialismus jistý typ socioprostorových nerovností produkoval také (Sýkora 1999, Ruoppila 2004, Hess a kol. 2012). Uměle potlačené možnosti prostorové diferenciacie společnosti na bázi socioekonomického statusu a relativní etnická homogenita (podrobněji viz kapitola 4) vedly k tomu, že hlavním diferenciačním prvkem socialistických měst se staly charakteristiky demografické, související do značné míry s politikou alokace určitých

¹⁵ Viz také Peach 1996.

¹⁶ V jednotlivých zemích východního bloku byla například zachována rozdílná míra tržních svobod – soubor zemí tak varioval od v tomto ohledu relativně svobodného „gulášového“ socialismu v Maďarsku až po neostalinistický Brežněvův režim v SSSR (Marcinčzak a kol. 2014b). Zcela autonomní síly nezávislé na rozhodování Sovětského svazu pak tvořily Titova Jugoslávie, která i přes své socialistické zřízení byla mnohem více otevřena Západu, a Rumunsko nevyzpytatelného diktátora Nicolae Ceauscesca.

skupin obyvatel (například mladých rodin s dětmi) do nově postavených sídlišť (Musil 1987, Sýkora 1999).

Procesu rezidenční diferenciace socialistických měst z pohledu socioekonomického se širěji věnuje komparativní studie Ruoppily (2004), jež porovnává vývoj situace v Budapešti, Praze, Tallinu a Varšavě před nástupem komunistických režimů a v jejich průběhu. Výchozí pozice všech čtyř zkoumaných měst v meziválečném období byla srovnatelná, jelikož všechna vykazovala přibližně totožné vzorce rezidenční diferenciace. Socioekonomický status se obecně vzato snižoval od centra směrem k periferiím¹⁷, byť toto tvrzení by bylo výrazně zjednodušující – v meziválečném období vznikaly nové, více či méně luxusní vilové čtvrti, ovlivněné myšlenkami zahradních měst či v urbanismu i architektuře stále více se prosazujícího modernismu¹⁸. Tyto čtvrti pro svůj velkorysejší urbanismus a žitý prostor zpravidla využily místa mimo centra (případně i vnitřní města), čímž zmíněný vzorec narušovaly. Obyvatelstvo nových vilových čtvrtí bylo z hlediska vysokého socioekonomického statusu považováno za konzistentnější, než tomu bylo u tradičních areálů v centru (Ruoppila 2004).

Období komunistických režimů dělí Ruoppila (2004) vzhledem k tématu podle přístupu k politice bydlení na dvě fáze. První z nich, datované od komunistických převratů na konci čtyřicátých let až do konce let padesátých, bylo charakteristické zvýšenou poválečnou porodností a stěhováním do měst¹⁹ spjatým s komunistickou snahou o extenzivní industrializaci a rozvrácením tradičního uspořádání venkova²⁰ – nový režim se tudíž musel vypořádávat s nedostatkem kapacit a zahušťováním osídlení v existujících čtvrtích. Pokoušel se o to (1) pomocí redistribuce a dělení stávajících kapacit²¹, (2) novou veřejnou výstavbou financovanou ze státního rozpočtu²² a (3) drobnou svépomocnou výstavbou rodinných domků, určených především pro dělnickou a nižší střední třídu (Ruoppila 2004). I přes velmi kontroverzní a diskutabilní povahu komunistických opatření se část stanovených cílů podařilo splnit – úroveň segregace podle socioekonomického statusu v tomto období skutečně částečně poklesla (Marciniczak a kol. 2014b). Spíše

¹⁷ Tudíž již v té době město středo-východoevropského charakteru vykazovalo vzorec de facto inverzní městům západním.

¹⁸ Za příklad takových čtvrtí mohou sloužit pražské Střešovice-Ořechovka či Hanspaulka-Baba; v případě Karlových Varů starší část čtvrti Horní Drahovice.

¹⁹ I přesto, že prvotní strategií komunistického režimu minimálně v Československu bylo oslabení metropolitních areálů, považovaných za „centra buržoazie“, na úkor sídel okresního významu. Praha tudíž předválečného početního stavu populace dosáhla až kolem roku 1960.

²⁰ Také konzervativní, a ve větší míře věřící vyšší venkovské vrstvy byly považovány za nositele prvorepublikových demokratických hodnot nežádoucích v novém režimu.

²¹ Řada domů a bytů byla opuštěna před válkou nebo v jejím průběhu, další potom byly získány v několika vlnách znárodnování.

²² Ta se v této fázi ovšem projevila zejména ve městech více poničených válkou, například v Praze výstavba příliš intenzivní nebyla.

než nárůstem životní úrovně nižších vrstev to ovšem bylo způsobeno diskriminací a poklesem životní úrovně bývalých elit.

Druhá fáze, která zahrnuje období od začátku šedesátých let až do pádu východního bloku, je poté reprezentována výraznou změnou kurzu (nejen) dále neudržitelné bytové politiky spojenou s Chrušovovými reformami v Sovětském svazu, jejichž dosah dopadl taktéž na většinu satelitů. Řešením byly výrazné státní investice do masové výstavby sídlišť na okrajích měst²³, do nichž byla prioritně umisťovaná zejména socialistická střední třída a mladé rodiny. Nově etablované komunistické elity také investovaly do nových protekčních areálů luxusního bydlení – ať již v tradičně prestižních lokalitách zděděných z meziválečného období nebo v rekreačních oblastech. V tomto období se také projevil místy nezanedbatelný pokles socioekonomické úrovně obyvatelstva a fyzického stavu některých čtvrtí ve vnitřním městě, což bylo způsobeno odchodem části střední třídy do nově postavených sídlišť slibující vyšší standardy bydlení (Ruoppila 2004).

Kolaps socialistických režimů a přechod k demokratickému uspořádání a tržnímu hospodářství s sebou přinesl řadu politických, společenských i ekonomických změn (Brade a kol. 2009). Jak uvádí Macešková a kol. (2009, s. 2), „po období socialistické nivelizace se ve sféře mezd, bydlení a obecněji způsobu života začínají projevovat rostoucí rozdíly v sociálním a ekonomickém postavení různých skupin obyvatelstva. Daleko pestřejší a polarizovanější sociální stratifikace se nutně projevuje také v různorodější ekonomické i sociálně prostorové organizaci společnosti“. Tři dominantní procesy, které v posledních přibližně dvaceti pěti letech nejvíce přispívaly k transformaci postsocialistických měst, jsou právě prohlubující se úroveň rezidenční diferenciacie společnosti způsobená její socioekonomickou divergencí až polarizací²⁴ (Marcinićzak 2012), odliv části obyvatelstva do periferie metropolitních oblastí – dekoncentrace a suburbanizace (Ouředníček 2003, Ouředníček 2005a, Ouředníček 2007, Marcinićzak 2012) a výrazný rozvoj komerčních aktivit spojený s přílivem zahraničního kapitálu (Ouředníček, Temelová 2009, Temelová 2009). Za typický projev zejména prvního procesu lze označit například výstavbu separovaných gated communities (Gadecki 2013, Brabec 2014, Kovács, Hegedüs 2014).

²³ V Československu reprezentován projektem KBV (komplexní bytová výstavba), který, byť svého vrcholu dosáhl v první části normalizačního období výstavbou mohutných sídlišť „na zeleném drnu“ typu Jižního města, byl ukončen až několik let po Sametové revoluci. Nová sídlištní zástavba měla nezřídka podobu funkčně autonomních jednotek, jež nenavazovaly na kompaktní zástavbu stávajících měst.

²⁴ Výraz polarizace společnosti je v tomto kontextu vhodné pojímat jako proces, nikoliv stav – z hlediska socioekonomických ukazatelů jsou rozdíly v české společnosti oproti jiným státům stále velmi malé. Proces polarizace společnosti promítnutý také do žitého prostoru je přirozeným důsledkem vyšší příjmové diferenciacie a rozmanitější nabídky na trhu s nemovitostmi v demokratickém kapitalistickém uspořádání (Marcinićzak 2012).

Ouředníček a Temelová (2009) dále za klíčové aspekty proměny postsocialistických měst považují mezinárodní migraci, internacionalizaci, suburbanizaci a revitalizaci. Sociální, ekonomické a kulturní změny spjaté s globalizací a „poevropštěním“ zemí bývalého východního bloku se jako první projeví v metropolitních areálech hlavních měst (Marcinićzak a kol. 2014b). Transformační procesy lze také třídit z hlediska časového. V krátkém časovém horizontu došlo ke změnám v základní politické a ekonomické organizaci. Ve střednědobém horizontu se s nově nastaveným prostředím nivelovaly zvyklosti, chování a kulturní normy. Nejdéle trvající procesy jsou pak změny ve stabilních vzorcích urbánní morfologie, land use a rezidenční segregace (Gentile a kol. 2012, Sýkora, Bouzarovski 2012). Jak bylo již řečeno výše, středoevropský a východoevropský prostor ani přes řadu společných vývojových faktorů zejména z poslední doby není homogenním prostředím. Proto se také rozměr, tempo a intenzita postsocialistické transformace v jednotlivých zemích různí (Marcinićzak a kol. 2014b).

Další komparativní studii, zabývající se opět socioekonomickou diferenciací postsocialistických metropolí, ovšem na přelomu dvacátého a dvacátého prvního století (tedy v době fakticky dokončené transformace) zpracovali Marcinićzak a kol. (2014). Jedná se o práci, jež v kontextu několika historicky aplikovaných přístupů k výzkumu segregace porovnává pěti měst střední a východní Evropy²⁵ – Budapešť, Varšavu, Prahu, Tallinn a Vilnius. Jako hlavní ovlivňující faktory, v jejichž kontextu jsou uvedeny úrovně a prostorové vzorce rezidenční segregace, jsou diskutovány především populační velikost měst, status „world city“, podíl manažerů a zaměstnanců v progresivních odvětvích, makroekonomický režim, úroveň sociální polarizace podle Giniho indexu, komodifikace nemovitostí a decentralizace místní správy. Mezi zásadní poznatky práce patří, že stejně jako v zemích západní Evropy dochází ke zvyšování úrovně segregace spíše separací obyvatelstva s vyšším socioekonomickým statutem, nežli ke vzniku segregovaných lokalit obyvatel s nízkým (Marcinićzak a kol. 2014b). Jako nejvíce prostorově heterogenizované město²⁶ s nejvyšší úrovní segregace označuje studie Budapešť, která je následována Varšavou. Překvapivě nejvíce „egalitářským“ městem ze zkoumaných je Praha, a to jak na základě hodnot vypočtených ukazatelů, tak při prostém pohledu na mapy zjištěných prostorových vzorců. Úroveň socioekonomické segregace je obecně ve městech střední a východní Evropy stále nízká, byť například v Budapešti jsou hodnoty dvakrát vyšší než v případě Prahy. V tomto ohledu je však nutné uvažovat setrvačnost stabilních vzorců urbánní morfologie – je tedy možné, že zdaleka ne všechny

²⁵ V anglicky psaném textu souhrnně nazývané jako CEE – Central and Eastern Europe.

²⁶ Gentile, Tammaru a Van Kempen (2012) používají pojmy heteropolizace a homopolizace, značící pro kapitalistický systém charakteristický posun k heterogennější a polarizovanější mozaice městského protoru, respektive inverzně pro systémy socialistické a jim blízké.

transformaci provázející systémové a společenské změny se již v prostoru postsocialistických měst skutečně naplno promítly (Gentile a kol. 2012, Sýkora, Bouzarovski 2012, Marcińczak a kol. 2014b). Prostorové vzorce sídelních oblastí jsou ovšem v jednotlivých městech velmi odlišné, což poukazuje na důležitost kontextuálního přístupu pro co nejlepší možné vysvětlení zachycených jevů (Marcińczak a kol. 2014b).

Procesu rezidenční diferenciacie středoevropských, východoevropských a dalších postsovětských měst na bázi etnicity je vzhledem ke zmíněné relativní etnické homogenitě většiny zemí v tomto prostoru věnováno relativně malé množství prací. Případem, který tvoří zajímavou výjimku hodnou pozornosti, je přítomnost významných ruských menšin v některých postsocialistických zemích, které byly součástí přímo Sovětského svazu. Mezi takové řadíme například pobaltské země²⁷, Kazachstán či Bělorusko a Ukrajinu²⁸ (CIA 2016). Rusové v těchto zemích tvoří zejména městské obyvatelstvo²⁹, což je dáno pracovním účelem jejich přistěhování do těchto zemí v období socialismu (Gentile, Tammaru 2006, Hess a kol. 2012). Práce, které jsou na toto téma zpracovány, přináší důkazy o odlišných rezidenčních preferencích i možnostech původních obyvatel a ruských imigrantů (Gentile, Tammaru 2006, Hess a kol. 2012). Implicitně tomu bylo v dalších pracích autorů zabývajících se pobaltskými zeměmi zmiňováno, že ruská menšina v Pobaltí v současné době mnohem méně než většinová populace tenduje k přesunu do rurálních oblastí v suburbánním zázemí měst a zůstává tak typicky městskou skupinou obyvatelstva (Tammaru a kol. 2013), která je navíc v takových lokalitách prostorově koncentrována a jen omezeně integrována do společnosti (Järvi a kol. 2015).

2.4.4 Relevance konceptů pro prostředí našich měst

Navázání na předválečnou politiku či převzetí západních vzorů a standardů v očích řady odborníků na střední a východní Evropu nahrávalo tomu, že trajektorie vývoje městského prostředí vychýlená desetiletími státního socialismu se brzy vrátí do původního směru, a bude pokračovat tam, kam se ubírají ostatní sídla vyspělého kapitalistického a demokratického světa – tedy že projde takzvaným procesem rektifikace (Musil 2002, Ouředníček 2016). Někteří dokonce očekávali, že například ve vzorcích segregace se postsocialistická města přiblíží severoamerickému „industriálnímu“ vzoru

²⁷ Značná část Rusů žijících v Lotyšsku disponuje zvláštním statutem tzv. „neobčanů“, který jim neumožňuje účastnit se voleb a zastávat některé pozice v administrativě. Jedná se zejména o osoby, které mají problémy zvládnout, či odmítají absolvovat zkoušky z lotyšského jazyka (Pštross 2011).

²⁸ V poslední době často diskutovanou bezpečnostní otázkou je možnost zneužití menšin žijících mimo území domovského státu k politické či vojenské akci. Deklarovaná ochrana ruské menšiny se stala hlavní záminkou k anexi Krymu a napadení východoukrajinských oblastí ze strany Ruska. Historicky však k podobným akcím došlo také v případech Podněstří, Abcházie, Jižní Osetie či Náhorního Karabachu.

²⁹ Zejména v Kazachstánu dochází někdy k jevu, kdy na úrovni měst je v některých případech ruská populace dokonce početnější, než kazašská. Je to případ především v éře SSSR nově vzniklých či industrializovaných měst, kam byla umísťována vysoce kvalifikovaná pracovní síla přímo z Ruska (Gentile, Tammaru 2006).

(Marcinićzak a kol. 2014b). Postsocialistické město by tudíž podle tohoto předpokladu bylo pouze stavem dočasným.

Vzájemná interakce starých a nových faktorů vývoje a relativní stabilita prostorových struktur ovšem vedla k myšlence, zdali nebyl vývoj vychýlen takovým způsobem, že došlo k vytvoření zcela nové větve, kterou je právě postsocialistické město (Ondoš, Korec 2006, Sýkora 2009, Ouředníček, Temelová 2011, Marcinićzak 2012, Sjöberg 2014, Ouředníček 2016). V souvislosti s tím se nabízí otázka, nakolik univerzálně platné mohou být výzkumné koncepty v oblasti urbánní geografie, jež jsou ve většině produktem vědců a škol působících v několika málo západních zemích (UK, USA, Kanada) a které tudíž vznikaly ve velmi specifickém kontextu (Sjöberg 2014, Ouředníček 2016). Debatě diskutující toto dilema je na půdě urbánní geografie v současné době věnováno stále větší množství pozornosti (Sjöberg 2014, Ouředníček 2016) a také v dalších částech této práce na ni bude brán zřetel.

Ouředníček (2016) předestírá dvě hlavní geografické perspektivy urbánních studií v postsocialistickém prostoru, o kterých je vhodné v této rovině debatovat: (1) měřítko výzkumu, tedy otázku, zdali se zaměřuje na sídelní systém jako celek, nebo zachází do podrobnosti jednotlivých měst, a (2) diferenciaci městské prostorové struktury, tudíž jaké části metropolitních areálů se mají stát předmětem výzkumu. Sídelní struktura jako celek a její vývoj se v postsocialistických zemích výrazně neliší od západního světa a je tedy legitimní konstatovat určitou přenositelnost konceptů jí popisujících (jako je například teorie stádií vývoje měst) na této řádovostní úrovni (Van den Bergh, L. a kol. 1982, Ouředníček 2016). Musil (2002) ovšem podotýká, že proces rektifikace proběhl spíše díky návratu k původní trajektorii předsocialistického vývoje, než vlivem převzetí západního modelu.

Na nižší řádovostní úrovni a především ve specifických částech měst střední a východní Evropy již však najdeme rozdíly, které jsou v tomto ohledu klíčové. Zatímco platnost a přenositelnost některých teorií stávající vývoj potvrdil (například komercializace, gentrifikace, internacionalizace či revitalizace), některé odhady vycházející ze západního vzoru se ukázaly pro postsocialistický kontext jako neopodstatněné (Ouředníček 2016). Největší odlišností, kterou lze v postsocialistických městech oproti Západu nalézt, je vývoj vnějších měst – sídlišť. Na západě sídliště vznikaly jako sociální bydlení, do nichž se koncentrovalo specificky obyvatelstvo s nižším socioekonomickým statutem, oproti tomu kombinace rozsahu, alokace výstavby, majetkových poměrů a socioekonomických a demografických charakteristik nových obyvatel sídlišť pod státním socialismem vyprodukovala prostředí, které na západě nemá obdobu (Ouředníček 2016).

Zatímco řada západních sídlišť se stala sociálně vyloučenými lokalitami s vysokou prevalencí sociálně patologických jevů, v Česku i ostatních zemích se sídliště stala široce akceptovaným standardem, neznáma dokonce i žádaným bydlením pro širokou vrstvu obyvatelstva, což přetrvalo až do dnešních dnů – nepotvrdily se tedy obavy některých odborníků, kteří na základě západního vývoje očekávali degradaci sídlišť v postsocialistickém období (Ouředníček 2016). Obdobně příklad Prahy dokazuje, že nevznikly degradací větších areálů vnitřních měst ve velkém ani předpokládané „transition zones“, jak by vyplývalo z předpokladů Chicagské školy (Ouředníček 2016).

Sociální mix, ve kterém je běžné, že vedle sebe ve městech žijí sociálně, demograficky, ekonomicky i etnicky odlišné typy obyvatelstva, je typický pro Česko, ale obecně také pro postsocialistické země jako celek (Ruoppila 2004, Marcińczak a kol. 2014b). Částečně se jedná o produkt socialistické snahy o homogenizaci obyvatelstva, který je ale narušen postsocialistickou transformací, jež způsobila ještě větší promíchání obyvatelstva (Sýkora 1999, Ouředníček 2005a). Takto promíšená sociální struktura ovšem v sobě může skrývat vysokou úroveň polarizace na mikroměřítku (Ouředníček 2016). Sociální problémy se vyskytují na nižší měřítkové úrovni, než jsou nejmenší administrativní či statistické jednotky – nastává tedy problém, jak je zachytit pomocí tradičních metod převzatých ze západního světa, jakými jsou například indexy měření segregace (Ouředníček 2005b, Ouředníček, Novák 2007, Ouředníček 2016).

Například Ouředníček (2016, s. 14) nepovažuje tento konceptuální nesoulad za negativum, když tvrdí, že „napětí mezi tradičními západními koncepty a post-socialistickou realitou může vytvořit úrodnou půdu pro nové nápady, které budou moc být dále exportovány jako součást širší a mezinárodně více relevantní urbánní teorie.“ Také Sjöberg (2014) hovoří o nutnosti přizpůsobit a vylepšit importované nápady pro vyšší relevanci v post-socialistickém kontextu, či dokonce o možnosti vytvoření zcela nové teorie.

Zdroje dat a metodika

Tato kapitola obsahuje výčet hlavních dostupných dat o cizincích v Česku, soupis využitých zdrojů dat v jednotlivých kapitolách (sekce 3.1), a dále popis metod použitých pro zpracování empirické části práce (sekce 3.2). Diskutovány jsou možnosti i problémy spojené s využitím konkrétních datových zdrojů i metod jak v širším sociogeografickém kontextu, tak v kontextu tématu práce.

3.1 Dostupná data o cizincích v Česku a využití zdroje dat

V Česku v současnosti lze čerpat sekundární data o cizincích z několika hlavních datových zdrojů. Prvním z nich jsou data ze SLDB v letech 1991, 2001 a 2011. Využití dat ze sčítání skýtá hned několik úskalí, která je při práci s nimi vhodné zmínit. Prvním z nich jsou poměrně vysoká čísla legálně pobývajících cizinců³⁰, která se v cenzech nepodařilo zachytit. V roce 2001 to podle odhadů mohlo být až 48 procent na území Česka legálně pobývajících cizinců (Čermák, Janská 2011). Pro rok 2011 byla provedena metodická opatření pro zpřesnění statistiky, když údaje o přibližně 40 procentech cizinců, kteří nepřevzali nebo neodevzdali sčítací formuláře, byly doplněny ze sekundárních administrativních zdrojů³¹. Nejdůležitějším z nich byl Informační systém evidence obyvatel ministerstva vnitra. V rámci změn metodiky SLDB jsou osoby od roku 2011 sledovány podle místa takzvaného obvyklého pobytu³². Sama definice místa obvyklého pobytu naznačuje, že tento nástroj nemůže zachycovat krátkodobé či sezónní pobyty, které jsou ovšem pro některé etnické skupiny a lokality relativně časté a mají vliv na charakter místa. V neposlední řadě je potřeba upozornit na to, že část cizinců v Česku pobývá ilegálně (Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011), a jen těžko tedy může být zachycena jakoukoliv oficiální statistikou. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole (4.3), odborné odhady počtu neoprávněně pobývajících cizinců se různí, pohybují se však na široké

³⁰ V definici MVČR i ČSÚ je cizincem „každá fyzická osoba, která není občanem České republiky.“ V definici MVČR dále „pro účely zákona o pobytu cizinců se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie“ (MVČR 2015)

³¹ Zde se ovšem jedná pouze o základní údaje a řada statistik, které by přineslo řádné vyplnění sčítacího formuláře, proto chybí. Viz například bakalářská práce autora (Klsák 2014).

³² Místo obvyklého pobytu osoby je podle metodiky ČSÚ definováno „jako místo, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod. a kde je členem konkrétní domácnosti“ (ČSÚ 2014).

škále od 17 do 300 tisíc (Drbohlav 2011). Největší nevýhodou dat ze sčítání je ovšem velký rozestup mezi jednotlivými šetřeními, který znamená, že data z posledního SLDB v roce 2011 jsou v době psaní této práce již poměrně neaktuální. Zejména z toho důvodu bylo od jejich širšího využití v práci upuštěno.

Dalším významným zdrojem jsou data z migračních registrů zpracovávaných Českým statistickým úřadem. Ta jsou vhodná především pro analýzu mobility populace, k níž je také využívá tato práce (kapitola 6). Registr migrace (ČSÚ 2015c) je rozsáhlý soubor obsahující všechny zaznamenané individuální případy stěhování od roku 1992 do současnosti³³, včetně dalších specifikačních údajů, jež se ovšem v průběhu doby zpracovávání databáze měnily. Mezi stálé údaje patří pohlaví, věk a rodinný stav migrantů. Od roku 2003 jsou data doplněna o kolonku státní občanství, což je důležité v kontextu této práce, a také důvodem toho, proč analýzy týkající se migračního pohybu cizinců předkládané v dalších kapitolách vycházející z tohoto zdroje začínají právě rokem 2003. Pro případy zahraniční migrace je dále vlivem změny metodiky od roku 2005 v databázi veden stát původního i nového bydliště. Naproti tomu v souvislosti se zmíněnou změnou již od roku 2005 nejsou zaznamenávány údaje o vzdělání migranta ani o důvodech stěhování. Značnou nevýhodou migračních registrů je, že mimo hlavní město Prahu³⁴ jsou dostupná jen do úrovně obcí, tudíž jejich analýzou nelze zachytit procesy odehrávající se na mikroměřítku.

Třetím důležitým zdrojem statistických dat o cizincích je databáze Ředitelství služby cizinecké policie (ŘSCP 2009, ŘSCP 2012, ŘSCP 2016). Ta obsahuje individuální záznamy o legálně pobývajících cizincích v Česku včetně adresních bodů jejich bydliště. I přes to, že záznamy byly pro výzkumné účely anonymizovány, stále se jedná o citlivá neveřejná data a při manipulaci s nimi je nutné dodržovat zásady jejich ochrany. Autorovi byla k dispozici data za roky 2008, 2011 a 2015. Jedná se o velmi kvalitní a svým způsobem unikátní zdroj, který byl pro vědecké účely využit zatím pouze minimálně, a skýtá tedy nemalý potenciál. Nicméně i jako takový trpí určitými nedostatky, se kterými je nutno při zpracovávání dat, či následné interpretaci výsledků počítat. Mezi ně se řadí především chybně nahlášené, nebo nepřesně zaznamenané adresy, u kterých není možné s jistotou určit, do jaké prostorové jednotky daný záznam patří. Autor odhaduje podíl takových záznamů přibližně na 5-10 procent celého souboru, část z nich je ovšem možné díky individuální kontrole opravit, a výsledky tudíž ještě zpřesnit. Stejně jako předešlé zdroje, ani databáze ŘSCP nezachycuje osoby, které na území Česka pobývají ilegálně.

³³ Autorovi byly k dispozici do roku 2014 včetně.

³⁴ Pro Prahu jsou data k dispozici na úrovni urbanistických obvodů, jejich rozsáhlou analýzu nalezneme v práci Přidalové (2013).

Problematické je taktéž zachycení obyvatel Evropské unie, na které se vztahuje právo volného pohybu, a místo svého bydliště tudíž nemusí hlásit (Čermák, Janská 2011). Prostorová analýza dat ŘSCP na dvou řádovostních úrovních je obsahem kapitoly 7.

V kapitole 8 bylo pro zjištění vlastnických struktur ve vybraných lokalitách (lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů) užito otevřených zdrojů dostupných online – nahlížení do katastru nemovitostí (ČÚZK 2016) a českého obchodního rejstříku firem (Penize.cz 2016). Údaje o objektech pochází z databáze RÚIAN (ČÚZK 2017).

Mimo výše zmíněné jsou v práci doplňkově využity také další sekundární datové zdroje, jako například veřejná databáze ČSÚ (ČSÚ 2017b), aktuální verze digitální vektorové geografické databáze České republiky ArcČR 500³⁵ (ARCDATA PRAHA 2016), vektorové vrstvy Registru sčítacích obvodů a budov (ČSÚ 2017a), či volně přístupná geografická databáze OpenStreetMap (OpenStreetMap 2016) – a to zejména pro zpracování kartografických výstupů.

3.2 Metody výzkumu

Tato práce používá několik pojmů vymezujících zájmová území. Oblastí širěji pojatého okolí je míněno území okresů Karlovy Vary a Sokolov (spadajících do působnosti Karlovarského kraje). Karlovy Vary jako město, vzhledem ke své excentrické poloze v rámci vlastního okresu, tvoří téměř přesný geografický střed území těchto dvou okresů. Dalším důvodem pro uvažování obcí okresu města Sokolova do širšího regionu je fakt, že několik obcí ležících na území sokolovského okresu spádově přísluší spíše ke Karlovým Varům a podle některých charakteristik patří do jeho městského regionu. Důvodem rozšíření zájmového území na oba okresy bylo zachycení nejširší možné palety lokalit, které by mohly nějakým způsobem souviset s přítomností cizinců v Karlových Varech. Dalším územím, které je v empirické části práce využíváno, je městský region Karlových Varů – v tomto případě se jedná o Karlovy Vary rozšířené o suburbánní zázemí města. Vymezení suburbánních obcí vychází z metodiky specializované mapy zón rezidenční suburbanizace z roku 2013 (Špačková a kol. 2013), stejně jako vymezení měst, která jsou v této práci zmiňována jako sekundární jádra. Obě území jsou pro přehlednost vyobrazena v mapě 3.1. Autor si uvědomuje, že takovéto územní členění je poměrně zjednodušující – pro potřeby příslušného výzkumu by ovšem mělo dostačovat. Jen metodicky správné vytvoření geografického regionu by mohlo být náplní samostatné práce a je tudíž daleko nad rámec této.

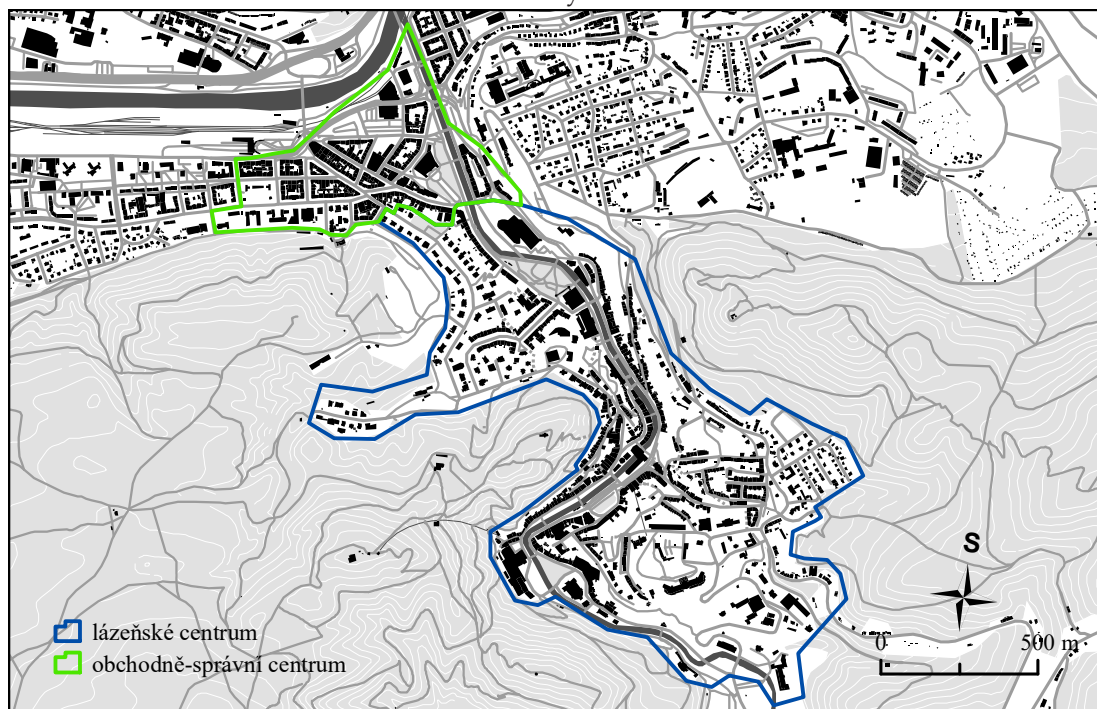
³⁵ Soubor vrstev je vytvářen v kooperaci ARCDATA PRAHA s.r.o., Zeměměřického úřadu a Českého statistického úřadu a je k dispozici zdarma online.

Obrázek 3.1. Vymezení zájmového území pro analýzu širšího kontextu.

Zdroj: Špačková a kol. 2013, ARCDATA PRAHA 2016.

Obrázek 3.2. Vymezení zájmového území pro analýzu vlastnické struktury a ekonomických aktivit.

Zdroj: ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetMap 2016, Nařízení vlády o stanovení lázeňského místa Karlovy Vary a Statutu lázeňského místa Karlovy Vary.

Vymezení území pro případovou studii³⁶ vlastnické struktury objektů a ekonomických aktivit cizinců v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů (mapa 3.2) vychází z tradičního pojetí dělení města podle jeho morfologie a historie výstavby (Zeman 2012) a také z Nařízení vlády o stanovení lázeňského místa Karlovy Vary a Statutu lázeňského místa Karlovy Vary č. 321/2012 Sb.

Část empirického výzkumu věnovaná mobilitě obyvatelstva oblasti (kapitola 6) využívá zejména dat migračních registrů (ČSÚ 2015c). Za období, ve kterém jsou údaje o cizincích z tohoto zdroje dostupná (2003-2014), byly vypočítány a do grafů, map a tabulek zaneseny relevantní tradiční charakteristiky migrace, doplněné o specifické ukazatele centralizačních či suburbanizačních procesů na příslušných řádovostních úrovních. Část ukazatelů byla počítána odděleně pro majoritu či jednotlivé skupiny cizinců.

Analýza prostorových vzorců rozmístění obyvatelstva (kapitola 7) vychází z dat cizinecké policie (ŘSCP 2009, ŘSCP 2012, ŘSCP 2016) a k prezentaci výsledků využívá zejména kartografické výstupy. Kvůli ochraně individuálních dat bylo nutné individuální záznamy agregovat do prostorových jednotek. V případě analýzy rozmístění jednotlivých populací v rámci celé širší oblasti k tomuto účelu byly využity katastry³⁷. Problémovým aspektem analýzy typu „dot map“, který je třeba mít při interpretaci výsledků na paměti, může být odlišná velikost použitých jednotek, kdy se ve větší jednotce populačně stejně velká skupina jeví jako méně koncentrovaná, než v jednotce s menším územím. S ohledem na tento fakt je proto vhodné používat pokud možno co nejmenší prostorové jednotky s obdobnou velikostí.

Pro analýzu na mikroúrovni byla v programu ArcMap vytvořena síť 200x200³⁸ metrů georeferencovaná podle geografického středu širší zkoumané oblasti a pokrývající celé její území. Tato metoda umožnila identifikovat a zobrazit do map s vysokou přesností takové lokality, kde se osoby s příslušným občanstvím hlásí k pobytu ve větší míře, odstranit problém s rozdílnou velikostí běžně používaných statistických jednotek a zároveň zajistit ochranu osobních údajů jejich agregací. Mapy analyzující prostorové vzorce na mikroúrovni jsou dvojího typu – první vždy zachycuje absolutní počty příslušníků konkrétní cizinecké skupiny ve čtverci v současnosti (nejaktuálnější data za rok 2015), druhá

³⁶ Hendl (2005) přirovnává případovou studii v sociálních vědách k mikroskopu, jehož pomocí se snažíme o komplexní zachycení složitosti případu a o popis vztahů v jejich celistvosti. Od statistického šetření se liší tím, že se zaměřujeme na menší počet případů, u nichž ovšem zaznamenáváme přesnější a objemnější data (Hendl 2005).

³⁷ Inspirací pro výstupy tzv. „dot map“ byla autorovi zejména The Racial Dot Map (Cable 2013) – interaktivní mapa USA, zobrazující odlišnými barvami populace jednotlivých etnik podle cenzu prováděného v roce 2010. Individuální záznamy v ní byly agregovány na úroveň jednotlivých bloků – jedna tečka v nich následně reprezentuje jednu osobu příslušného etnika.

³⁸ Tato velikost byla zvolena jako kompromis mezi odhadovanou běžnou velikostí sídelního bloku (70-100x70-100 metrů) a čitelností v měřítku vhodně zachycujícím i rozsáhlejší lokality.

pak absolutní změnu počtu členů skupiny ve čtverci (saldo) od roku 2008 k roku 2015³⁹. Jsou zobrazeny pouze čtverce s nenulovou hodnotou, a to pro každou skupinu zvlášť. Byť jsou jednotlivé početní kategorie pro lepší orientaci rozlišeny barevně, je nutné upozornit, že se nejedná o kartogram – v takovém případě by zdrojová data musela být zrelativizována – například vztažena na plochu či počet obyvatel.

Případová studie vlivu cizinců na místní prostředí v mikroměřítku byla vzhledem k rozsahu celé šířeji definované oblasti zacílena již pouze na samotný městský region Karlových Varů. Nejprve byl proveden výzkum vlastnické struktury zvlášť u všech nalezených bytových domů v celém městském regionu Karlových Varů postavených nebo kompletně rekonstruovaných po roce 2000⁴⁰ (kapitola 8, sekce 8.1). Příslušné objekty byly klasifikovány na základě terénního šetření, znalostí autora a za pomoci databáze RÚIAN (ČÚZK 2017). Vlastnické struktury byly zjišťovány na základě dat dostupných v online katastru nemovitostí (ČÚZK 2016). V některých případech byly kvůli nejasným vlastnickým strukturám doplňkově analyzovány také domovní zvonky. Jako novostavby bytových domů bylo určeno celkem 63 objektů, z nichž některé tvoří větší rezidenční areály – takové případy jsou ve výsledné tabulce 8.1 záměrně uvedeny jako celek. Cílem této analýzy bylo ověřit, jaké jsou počty a podíly vlastníků-cizinců (se zaměřením na ruskojazyčné vlastníky a osoby registrované k pobytu na dané adrese podle katastru nemovitostí) v těchto objektech, porovnat zjištěné údaje s počtem v objektech hlášených cizinců podle aktuálních dat ŘSCP a posoudit, zdali se liší charakter vlastnické struktury podle lokalizace objektů ve městě, období výstavby či dalších specifických znaků objektů.

Poté byla analyzována kompletní vlastnická struktura všech objektů ve dvou zřejmě nejexponovanějších územích bydlení cizinců – v lázeňském centru a obchodně-správní části města (kapitola 8, sekce 8.2). V lázeňském centru Karlových Varů vstoupilo do analýzy 749 objektů, v obchodně-správní části potom 267. Z analýzy byly vypuštěny stavby technické infrastruktury a objekty bez popisného čísla. U každého objektu byli posuzováni vlastníci podle jména/bydliště⁴¹ a zaznamenávání pod následujícími kategoriemi: Češi, ruskojazyčná skupina, cizinci ze zemí Balkánu, ostatní cizinci a stát/kraj/město. V případě, že se jednalo o právnickou osobu, byla tato dále vyhledána v obchodním rejstříku a podle její vlastnické struktury dále zařazena do jedné z kategorií. Pokud byl objekt rozdělen na více jednotek, byl zařazen podle příslušnosti vlastníků většiny

³⁹ Uvedené hodnoty jsou k roku 2015, tudíž minusové hodnoty znamenají zmenšení populace skupiny v daném místě, zatímco kladné její zvětšení.

⁴⁰ Poznatky z literatury i vlastní znalosti z terénu vedou autora k názoru, že právě v tomto typu objektů se na Karlovarsku nachází nejvyšší počty i podíly cizinců-vlastníků, zejména pak z postsovětských zemí.

⁴¹ Tuto metodu ve své práci využívá již Přidalová (2013) pro odhad počtu Rusů reálně bydlících v lokalitě Nové Butovice.

jednotek do specifických kategorií – takovéto případy byly zaznamenány u dvou nejvýznamnějších skupin – české a ruskojazyčné. Pokud byl v objektu stejný počet vlastníků jednotek dvou skupin, dále rozhodoval podíl vlastnictví. Autor si je plně vědom problematičtějšího aspektu této metody – nemožnosti stoprocentně jistého zařazení osob jen na základě jména. Proto je třeba zdůraznit, že výsledek nepřináší dokonale reprezentativní a přesná čísla, ale spíše jejich nástin. Tento problém je podle názoru autora možné poměrně kvalitně redukovat vytvořením vhodných skupin a dobrou znalostí lokálního prostředí – přesto je třeba mít tento fakt při interpretaci výsledků analýzy na paměti a zacházet s nimi s opatrností. Do ruskojazyčné skupiny se tedy počítají osoby pocházející podle jména pravděpodobně z postsovětských zemí, jelikož mezi nimi lze podle jména jen těžko rozlišovat příslušnost k jednotlivým zemím. Do této skupiny tedy spadají všichni, jejichž jméno či prokázaný původ je ruský, ukrajinský, kazašský, ázerbajdžánský, arménský, nebo z dalších zemí bývalého Sovětského svazu vyjma pobaltských států. Mezi vlastníky označenými jako občané Česka se mohou nacházet osoby slovenského původu či se slovenským občanstvím – ti ovšem vzhledem ke svému specifickému postavení v rámci Česka a odpovídajícím charakteristikám chování v prostoru de facto kopírují chování majoritní populace (Uherek 2003, Novotný a kol. 2007), proto jejich zařazení do této skupiny není problémem. Až v průběhu analýzy byla z kategorie všech ostatních cizinců vydělena ještě skupina osob pocházejících ze zemí Balkánu, kteří se ve specifických lokalitách ukázali jako relativně významní aktéři a jejich jména lze poměrně spolehlivě odlišit od dalších cizinců. V této skupině jsou započítáni občané všech zemí bývalé Jugoslávie, Albánie, Bulharska a Rumunska (Řecko vzhledem k relativní odlišnosti již ne). Do široké kategorie ostatních cizinců spadají osoby pocházející ze všech ostatních, blíže nespecifikovaných a výše nejmenovaných zemí, včetně Německa či Vietnamu. Pro potřeby analýzy vlastnických struktur v obchodně-správním centru byly kategorie mírně upraveny. Většina kategorií zůstala stejná, avšak minimální počet osob klasifikovaných jako příslušníci „balkánské skupiny“ zapříčinil, že v tomto areálu byla tato skupina zařazena mezi ostatní cizince. Naopak Vietnamci, kterých podle dat ŘSCP žije v obchodně-správním centru relativně velké množství, byli z této obecné kategorie vyděleni – vznikla tedy samostatná skupina Vietnamec/vietnamská firma.

V rámci terénního šetření byly pozorováním zjišťovány v prostoru lázeňské zóny a obchodně-správního centra počty a zaměření maloobchodů a služeb, které přítomní cizinci provozují (kapitola 8, sekce 8.3). Ty byly rozděleny na následující kategorie – oděvy a módní doplňky (obchody s oděvy, obuví, módními doplňky apod.), prodejny luxusního zboží (šperky, hodinky, starožitnosti-antiky, značkový porcelán a sklo, nad-

standardní vybavení domácnosti apod.), potraviny/smíšené zboží, suvenýry, směnárny, cestovní kanceláře (nabídka exkurzí po městě i celé republice; včetně půjčoven aut), realitní kanceláře, estetické a zdravotní služby (kadeřnictví, kosmetika a parfémy, estetická medicína, lékárny) a restaurace/kluby (včetně heren). U všech zkoumaných provozoven byly vyhledány zodpovědné osoby, které byly opět na základě jména – případně dalších dohledatelných informací – rozřazeny do skupin obdobně, jako již výše při analýze vlastnické struktury objektů. Skupiny jsou následující: ruskojazyčná (země bývalé SSSR), balkánská (země bývalé Jugoslávie, Albánie, Bulharsko, Rumunsko), vietnamská a ostatní. Osoby původu českého a slovenského byly již pro účely této analýzy vzhledem k jejímu rozsahu zaznamenávány pouze orientačně. Terénní šetření probíhalo v lednu roku 2017.

Etnická diverzita Česka

Tato kapitola je věnována cizincům a etnickým menšinám v Česku. První sekce (4.1) se zabývá vývojem imigrační politiky, která je zásadním faktorem ovlivňující možnosti příchodu cizinců do země. Sekce 4.2 má za úkol přiblížit historii etnické diverzity na českém území. Třetí (sekce 4.3) popisuje současný stav etnické diverzity Česka se zvláštním zřetelem na cizince – jejich počty, původ a prostorovou distribuci. Podrobněji se dále v podsekcích 4.3.1, 4.3.2, a 4.3.3 věnuje charakteristikám vybraných populačně silných skupin, které jsou zároveň relevantní pro empirickou část práce. Hlavním důvodem pro sepsání této kapitoly je porovnání dosud známých poznatků o charakteristických vlastnostech cizinců v Česku, jejich prostorové mobilitě a také vlivu na prostředí s empirickými výstupy předkládané práce. Výčet již známých údajů je klíčový pro vysvětlení zjištěného vývoje, ambicí práce je ale také tento kontext obohatit o zkušenost ze specifického prostředí zkoumané oblasti Karlovarska.

4.1 Imigrační politika v Česku

Vztahy cizinců jako jednotlivců i celých skupin s okolním prostředím jsou kromě dalších zmiňovaných faktorů ovlivňovány také migrační politikou, respektive jejími dílčími složkami – politikami imigrační a integrační (Kušniráková, Čížinský 2011). Periodizace, kterou původně navrhli Baršová a Barša (2005), klasifikuje vývoj migrační politiky v Česku na pět fází, přičemž vychází z hodnocení založeném na dichotomickém dělení liberální-restriktivní (Kušniráková, Čížinský 2011, Drbohlav 2011).

Období krátce po Sametové revoluci je jimi označováno jako (1) liberální a konkrétně je datováno mezi léty 1990–1996. Toto období je charakteristické zejména strukturálními změnami po přechodu k novému státnímu uspořádání, kdy migrační politika byla tehdejšími vládami odsunuta na nižší prioritní úroveň a nebyla ve větší míře rozvíjena (Baršová, Barša 2005). Fáze probíhající v letech 1996–1999 je naopak nazývána (2) restriktivní. Období je spojováno s nárůstem počtu cizinců v Česku a kandidaturou země do Evropské unie. Dobový kontext směřoval k prvotní institucionalizaci migrační politiky a vyvrcholil přijetím cizineckého zákona v roce 1999 (Baršová, Barša 2005, Kušniráková, Čížinský 2011). Pro třetí období, které probíhalo od roku 2000 do roku 2004, tedy roku

vstupu Česka do Evropské unie, používají autoři termín (3) konsolidační. V této době pokračovala migrační politika v trendu nastalém v předchozím období – tedy institucionalizaci, formování a zpřísnování pravidel vstupu i pobytu na území Česka, a sladování českého a evropského legislativního rámce (Baršová, Barša 2005). Další vývoj ovlivněný ekonomickým růstem a klesající mírou nezaměstnanosti do ekonomické krize v roce 2008 znamenal částečný návrat k liberálnějšímu přístupu, zejména kvůli usnadnění dovozu méně kvalifikovaných pracovních sil z ciziny. Čtvrtá fáze se proto označuje jako (4) období neoliberální (Baršová, Barša 2005, Kušniráková, Čížinský 2011). Zmíněný přístup byl ovšem brzy nahrazen a migrační politika se posunula do fáze (5) neorestrikativní, typické snahami státu o omezování počtu cizinců na území Česka, podmiňované zejména argumenty o nedostatku pracovních míst pro vlastní občany v důsledku krize a údajně rostoucí kriminalitou mezi přítomnými cizinci (Kušniráková, Čížinský 2011).

Kušniráková a Čížinský (2011) nicméně poukazují na nejasnou terminologickou uchopitelnost a přílišné zjednodušování terminologie ve formě liberální-restrikativní, jelikož v ní například zcela chybí reflexe otázky možností naturalizace a integrace cizinců, a považují ho proto za problematické. Příkladem je podle nich první polovina devadesátých let, která – byť nazývána jako liberální – byla z tohoto pohledu pro cizince spíše restriktivní, protože tehdejší legislativa neumožňovala cizincům se na území Česka legálně trvale usadit (Kušniráková, Čížinský 2011). Za problematickou považují autoři také kompletní zařazení migrační politiky do gesce ministerstva vnitra, které podle jejich názoru k problematice přistupuje z pozice orgánu, jehož hlavním cílem jsou právě restrikce spojené s kontrolou a bezpečností (Kušniráková, Čížinský 2011).

K povaze současné migrační politiky Česka se Kušniráková a Čížinský (2011, s. 512) vyjadřují následovně: „V oblasti integrační politiky zastávají MV ČR a MPO ČR spíše cirkulační model migrace. Politika MV ČR je vůči vlastním migrantům, zejména těm s dlouhodobým pobytem, v době ekonomického poklesu spíše restriktivní a aktivně podněcuje cizince k odchodu. Naopak v případě usazených cizinců s trvalým pobytem (...) pozvolna začíná MV ČR akcentovat připomínky především nevládních neziskových organizací k alarmující potřebě vytvořit a ustálit plán integrace usazených cizinců.“ Drbohlav (2011) přidává k tomuto tématu důležitou poznámku týkající se nutnosti do jisté míry individuálního přístupu při designování integračních politik, který by měl mimo jednotné obecně platné principy integrace respektovat specifika jednotlivých imigračních skupin.

4.2 Etnická diverzita v historii země

České země byly po většinu své historie charakteristické vyšší etnickou diverzitou, mimo jiné z důvodu své centrální geografické polohy v rámci Evropy. Kultura v území vznikala zejména kontaktem českého (potažmo slovanského), germánského a židovského elementu. Tuto historicky danou vývojovou trajektorii navíc umocnil fakt, že české země přináležely téměř čtyři sta let k mnohonárodnostní Rakouské (později Rakousko-uherské) habsburské monarchii. Mnohonárodnostním státem bylo také demokratické Československo vzniklé v říjnu roku 1918 jako jeden z nástupnických států Rakouska-Uherska. Mezi přítomné národy se kromě zmíněných Čechů, Němců a Židů zařadili také Slováci, Maďaři, Rusíni a další méně početné národnostní menšiny. V období prozápadně orientované a světu otevřené První republiky se také dá hovořit o první významnější imigraci ze zahraničí (Uherek 2003).

Důležitý milník ve vývoji úrovně etnické diverzity českého území, který obrací vývoj směrem k homogenizační tendenci, nastává s druhou světovou válkou. Nejprve odsunem českého obyvatelstva z po mnichovské dohodě Německem obsazených Sudet, útekem či násilnou likvidací židovského a romského obyvatelstva a poté především poválečným odsunem 2-3 milionů obyvatel německé a maďarské národnosti. Na následném znovuosídlování vysídlených oblastí se podíleli Čechoslováci z vnitrozemí a v menší míře také reemigranti z dalších zemí, například Sovětského svazu či Rumunska (Čermák, Janská 2011). Československo také po válce přišlo o Podkarpatskou Rus (a tedy většinu své rusínské menšiny), kterou obsadil Sovětský svaz.

Téměř úplnou izolaci Československa z hlediska možností legální zahraniční migrace znamenal nástup komunistické diktatury po únorovém převratu roku 1948. Z těchto důvodů ovšem narostl počet nelegálních politicky motivovaných emigrací na Západ – podle odhadů uprchlo z komunistického Československa mezi lety 1948-1989 na půl milionu lidí, což znamená, že patřilo mezi vystěhovalecké země (Čermák, Janská 2011). Jedinou významnější etnickou menšinou na území země byli Romové. Přítomní cizinci byli v tomto období téměř výhradně pracovníci či studenti ze „spřátelených“ zemí východního bloku, případně po krizovém roce 1968 příslušníci okupačních vojsk Varšavské smlouvy. Za jedny z důsledků těchto událostí považují Čermák a Janská (2011, s. 422) „zvyšování etnické homogenity obyvatelstva a tím i nedostatek příležitostí ke kontaktu s imigranty a zkušeností s mnohonárodnostním prostředím.“

Další obrat ve vývoji nastal s pádem komunistického režimu po Sametové revoluci roku 1989, kdy následná demokratizace a opětovné zapojení do globálního systému

způsobily zastavení migračního odlivu. Země se postupem času začala profilovat jako tranzitní, kdy sloužila především jako brána do západní Evropy, až k dnešnímu charakteru země saldově imigrační (Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011). Dnešní migrační charakteristiky Česka lze v rámci střední a východní Evropy považovat za do značné míry výjimečné, a to i přes to, že vrcholného stádia migračního cyklu – úplného zevšednění migračních a integračních otázek v celé společnosti – dosaženo ještě zdaleka nebylo (Drbohlav 2011, Drbohlav, Valenta 2014). Vysokou atraktivitu dokládají absolutní počty imigrantů, absolutní i relativní výše migračního salda, stejně jako i podíl cizinců na celkové populaci. Z hlediska migračního salda na konci první dekády nového tisíciletí patřilo Česko mezi vůbec nejatraktivnější země Evropské unie (Drbohlav 2011). Za atraktivitou, jež Česko odlišuje od ostatních zemí bývalého východního bloku, podle Drbohlava (2011) stojí více faktorů, mezi nimiž vyzdvihuje (1) odlišnou úroveň socioekonomické vyspělosti na počátku transformačního období, (2) vyspělejší sektorovou strukturu ekonomiky a také (3) obecné nastavení migrační politiky. Obdobné výchozí podmínky pro úspěšnou transformaci, které se podařilo zúročit, mělo z ostatních zemí bývalého východního bloku pouze Slovinsko (Drbohlav 2011).

4.3 Cizinci a menšiny v současném Česku

V současné době (viz údaje k 31. 12. 2015) žije legálně na území Česka cca 450 tisíc cizinců⁴², což je zhruba 4,3 procenta populace země (ČSÚ 2015a). Téměř 99 procent z nich pobývá v Česku déle než rok. V poměru 57 ku 43 mezi nimi převažují muži, přičemž vyšší podíl mužů nalezneme u cizinců s dlouhodobým pobytem, tedy u pracovní orientované migrace. U cizinců z třetích zemí s povoleným přechodným pobytem je také dominujícím účelem zaměstnání a podnikání (cca 50 procent), až poté rodinné důvody (ČSÚ 2015a). Přes 85 procent cizinců se nachází ve věkové kategorii od 14 do 64 let (ČSÚ 2015a).

Mezi cizinci v Česku stále dominují cizinci ze třetích zemí, neustále se však zvyšuje zastoupení občanů států Evropské unie. Nejpočetnějšími cizineckými komunitami jsou imigranti z Ukrajiny, Vietnamu, Slovenska a Ruska, přičemž tyto tvoří dohromady necelých 65 procent všech cizinců (Čermák, Janská 2011, ČSÚ 2014b, ČSÚ 2015a). Pátou nejpočetnější skupinou jsou Poláci⁴³, kterých žije v Česku přibližně 20 tisíc. Mezi méně početné, avšak stále významné skupiny cizinců řadí odborná literatura například

⁴² Podle údajů Ministerstva vnitra České republiky zde v roce 2015 bylo přes 480 000 cizinců (MVČR 2015).

⁴³ V kontextu tématu předkládané práce jsou takováto označení nadále používána pouze pro pojmenování skupin cizinců s občanstvím daných zemí, nikoliv jako označení národnosti. Pojmem „Poláci“ se tedy rozumí občané Polska apod. V práci jsou pro lepší orientaci jednotně používány geografické, nikoliv politické názvy států.

Němce, Bulhary, Čiňany, občany USA či zemí bývalé Jugoslávie. Velikosti těchto komunit se pohybují řádově v tisících (Uherek 2003, ČSÚ 2015a). Dále jsou na území Česka více zastoupeni imigranti ze zemí jako jsou Bělorusko, Moldavsko, Rumunsko, Kazachstán, ale i Velká Británie, Francie či Itálie (ČSÚ 2015a). Za zmínku stojí také reemigranti z řad původních českých menšin v některých výše zmíněných zemí (například Ukrajiny či Rumunska) (Uherek 2003).

Podle Čermáka a Janské (2011) tvoří migranti do Česka dvě hlavní kategorie podle původu. První z nich jsou přistěhovalci ze zemí Evropské unie a zámoří. Ze zemí EU pochází přibližně 40 procent všech v Česku přítomných migrantů (ČSÚ 2015a). Druhou skupinou jsou pak pracovní migranti, kteří typicky pocházejí ze zemí bývalého Sovětského svazu (Čermák, Janská 2011).

Obdobnou kategorizaci přinášejí také Drbohlav a Valenta (2014), kteří ovšem ještě jednu skupinu přidávají. Mezi (1) „východními“ imigranty z chudších zemí východní Evropy a bývalé SSSR podle nich převažují muži a jsou spíše méně vzdělaní. I pokud mají vzdělání vyšší, ekonomicky aktivní jsou zejména v oblasti manuálních prací, typicky ve stavebnictví. Oproti tomu (2) „západní“ imigranti pocházející ze zemí EU a severní Ameriky tvoří obvykle vysoce kvalifikovanou pracovní sílu zaměstnanou v dobře placených pozicích. Tato skupina je oproti předchozí také mnohem více diverzifikovaná z pohledu pohlaví, věku i motivace k pobytu (Drbohlav, Valenta 2014). Státní příslušníci ekonomicky silných západních zemí bývají někdy pro odlišení rozdílné motivace i socioekonomického postavení nazýváni „expatrioty“ nebo zkráceně „expaty“. Poslední důležitou skupinou jsou imigranti z Asie (3), zejména Vietnamu, Číny a Mongolska, kteří se specializují na specifické segmenty místní ekonomiky, jakými jsou maloobchod či gastronomické služby (Drbohlav, Valenta 2014).

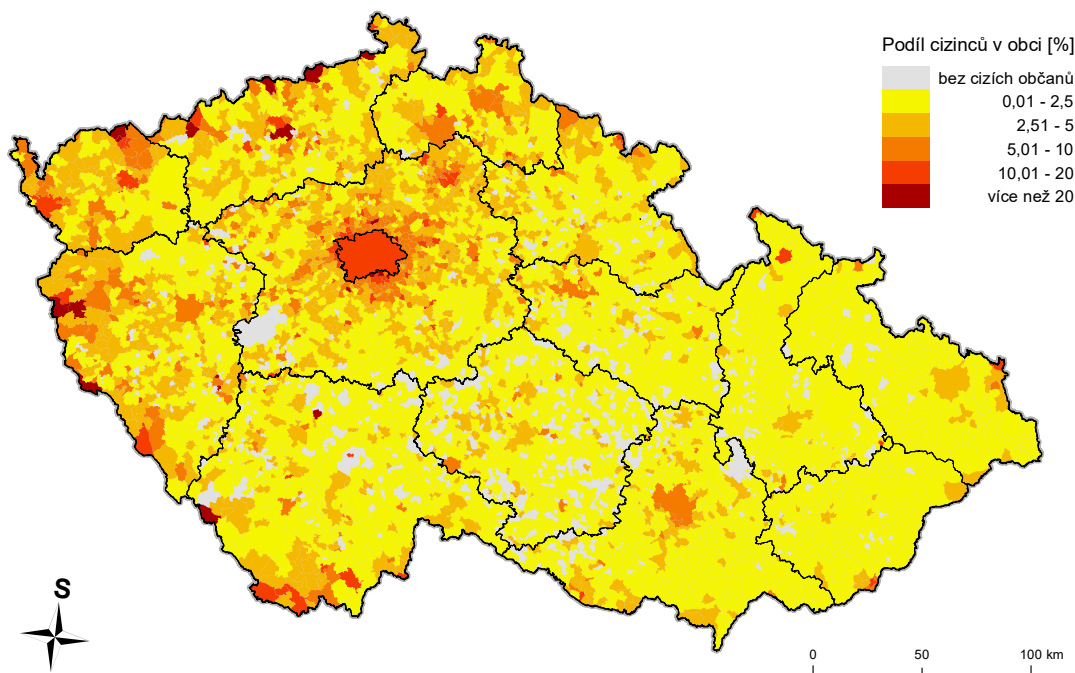
Za hlavní motivaci k migraci do Česka obecně bývají považovány ekonomické důvody – čemuž nahrává například poptávka po méně kvalifikované a levné pracovní síle (včetně ilegální). Dalšími pull faktory mohou být zprostředkovatelské a příbuzenské sítě, z pohledu slovanských zemí východní Evropy vnímaná kulturní blízkost a také bezpečnost (Drbohlav 2011).

Pro statistiky těžko zachytitelným, nikoliv však zanedbatelným jevem, je ilegální zahraniční migrace (Drbohlav, Valenta 2014). Odhady množství cizinců, kteří se na území Česka nachází ilegálně, se různí. Drbohlav (2011) například s odvoláním na konsenzuální odhad domácích expertů uvádí širokou škálu od 17 do 300 tisíc. Nejčastější formou ilegálního pobytu není přímo neoprávněné překonání hranice, nýbrž setrvání po propadnutí legálně získaného povolení k pobytu – často turistického víza (Drbohlav 2011).

Ilegální migrace do Česka je často spojena právě s požadavkem trhu práce na levnou pracovní sílu v oborech jako je stavebnictví, zpracovatelský průmysl či služby. K tomu dopomáhají přítomní zprostředkovatelé (tzv. klienti) etablovaní se z post-sovětské skupiny migrantů, na kterou svou činnost následně také orientují. Neoprávnění migranti tak často končí v síti vykořisťovatelů mimo dosah oficiálních struktur (Drbohlav 2011).

Důležitou složkou mezi cizinci jsou kromě bydlícího obyvatelstva také zahraniční turisté. I ti mají značný vliv na sociální, fyzické a funkční struktury sídel – zejména specificky v turisticky atraktivních lokalitách, které se jejich přítomností přizpůsobují například nabídkou služeb (Čermáková 2012). Ve službách orientovaných na cestovní ruch navíc nachází uplatnění řada zahraničních podnikatelů i pracovníků (Čermáková 2012).

Obrázek 4.1. Podíly cizinců na populaci obcí Česka v roce 2015.

Zdroj: ČSÚ 2016, MVČR 2015, ARCDATA PRAHA 2016.

Pohyby do a ze země ale nejsou jediným klíčovým aspektem zahraniční migrace. Z hlediska pochopení tohoto komplexního tématu je nutné poznání také následného prostorového chování cizinců v území cílové země. Důležitost hlubší analýzy tohoto procesu sociálně geografické diferenciaci potvrzují Čermák a Janská (2011, s. 424), když tvrdí, že „rozmístění cizinců v Česku je vedle územní bilance zahraniční migrace dáno i následným pohybem imigrantů uvnitř území. Tato vnitrostátní migrace cizinců postupně roste a stává se důležitou součástí celkové mobility obyvatelstva.“

Na makroúrovni – tedy v území celé republiky – platí podle Drbohlava (2011) několik základních pravidel: (1) více nerovnoměrné rozložení cizinců ve srovnání s majoritní populací, (2) různý stupeň prostorové koncentrace různých skupin cizinců, (3) rovnoměrnější prostorové rozložení u cizinců s trvalým pobytem než u cizinců s pobytem dlouhodobým a (4) výrazná atraktivita Prahy a jejího širšího okolí pro většinu zahraničních migrantů. Mezi další známé aspekty prostorové distribuce cizinců patří západovýchodní gradient, který ukazuje na signifikantní pokles koncentrací cizinců ve směru od západu na východ (Valenta 2006, Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011, Drbohlav, Valenta 2014). Platnost těchto tvrzení si můžeme ověřit pohledem do mapy 4.1.

Pro cizince jsou obecně atraktivnější velká města, která jsou jako sídelní typ za standardních podmínek nejlépe uzpůsobena k přijímání migračních skupin (Uherek 2003). Mezi nimi má dominantní postavení Praha, v níž žije necelých 40 procent⁴⁴ cizinců v Česku (Valenta 2006, Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Drbohlav, Valenta 2014). Vzorec západovýchodního gradientu je dále narušován i dalšími velkými sídelními aglomeracemi, jako jsou městské okresy Brno a Ostravy. Mezi lokality vyšších koncentrací cizinců se dále řadí atraktivní lázeňská města, jako Karlovy Vary, Teplice Mariánské Lázně či Poděbrady, a v neposlední řadě i města s areály větších zahraničních investic, jako například Plzeň, Liberec či Mladá Boleslav (Čermák, Janská 2011). Cílem migrace cizinců po Česku se častěji stávají sídla v severní polovině republiky (Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011). Soupis měst s nejvyššími absolutními počty cizinců a jasnou dominanci Prahy mezi nimi v tomto ukazateli přináší tabulka 4.1.

Tabulka 4.1. Obce v Česku podle absolutních počtů cizinců v roce 2015.

město/obec	počet obyvatel	počet cizinců	podíl cizinců [%]
Praha	1 259 079	168 852	13,4
Brno	377 440	24 570	6,5
Plzeň	169 033	13 025	7,7
Ostrava	294 200	9 845	3,3
Liberec	102 562	6 518	6,4
Mladá Boleslav	44 318	6 145	13,9
Karlovy Vary	49 781	5 647	11,3
Pardubice	89 693	4 532	5,1
Ústí nad Labem	93 409	4 185	4,5
Kladno	68 552	3 833	5,6

Zdroj: ČSÚ 2016, MVČR 2015.

⁴⁴ Podle údajů Ministerstva vnitra České republiky za rok 2015 je to 35 procent (MVČR 2015), což by mohlo znamenat průběh mírné dekoncentrace v posledních letech.

Nejvyšší podíl cizinců na obyvatelstvu mezi městy nad deset tisíc obyvatel v Česku má Mladá Boleslav (tabulka 4.2). V některých pracích je již výrazná migrační atraktivita města pro cizince zmiňována a vysvětlována nabídkou široké palety pracovních pozic spojenou se zahraničními investicemi především do místního automobilového průmyslu (Uherek 2003, Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011). Uherek (2003, s. 197) uvádí Mladou Boleslav ve své práci jako příklad sídla s velmi vysokou koncentrací cizinců na základě dat ze SLDB 2001, kdy byl podíl cizinců na celkové populaci města 3,3 procenta. Na tomto příkladu lze velmi dobře demonstrovat, nakolik se v posledních cca patnácti letech proměnily relace, v nichž se hodnoty koncentrací cizinců v českých sídlech pohybují. Uherek (2003, s. 196) dále uvedl, že „vysoké koncentrace cizinců jsou zejména ve městech průmyslových, dosídlovaných po druhé světové válce a ležících v západních, severozápadních a severních příhraničních regionech.“. Příkladem takového města může být Bílina. Mezi městy s nejvyššími podíly jsou zastoupena také tradičně akcentovaná imigrační centra – Praha a Karlovy Vary, a také Cheb – jedna z hlavních oblastí migrace Vietnamců (Uherek 2003).

Tabulka 4.2. Vybraná města v Česku nad 10 000 obyvatel podle podílu cizinců na celkové populaci v roce 2015.

město/obec	počet obyvatel	podíl cizinců [%]
Mladá Boleslav	44 318	13,9
Bílina	16 884	13,5
Praha	1 259 079	13,4
Karlovy Vary	49 781	11,3
Cheb	32 351	10,9

Zdroj: ČSÚ 2016, MVČR 2015.

Uherek dále (2003) tvrdí, že i přes převažující atraktivitu městského prostředí pro cizince (patrnou z absolutních čísel, případně i relativních při členění podle velikostních kategorií) nelze říci, že čím větší je město, tím větší je nutně také relativní koncentrace cizinců. Z tabulky 4.3, která vychází z aktuálních údajů ČSÚ, je zřejmé, že v dnešní době toto Uherkem zpochybněné pravidlo neplatí s jistotou. V obcích s řádově několika sty obyvatel mohou v některých případech dosahovat hodnoty relativní koncentrace cizinců až přibližně trojnásobku hodnot stejného ukazatele u měst s 10 000 a více obyvateli. Při interpretaci tohoto ukazatele ovšem musíme mít na paměti často rozdílnou velikost administrativních jednotek a také prostorovou koncentraci obyvatelstva v nich. Například vysoce koncentrovaná skupina cizinců v jedné městské části či ZSJ může být hodnotově „kompenzována“ dalšími jednotkami obsaženými v obci jako celku, ve kterých zástupci této skupiny téměř nejsou. K diskuzi je proto vhodnost obce jako analytické jednotky pro výzkum diferenciací a koncentrací jednotlivých skupin obyvatelstva.

Z tabulky 4.3 je dále možné vyčíst, že vůbec nejvyšší relativní koncentrace cizinců na úrovni obcí nalezneme ve dvou typech lokalit – dominantně v oblastech v přímém kontaktu se státní hranicí Německa (8 z 10 prvních) a méně často pak v suburbánním zázemí městského regionu Prahy (2 z 10). První poznatek – lokalizace v blízkosti státní hranice – nepochybně souvisí s často diskutovanou ekonomickou motivací imigrace do Česka a možností realizace ekonomických aktivit v kontaktu s nejbohatšími evropskými státy (Uherek 2003, Čermák, Janská 2011), či s vidinou méně nákladného života v atraktivních horských oblastech nedaleko domovské země⁴⁵. Vyšší podíly cizinců v suburbánních zónách Prahy Ouředníček (2005b) připisuje zejména přítomnosti českých reemigrantů spíše než Západoevropanům, kteří se koncentrují více ve vnitřním městě. Zároveň ale předvídá narůstající proporce cizinců na procesu suburbanizace českých měst (Ouředníček 2007).

Tabulka 4.3. Města a obce v Česku podle podílu cizinců na celkové populaci v roce 2015.

město/obec	okres	počet obyvatel	podíl cizinců [%]
Výsluní	Chomutov	373	42,4
Trnová	Praha-západ	361	38,2
Strážný	Prachatice	446	37,9
Potůčky	K. Vary	456	28,3
Nupaky	Praha-východ	1400	27,4
Hřensko	Děčín	275	25,8
Česká Kubice	Domažlice	891	24,8
Moldava	Teplice	170	23,5
Horní Blatná	K. Vary	473	23,3
Rozvadov	Tachov	725	23

Zdroj: ČSÚ 2016, MVČR 2015.

Jak bylo již výše zmíněno, jednotlivé skupiny cizinců vykazují v republice odlišné úrovně koncentrace a tvoří rozdílné vzorce prostorové disperze na různých řádovostních úrovních. Většina skupin cizinců je orientována na města, cizinci ze sousedních zemí – zejména Poláci a Němci – jsou ale více přítomni v příhraničních regionech, kde se převaha lokalizace do větších sídel částečně stírá (Uherek 2003, Valenta 2006, Drbohlav, Valenta 2014). Toto tvrzení platí o něco méně pro Slováky, jejichž prostorové rozmístění je vlivem dlouhodobé koexistence s Čechy v rámci jednoho státu pravidelnější a více se blíží charakteristikám majoritní populace (Novotný a kol. 2007). Mimo cizince ze sousedních zemí jsou příhraniční regiony atraktivní také pro menšinu vietnamskou, která do těchto oblastí směřuje zřejmě zejména díky již existujícím sítím a povaze převládající ekonomické činnosti (Čermák, Janská 2011).

⁴⁵ V případě Němců navíc může být důležitým faktorem i historicky determinovaná citová vazba na regiony obývané předky (Erbenová 2013).

Nejvyšší úroveň prostorové koncentrace a selektivní lokalizace vykazují v Česku Rusové, z nichž se necelých 75 procent ze všech evidovaných koncentruje ve dvou hlavních lokalitách – Praze (Hlavní město Praha, okresy Praha-západ a Praha-východ) a okresu Karlovy Vary (Drbohlav a kol. 1999b, Čermák, Janská 2011, ČSÚ 2015a). Rusové jsou v Česku – společně s dalšími občany postsovětských republik jako Kazachstánu, Gruzie či Arménie – typicky městsky orientovanou skupinou (Uherek 2003). Výjimku z této kategorie tvoří Ukrajinci, u nichž je prostorová disperze do jisté míry determinována převládající pracovní-ekonomickou motivací. Ukrajinci jsou prostorově více rozprostřeni a byť mají tendence koncentrovat se ve větších sídlech s více pracovními příležitostmi, nejedná se však o typicky městskou skupinu (Uherek 2003). Tou naopak jsou cizinci z vyspělých západních zemí, nejčastěji USA a starších členů Evropské unie (mimo sousední země). V absolutních číslech tyto populace zejména vysoce kvalifikovaných pracovníků nedosahují vysokých hodnot, míra jejich prostorové koncentrace je ale značná. Jejich přítomnost se omezuje téměř výhradně na větší města s jasnou dominancí Prahy (Čermák, Janská 2011).

Odlišná míra koncentrace a různé rezidenční preference a možnosti různých skupin cizinců se projevují také na nižší, ale neméně důležité řádovostní úrovni, kterou jsou jednotlivá sídla. V prostředí českých měst jsou de facto s majoritou splývajícím elementem Slováci, kteří se díky dlouhodobé státní koexistenci neodlišují specifickými ekonomickými aktivitami, kategoriemi povolání, příjmy, ani vystupováním. Těmito vlastnostmi ovšem tvoří mezi přítomnými cizinci spíše výjimku (Uherek 2003). Extrémní koncentraci v mikroměřítku zaznamenáváme naopak mezi „expaty“ ze zámoří a starších zemí Evropské unie. Je pro ně charakteristický také život v ohrazených sídelních komunitách (selektivně v suburbiích i vnitřních městech) a atraktivních centrech (Ouředníček 2005a, Kovács, Hegedüs 2014).

4.3.1 Ukrajinci v Česku

Uherek (2003) uvádí, že imigrace Ukrajinců do Česka má relativně dlouhodobou kontinuitu – starší příchozí, kteří v Česku pobývají nezřídka i několik desítek let, ovládají jazyk a často mají také české občanství, nejsou ovšem typickými reprezentanty tohoto migračního proudu. Současná motivace ukrajinských imigrantů k příchodu do Česka je zpravidla ekonomického charakteru a je podmíněna zejména špatnou životní úrovní, nízkými platy i nedostatkem pracovních příležitostí na Ukrajině, které se stále nedaří efektivní aplikací stěžejních strukturálních změn po rozpadu Sovětského svazu⁴⁶

⁴⁶ Tato práce je psána v době pro Ukrajinu významných geopolitických změn, jakými jsou snaha o přiblížení se Evropské unii a Západu obecně spjatá s výměnou politických elit, a následná ruská snaha o destabilizaci země agresí ve východních oblastech a na Krymském poloostrově. Na objektivní hodnocení efektů těchto

– v Česku se tak Ukrajinci zejména snaží vylepšit vlastní finanční situaci, případně vydělanými penězi pomoci zlepšit socioekonomické postavení svých rodin na Ukrajině⁴⁷ (Drbohlav a kol. 1999a, Uherek 2003, Drbohlav, Dzúrová 2007). Pro ukrajinské pracovní imigranty je charakteristické uplatnění v dělnických profesích, které ovšem zpravidla neodpovídá jejich dosaženému vzdělání a socioekonomickému postavení na Ukrajině – jedná se tudíž o typický příklad individuálně pojatého deskillingu (Uherek 2003, Blažek, Uhlíř 2011). Neutěšená finanční situace části ukrajinských imigrantů a snaha vydělat co nejrychleji potřebné peníze nezřídka ústí v jejich zapojení do nelegálních struktur a také vykořisťování v rámci takzvaného klientského systému (Čermáková 2008).

Pracovní migrace Ukrajinců do Česka má do značné míry cirkulační charakter, což ze své podstaty brání snahám o jejich širší integraci do české společnosti. V tomto ohledu je nutné brát v potaz i zmíněné zapojení části ukrajinských imigrantů do pracovních aktivit bez příslušných povolení, či dokonce úplnou absenci povolení k pobytu v zemi – tedy další logické bariéry možnému úspěšnému začlenění (Drbohlav a kol. 1999a). Ukrajinská migrace do Česka ovšem vykazuje výrazné rysy transnacionalizace (Drbohlav a kol. 1999a, Vertovec 2007).

Čermák a Janská (2011) tvrdí, že byť prostorová koncentrace Ukrajinců roste jak na úrovni celorepublikové (zejména do Prahy), tak na úrovni jednotlivých měst a čtvrtí, nejedná se o projev separační tendence ani marginalizace, ale spíše o důsledek specifické lokalizace Ukrajinci vyhledávaných zaměstnání a levnějších ubytoven, které při pracovním motivovaném pobytu ze zřejmých ekonomických důvodů využívají. Pracovní-ekonomická motivace Ukrajinců se tedy v českých městech promítá do lokalizace do spíše okrajových čtvrtí s vyšším výskytem dělnických ubytoven (Přidalová 2013). Toto zjištění z části potvrzuje na příkladu Karlových Varů ve své bakalářské práci také autor (Klsák 2014), byť s upozorněním na určitou socioekonomicky podmíněnou dichotomii v ukrajinské populaci patrnou ze zjištěného prostorového vzorce jejího rozmístění. Ten napovídá tomu, že lépe situovaná část Ukrajinců v Karlových Varech má tendence se v prostoru města chovat spíše podobně jako ruská menšina (viz dále v podsekcí 4.3.3), a koncentruje se tudíž do oblasti prestižně vnímaného lázeňského centra (Klsák 2014).

4.3.2 Vietnamci v Česku

Vietnamská imigrace do Česka je nejen v kontextu střední a východní Evropy do značné míry bezprecedentním fenoménem – Česko má totiž třetí nejvyšší podíl vietnamských

změn na ekonomický i společenský stav Ukrajiny i migrační chování jejich obyvatel však bude zřejmě třeba čekat déle.

⁴⁷ Výzkumem takzvaných remitencí, tedy peněz proudících od zahraničních dělníků zpět do vlasti na zajištění chodu domácností, se v česko-ukrajinském kontextu zabývá poměrně velké množství odborných prací – například výzkumného týmu Geomigrace na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PříFUK.

obyvatel ze všech světových zemí (Janská a kol. 2011, Kušniráková a kol. 2013). Kořeny tohoto specifického migračního proudu můžeme hledat již v padesátých letech 20. století, kdy do socialistického Československa začali přicházet cizinci z takzvaně spřátelených zemí (Drbohlav, Valenta 2014). Vzdělání a zkušenosti s životem zde v té době získalo až několik desítek tisíc Vietnamců (Kušniráková a kol. 2013, Drbohlav, Valenta 2014). Ještě před pádem socialistického režimu začala do Československa přicházet také specifická skupina Vietnamců, kteří zde pracovali dočasně jako dělníci v továrnách (Matějová 1988, Van Le 1989). Řada Vietnamců se zkušenosti nabyté v Československu rozhodla uplatnit v období po pádu socialistického režimu, kdy tito ekonomicky motivovaní migranti zejména mužského pohlaví nacházeli příležitosti především v úzké části sektoru služeb – jako obchodníci a prodejci (Janská a kol. 2011). Postupem času a stabilizací jejich společensko-ekonomického postavení začali přicházet také jejich rodinní příslušníci, což nastavilo rodinný charakter této migrace (Kušniráková a kol. 2013). Nejvyšší intenzity imigrace Vietnamců do Česka dosáhla mezi lety 1994-1995 (Kušniráková a kol. 2013), v důsledku poslední ekonomické krize naopak došlo k mírnému poklesu počtu Vietnamců (Drbohlav, Valenta 2014).

Vietnamská komunita v Česku je poměrně značně vnitřně diferencovaná. Za nejdůležitější diferenciativní faktory v ní Kušniráková a kol. (2013) považují (1) rodinu a rodinné vazby, (2) historicko-politicko-ekonomický kontext období příchodu a nověji také (3) socioekonomický status a vzdělání. Na základě těchto faktorů lze komunitu zjednodušeně dělit na tři hlavní skupiny a dvě podskupiny. První je skupina starousedlíků, která tvoří základ komunity a zahrnuje Vietnamce, kteří přišli ještě v éře socialismu a v 90. letech a jejich ekonomická činnost se zaměřila téměř výhradně na výše zmíněný sektor služeb. Většina z nich žije standardem průměrných českých domácností, ovládá kvalitně češtinu a má v Česku již narozené nebo vyrůstající potomky (Kušniráková a kol. 2013). Druhou skupinou jsou právě potomci vietnamských imigrantů, kteří se od první skupiny značně liší – díky školní docházce jsou více integrováni do českého prostředí, plynule ovládají češtinu (někdy i lépe než rodný jazyk) a mají české přátele. Jsou také více ovlivňováni českými médii (Janská a kol. 2011). I přes přebírání charakteristik chování většinové společnosti a často kvalitní studijní výsledky na nižších stupních vzdělání relativně malé procento této části vietnamské komunity nastupuje na vysoké školy, což se zpravidla vysvětluje ztrátou motivace spojenou s určitou vnitřní identitní rozpolceností a také pokračováním v podnikání rodičů, které může přinášet jistotu obživy bez potřeby dalšího vzdělávání (Kušniráková a kol. 2013). Třetí skupinou jsou pak nově příchozí dospělí ekonomičtí migranti motivovaní úspěšností svých krajanů. Vzhledem

k období příchodu naráží ale na větší konkurenci a strukturální a hospodářské bariéry. Podstatná část nově příchozích navíc pochází z venkovských oblastí, má horší kvalifikaci a je hůře jazykově vybavena. Z toho pramení také relativně vysoká míra zklamání z nového prostředí, nezáměr o větší integraci a fakt, že ve skupině se nachází větší procento nízkopříjmových domácností, než u předchozích dvou. Skupinu lze dále rozdělit ještě na dvě podskupiny – dospělé rodinné příslušníky starousedlíků a nové pracovní migranty (*de facto* gastarbeitery) (Kušniráková a kol. 2013).

Komunita Vietnamců se do určité míry v prostředí města chová podobně jako ukrajinská, když preferuje také více okrajové části měst (Valenta 2006, Přidalová 2013). Za charakteristické prostředí vyhledávané Vietnamci se někdy považují sídliště (Přidalová 2013). Část vietnamské komunity zůstává kvůli silným rodinným vazbám a vyšší kulturní vzdálenosti od majority než u ostatních skupin relativně uzavřená (Valenta 2012, Přidalová 2013). Zejména mladší a do společnosti více integrovaná generace ovšem pomalu přebírá charakteristiky většinového obyvatelstva včetně jeho prostorového chování (Kušniráková a kol. 2013) – Vietnamci i proto netvoří ve městě obvykle nijak extrémně vysoké koncentrace (Přidalová 2013). Kušniráková a kol. (2013, s. 20) k tomuto doplňují, že: „Rodina je pro Vietnamce velmi důležitá, ale nepředstavuje klíčový důvod k tomu, aby spolu příbuzní museli bydlet v jednom domě, čtvrti či městě.“ Nově příchozí rodinní příslušníci se naopak přes počáteční pomoc snaží poměrně rychle osamostatnit a hledat si vlastní obživu a bydlení (Kušniráková a kol. 2013). Někteří Vietnamci v Česku jsou navíc jen málo vázáni na místo bydliště a jsou tak více prostorově flexibilní a ochotní se z důvodu ekonomických příležitostí stěhovat i na velké vzdálenosti (Přidalová 2013).

4.3.3 Rusové v Česku

Historická přítomnost Rusů v Česku má do určité míry negativní konotaci, když je spojena především s kontroverzním podřízeným vztahem socialistického Československa vůči Sovětskému svazu, který vyvrcholil srpnovou okupací v roce 1968, a dále s činností ruskojazyčných mafií v celém středoevropském prostoru (Drbohlav a kol. 1999b, Rešetarová 2012). Specificky – jako v případě Karlových Varů – má však existence ruského elementu tradici sahající ještě do dob před vznikem Sovětského svazu (Drbohlav a kol. 1999b, Burachovič 2001). Například potomci emigrantů z období demokratické První republiky (již narození jako českoslovenští/čeští občané), kteří do Československa utíkali před bolševickým terorem, jsou zpravidla velmi dobře integrovaní do české společnosti a s ruskými migranty přicházejícími v dalších vlnách v době socialismu i po něm se odmítají identifikovat (Sládek 2010, Volkovová, Bittnerová 2012, Rešetarová 2012). Proti tomu převládající tendencí ruských imigrantů z posledních desetiletí je spíše separace ve

sféře sociální, prostorové i ekonomické (Drbohlav a kol. 1999b). Je tedy patrné, že i přes z vnějšího pohledu zdánlivou koherenci je komunita Rusů v Česku vnitřně diferencována a vztahy mezi jejími jednotlivými částmi nemusí být vždy nejlepší (Sládek 2010). Vzhledem k tomu, že první jmenovaná skupina (prvorepublikový exil) je v rámci ruské komunity minoritou a navíc je v mnohém bližší spíše majoritní české populaci (včetně občanství), je tato podsektce věnována především popisu charakteristik vlastním Rusům přicházejícím až v posledních několika desítkách let.

Obecně se Rusové přítomní v Česku vyznačují relativně vysokou ekonomickou aktivitou, která se projevuje jak ve sféře podnikání, míře investic i v zaměstnaneckém poměru a jde tudíž často o movité imigranty s velmi kvalitním materiálním zajištěním (Drbohlav a kol. 1999b). Jejich hlavní motivací k příchodu do Česka není obvykle ekonomická situace, ale spíše důvody spjaté s politickou či bezpečnostní situací v Rusku a snaha vylepšit svůj životní standard díky obecně vyšší životní úrovni v Česku (Drbohlav a kol. 1999b, Přidalová 2013). Nedůležité pro volbu Česka jako bydliště není ani relativně blízké kulturní prostředí (Drbohlav a kol. 1999b) a specificky (opět v případě Karlových Varů a zejména pak jejich lázeňského centra) ruskými občany vysoce reflektovaná otázka prestiže (Klsák 2014). Obdobně jako vietnamská, také ruská imigrace má převážně rodinný charakter (Drbohlav a kol. 1999b).

Zajímavým ruským specifíkem jsou dále investice do nemovitostí na Západě, které ovšem nejsou využívány trvale. Mohou sloužit jako sezónní bydlení pro trávení dovolených a svátků, jako prestižní prostory pro pracovní schůzky, nebo také jako pojistka pro případ nutnosti emigrace z domoviny (Přidalová 2013, Klsák 2014). Rusové však také investici do nemovitosti mohou považovat za výhodné uložení peněz, které je jistější, než například uložení peněz v bance – taková nemovitost pak může být pronajímána k bydlení či jako příležitostný apartmán (obvykle dalším Rusům, přítomným v lokalitě), a stává se tak trvalým zdrojem příjmů (Bittnerová 2012b). Investoři při pořízování takové nemovitosti počítají s tím, že v případě finanční tísně ji lze obratem prodat, a získat tak zpět peníze, které je možné využít v dalším podnikatelském záměru (Bittnerová 2012b).

Rusové mají tendenci směřovat do atraktivních centrálních částí měst či lokalit s kvalitním a moderním bytovým fondem (Uherek 2003, Bittnerová 2012a, Volkovová 2012, Přidalová 2013, Klsák 2014). To koreluje s tvrzením, že jednou z nejčastějších motivací imigrace z Ruska je snaha o vylepšení životního standardu, stejně jako i s myšlenkou reflexe prestiže místa bydliště (Volkovová 2012, Přidalová 2013, Klsák 2014). Na zmíněnou tendenci výrazně se koncentrovat na makroúrovni se váže obdobná tendence také

v mikroměřítku, vysvětlitelná pro Rusy typicky vysokou mírou uzavřenosti vůči většinové společnosti i dalším menšinám a také relativně nízkou participací na veřejném životě (Drbohlav a kol. 1999b, Volkovová, Bittnerová 2012, Přidalová 2013). Ta nezřídka vyústí ve vyhledávání bydlení v uzavřených sídelních lokalitách – „gated“ komunitách, vyčleňování se z majoritní společnosti i v oblasti ekonomické aktivity, neznalosti českého jazyka a nezájmu o větší integraci. Tato uzavřenost se navíc podle zatím dostupných zjištění zdá být determinována více vnitřní motivací samotných Rusů než vnějšími vlivy, jako je například možné negativní vnímání ze strany majority (Drbohlav a kol. 1999b). Prameny této uzavřenosti můžeme hledat v silných sociálních vazbách v rámci komunity, nebo – zejména v případě specifického prostředí Karlových Varů – v určitém subjektivním vnímání exkluzivity vlastního elementu posilovaného ekonomickou silou i neustálým oživováním etnického prvku v podobě ruské turistické klientely v určitých lokalitách (Drbohlav a kol. 1999b, Čepelák 2009, Klsák 2014). S tímto jevem může být spjat možný problém v podobě konfliktů s majoritní společností v těchto lokalitách – obecně se ale dá předpokládat spíše postupná větší integrace Rusů do majoritní společnosti, čemuž již nyní některé ukazatele (například vysoká zaměstnanost, děti v českých školách) napovídají (Drbohlav a kol. 1999b, Přidalová 2013).

Přidalová ve svém výzkumu (2013, s. 125) nicméně přichází se závěrem, že Rusové svou přítomností a vysokou koncentrací znatelně ovlivňují sociální prostředí zkoumané lokality⁴⁸: „protože ruští občané se nejen do zájmového území obvykle stěhují s úmyslem dlouhodobějšího pobytu, uzpůsobují tomu své jednání: kupují zde nemovitosti, budují prvky etnické infrastruktury, které jim umožní cítit se jako doma, zakládají zde rodiny. (...) Přítomnosti Rusů, ale též řady dalších etnických menšin v lokalitě, se přizpůsobují i zdejší instituce, které pomáhají cizincům zorientovat se v novém prostředí a usnadnit soužití všech.“ Obdobné závěry ohledně značného vlivu Rusů na lokální prostředí naznačuje bakalářská práce autora v případě lázeňského centra Karlových Varů, kde jedním z charakteristických problémů může být naopak pouze sezónní přítomnost části Rusů a z ní vycházející negativní vliv na sociální i funkční struktury lokality (Klsák 2014).

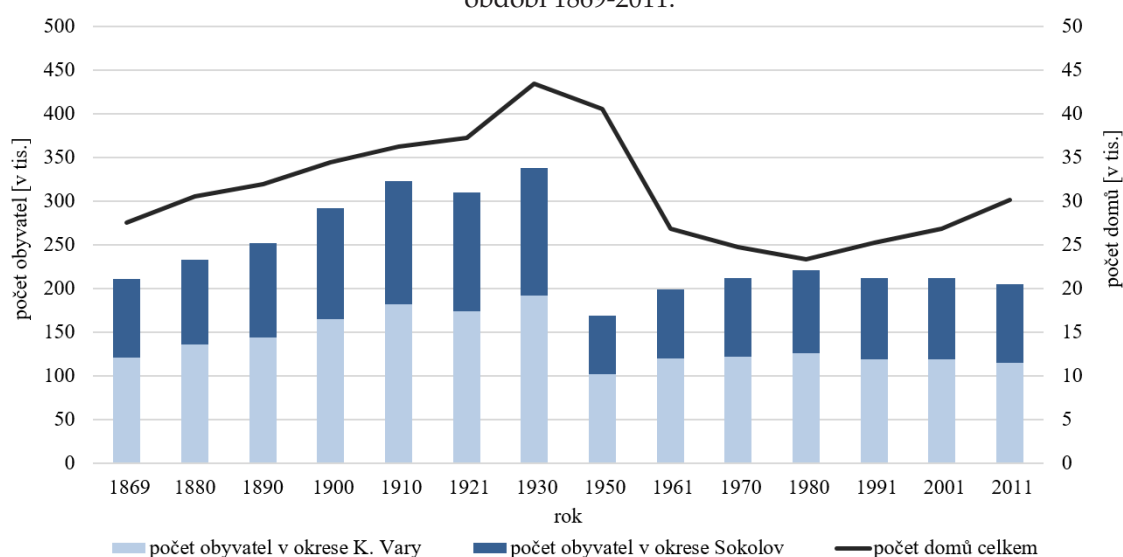
⁴⁸ Případová studie v diplomové práci Přidalové (2013) cílila na lokalitu Nové Butovice-západ.

Charakteristika zkoumané oblasti a jejího obyvatelstva

Tato kapitola přináší stručný sociálně-geografický a historicko-urbanistický popis zkoumané oblasti jako celku (sekce 5.1), a poté samotného města Karlovy Vary a jeho městského regionu, jakožto jádra zájmové oblasti (sekce 5.2). Diskutovány jsou důležité milníky vývoje a charakteristiky Karlovarska, a také základní údaje o obyvatelstvu, které slouží jako informační základ pro další empiricky zaměřené kapitoly.

5.1 Širší okolí

Širší okolí Karlových Varů, které je pro tuto práci zjednodušeně definováno jako celé území okresů Karlovy Vary a Sokolov, netvoří nijak homogenní celek. Nalezneme v něm řadu krajinných i sídelních typů, stejně tak i poměrně velké socioekonomické rozdíly. Střed oblasti tvoří samotné město Karlovy Vary a jeho městský region – tedy suburbánní satelity a další přilehlé obce. Tradičním průmyslem v Karlových Varech a jejich blízkém okolí bylo historicky sklářství a výroba porcelánu. Na severu leží Krušné hory historicky spjaté s těžbou stříbra, cínu a později uranu, stejně jako s dalším průmyslem charakteristickým pro česká příhraniční pohoří, který se koncentroval do větších údolních sídel, jako jsou Jáchymov, Nejdek či Kraslice. Specifickým sídlem je podkrušnohorský Ostrov, který se značně rozrostl v období padesátých let, kdy tvořil sídelní kapacitu pro jáchymovské uranové doly. Ve vyšších partiích Krušných hor je osídlení řidší, jsou však hojně navštěvovány turisty, zejména v souvislosti s rozrůstajícím se střediskem zimních sportů. Oblast Sokolovské pánve – stejně jako samotné okresní město Sokolov – je velmi ovlivněná těžbou hnědého uhlí. Kvůli extenzivní těžbě v období socialismu byly učiněny velké zásahy do krajiny i sídelní struktury. Vyrostla zde řada sídlišť, která výrazně zvýšila stávající kapacity zdejších sídel – mimo Sokolov také například v Chodově či Nové Roli. Na jihozápadě oblasti je vrchovina Slavkovský les. Tato historicky hornická oblast vykazuje známky periferie, mimo to je ale charakteristická atraktivními historickými sídly (Loket, Krásno, Horní Slavkov, Bečov nad Teplou) a neporušenou krajinou (CHKO Slavkovský les). Východní okraj oblasti tvoří vojenský újezd Hradiště v Doupovských horách, jižně od něj potom leží rurální krajina Žluticka a Toužimska.

Obrázek 5.1. Počty obyvatel a domů v okresech Karlovy Vary a Sokolov podle SLDB v období 1869-2011.

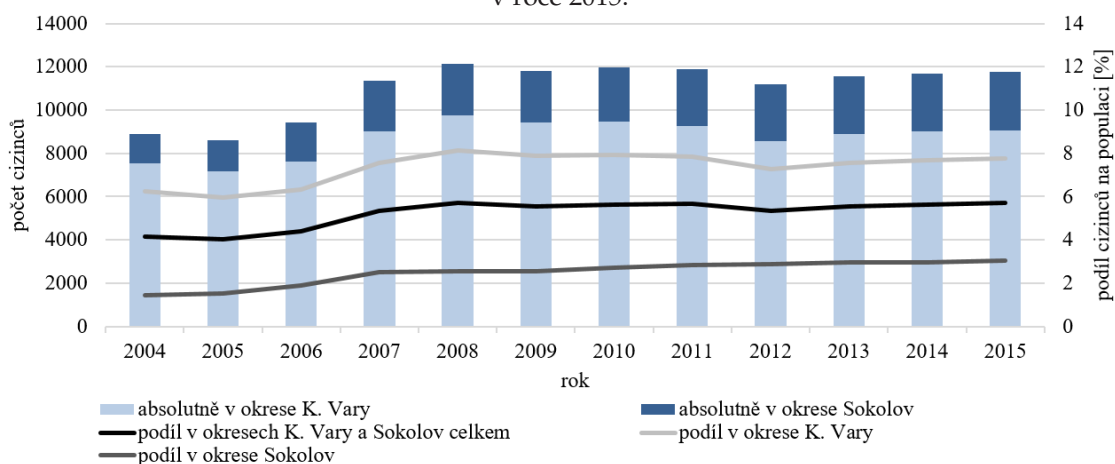
Zdroj: ČSÚ 2014, 2015b.

Výrazným zásahem do charakteru celé oblasti byl v mnoha ohledech odsun německého obyvatelstva, které v ní před druhou světovou válkou tvořilo většinu (Burachovič 2001, Erbenová 2013). Jak prozrazuje výrazné snižování počtu domů (graf 5.2), které se projevilo mezi lety 1930 a 1950 a ještě více mezi lety 1950 a 1961, po odsunu zanikla řada sídel i odvětví. Ty nově příchozí dosídlenci nedokázali nebo nechtěli obnovit, případně spočívaly mimo zájem nově se etablovujícího režimu (například obce v příhraničním pásmu a vojenských prostorech). Do dnešní doby je velkým problémem integrálně spjatým s odsunem původních obyvatel také územní identita obyvatelstva, respektive vnímání sounáležitosti s krajem, v němž má jen málo obyvatel kořeny po více generací (Čepelák 2009). Dosídlení kraje po druhé světové válce přivedlo rozmanité spektrum nových obyvatel a způsobilo skokové přepsání etnické, či lépe řečeno národnostní struktury (Erbenová 2013). Počtu obyvatel, který měla oblast před válkou, se velikost populace již nikdy nepřiblížila. Podle údajů ze sčítání lidu, domů a bytů dokonce do poválečného vrcholu v roce 1980 se populace – byť již mírně – zmenšovala (graf 5.2). K roku 2015 čítala populace okresu Karlovy Vary 116 364 osob, zatímco okres Sokolov měl 89 613 obyvatel. Populaci celého zájmové území této práce tedy dohromady k roku 2015 tvořilo 205 977 obyvatel. Největším a nejlidnatějším sídlem oblasti jsou Karlovy Vary s téměř 50 000 obyvateli, následované Sokolovem (cca 24 000 obyvatel), Ostrovem (17 000 obyvatel) a Chodovem (necelých 14 000 obyvatel). Další města a obce mají pod 10 000 obyvatel (ČSÚ 2017b).

Po pádu komunistického režimu a železné opony v roce 1989 se začali stejně jako do celého Česka do oblasti znovu dostávat cizinci – a to jako turisté, ale i jako stále počet-

nější složka bydlícího obyvatelstva (Uherek 2003, Novotný a kol. 2007, Čermák, Janská 2011, Drbohlav 2011). Absolutní počet cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov stoupl výrazněji mezi lety 2005 a 2008, od té doby se ovšem drží relativně konstantní (graf 5.2). Obdobný je trend podílu cizineckého obyvatelstva na celkové populaci zkoumané oblasti. Většina zaznamenaných cizinců obývá okres Karlovy Vary, podíl sokolovského okresu na cizinecké populaci jako celku se ovšem v čase zvyšuje (v roce 2015 přibližně dvakrát více, než v roce 2004).

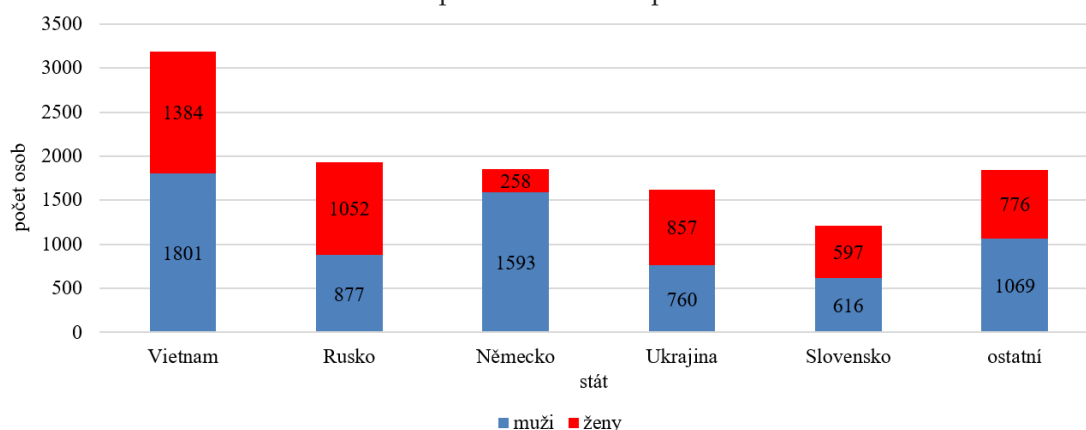
Obrázek 5.2. Absolutní a relativní počty cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov v roce 2015.

Zdroj: ČSÚ 2017b.

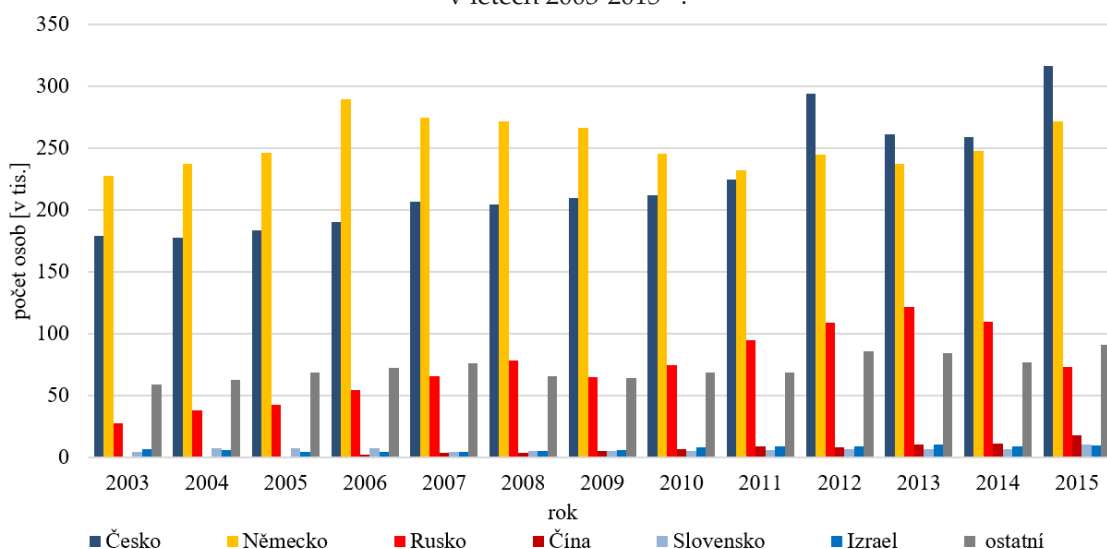
Největší skupinou cizinců v oblasti jsou Vietnamci, kterých v obou okresech zájmové oblasti žilo k roku 2015 přes tři tisíce 5.3. Vyšší podíl mužů na jejich populaci poukazuje na tradičně uváděnou ekonomickou motivaci této migrace (Kušniráková a kol. 2013), nejedná se však o zásadně vysoký nepoměr. Další významnou skupinu cizinců, která je v celkovém součtu dokonce větší než vietnamská, jsou občané zemí bývalého Sovětského svazu (ŘSCP 2016). Nutno ovšem dodat, že tuto skupinu je možné brát jako homogenní jen s rezervou – reálně je totiž velmi vnitřně diverzifikovaná už jen například samotná skupina s občanstvím ruským (Sládek 2010). Absolutní velikosti populací nejvýznamnějších dvou z nich – Ruska a Ukrajiny – dosahují samostatně hodnot necelých dvou tisíc osob. Početně u obou převažují ženy. Především u ukrajinských občanů toto zjištění může být překvapivým, s ohledem na často artikulovanou dominantní mužskou složku v této nezřídka ekonomicky orientované migrační vlně (Drbohlav a kol. 1999a). Co se však jeví jako poznání velmi překvapivé, je značný nepoměr mužů a žen u čtvrté největší skupiny cizinců v oblasti – občanů Německa. Naopak občané Slovenska, kteří v Česku vzhledem k vysoké sociokulturní a jazykové blízkosti a společné historii téměř splývají s majoritou (Uherek 2003), potvrzují tento předpoklad také vyrovnaným poměrem mužů a žen v populaci.

Obrázek 5.3. Cizinci registrovaní k pobytu v okresech Karlovy Vary a Sokolov v roce 2015 podle občanství a pohlaví.

Zdroj: ŘSCP 2015.

Vzhledem k přítomnosti řady památek, lyžařských areálů, a především pak takzvaného lázeňského trojúhelníku (Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně), který v současné době aspiruje na vstup do UNESCO, je v Karlovarském kraji významným jevem turismus. Nejpočetnější skupinou mezi turisty-cizinci v Karlovarském kraji jsou stabilně po dlouhou dobu občané Německa, a to velmi výrazně (graf 5.4). V případě Němců lze očekávat, že jejich cíle jsou v kraji mnohem více diverzifikované než v případě dalších skupin cizinců, zejména pak Rusů, pro které jsou atraktivní především západočeská lázeňská města v čele s Karlovými Vary. Poskytovaný detail statistických dat nám neumožňuje tyto předpoklady potvrdit, to však ale ani není ambicí předkládané práce. Pro její kontext je důležitý zejména klesající trend v počtu ruských turistů. Úbytek zaznamenáváme od vypuknutí rusko-ukrajinského konfliktu, který zapříčinil větší mezinárodní izolaci Ruska a ochladnutí jeho vztahů se západními zeměmi. Oproti tomu počet německých návštěvníků od poklesu spojeného s ekonomicky krizovým rokem 2008 v posledních letech opět stoupá. Byť další skupiny návštěvníků jsou jednotlivě ve srovnání s prvními dvěma marginální, dohromady tvoří významný podíl na celkovém počtu – návštěvníci Karlovarského kraje jsou tedy velmi rozmanitou skupinou. Poměrně strmý je nárůst počtu čínských turistů, se kterým se vzhledem ke stoupající ekonomické síle občanů této země a otevřenosti současných českých politických činitelů zřejmě musí počítat i do dalších let. Jednou z nejpočetnějších skupin návštěvníků, která trvale roste, jsou také občané Izraele. Mezi nimi pravděpodobně (stejně ale jako v případě osob s německým občanstvím) nalezneme další osoby ruského původu, které z nejrůznějších důvodů zvolili raději život na Západě (Klsák 2014). Konstantně poměrně vysoký se drží počet klientů ze Slovenska, zvětšuje se také počet domácích návštěvníků. Ti v roce 2015 již tvořili největší skupinu návštěvníků kraje.

Obrázek 5.4. Počty návštěvníků hromadných ubytovacích zařízení v Karlovarském kraji v letech 2003-2015⁴⁹.

Zdroj: ČSÚ 2017b.

5.2 Karlovy Vary a jejich městský region

Samotné Karlovy Vary byly založeny ve druhé polovině čtrnáctého století Karlem IV., a to v souvislosti s objevením léčivých vlastností místních horkých pramenů⁵⁰. Z původního gotického jádra města se ovšem kvůli ničivému požáru do dnešní doby nedochovalo de facto nic, obdobně pozdější barokní zástavba byla do značné míry v roce 1759 poškozena požárem dalším (Burachovič 2001, Zeman 2012). Vnitřní město Karlových Varů tak tvoří zejména zástavba z druhé poloviny devatenáctého a začátku dvacátého století, období, které je někdy nazýváno karlovarským Zlatým věkem⁵¹. Urbanistický charakter jádra je determinován členitým terénem (prudké svahy kolem řeky Teplé), který ne všude dovozoval pro tuto dobu typickou blokovou výstavbu. Skelet centrální části je tudíž navázán na osu řeky Teplé a promenádní bulváry kolem ní v kompaktních liniích činžovní zástavby městského charakteru. Koncem 19. století se město začalo v podobě rozvolněné vilové zástavby rozšiřovat také do okolních svahů⁵² a následně

⁴⁹ Počty návštěvníků v hromadných ubytovacích zařízeních podle občanství ČSÚ běžně poskytuje pouze do úrovně krajů, nelze proto použít pro práci obvyklé vymezení širšího okolí (okresů Karlovy Vary a Sokolov). Vzhledem k tomu, že pro předkládanou práci nejsou zahraniční turisté klíčovou zájmovou složkou, plní tyto údaje spíše úlohu doplňující informace. Vybraných je pět nejpočetnějších skupin návštěvníků v roce 2015.

⁵⁰ Některé zdroje nicméně tvrdí, že oblast dnešního centra byla využívána již dříve – a to pro těžbu vřídlovce, který se v okolí používal jako stavební materiál. Důkazem pro toto tvrzení by mělo být nalezení vřídlovce ve stavbách, jejichž původ je starší než oficiálně přijímané datum založení Karlových Varů (Klsák 2001).

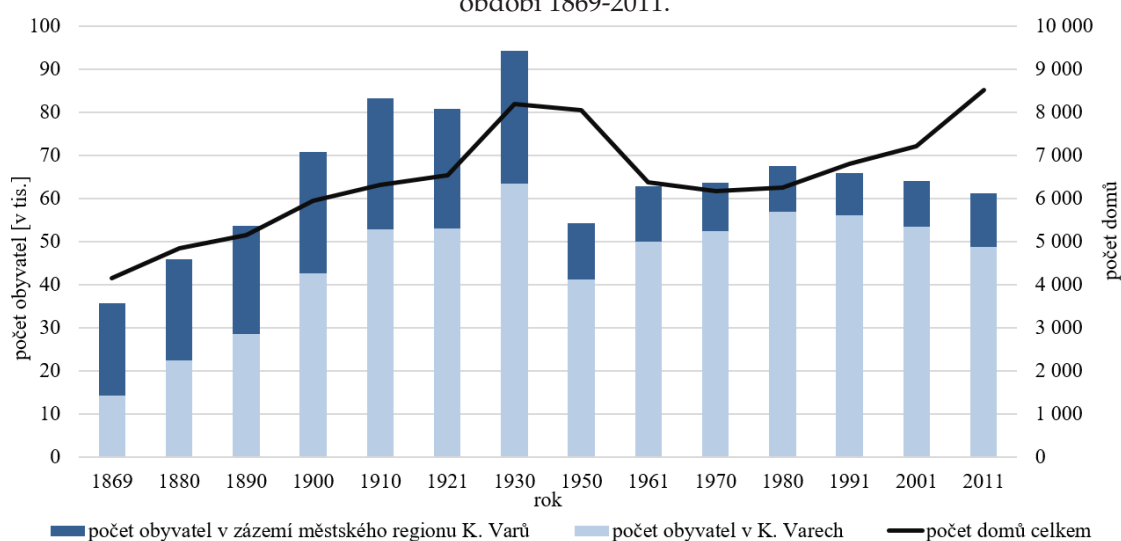
⁵¹ Ve druhé polovině 19. století došlo k hospodářskému i stavebním boomeru, který zřejmě souvisel s obecným nárůstem životní úrovně, rostoucí popularitou lázeňství mezi společenskými elitami a také napojením města na tehdy významnou železniční trať (Zeman 2012). V té době bylo město skutečným kosmopolitním centrem světového významu.

⁵² Čtvrť Westend, ulice krále Jiřího.

mimo úzké a strmé údolí Teplé, kde již začala i zmíněná výstavba bloků⁵³. Historizující sloh, ve kterém je většina domů ve městě z tohoto období postavena, dodává ve spojení se specifickými fyzicko-geografickými aspekty dodnes Karlovým Varům tolik ceněnou a atraktivní podobu⁵⁴.

V období První republiky Karlovy Vary dále rostly, což je patrné také z grafu 5.5, kde můžeme pozorovat skokový nárůst počtu domů mezi lety 1921 a 1930. Nejvíce nových staveb bylo lokalizováno do dnešního obchodně-správního centra, kde docházelo ke kompletaci bloků, a také rostly nové vilové kolonie. V roce 1928 vznikly takzvané Velké Karlovy Vary (Zeman 2012), když se připojily dnes hustě osídlené čtvrti Drahovice, Tuhnice a Rybáře. V období před druhou světovou válkou dosáhlo město vůbec nejvyšší populační hodnoty, když se počet obyvatel blížil šedesáti pěti tisícům (viz graf 5.5). Počet obyvatel dnešního zázemí městského regionu v období od prvního sčítání až do konce druhé světové války zůstával na relativně konstantně vysokém počtu. Je však třeba si uvědomit, že obce, které do něj dnes spadají díky zaznamenané suburbanizaci – tedy procesu, který byl v počátcích teprve v meziválečné době – měly tehdy zřejmě výrazně autonomnější postavení.

Obrázek 5.5. Počty obyvatel a domů v městském regionu Karlových Varů podle SLDB v období 1869-2011.

Zdroj: ČSÚ 2014, 2015b.

Citelný zásah do úspěšného období rozvoje města a jeho regionu znamenala nejen druhá světová válka, ale také události po ní následující. Odsun do té doby většinového

⁵³ Dnešní obchodně-správní centrum města kolem ulice T. G. Masaryka a dále v lokalitách Vyhlička či „Čerťák“.

⁵⁴ Reflexi atraktivity prostředí centra Karlových Varů při výběru nemovitosti u cizinců zaznamenává autor již ve své bakalářské práci (Klsák 2014). U cizinců z postsovětských zemí a zejména Ruska je navíc atraktivita centra spojena kromě estetických aspektů také se specifickým kulturně-historickým kontextem. Město si velmi oblíbil například již car Petr Veliký, který město dvakrát navštívil v letech 1711 a 1712 (Burachovič 2001).

německého obyvatelstva znamenal výrazný úbytek populace i kvalifikovaných pracovních sil, a také zničení části domovního fondu (viz graf 5.5). Zajímavostí je, že značný úbytek obyvatel nedoprovází v první fázi pokles počtu domů ve městě, a to i přes to, že jeho část byla zasažena spojeneckým bombardováním⁵⁵. Úbytek počtu domů byl zaznamenán až při dalším sčítání o deset let později, projevil se tedy zřejmě s určitou setrvačností. Po komunistickém převratu a následném spuštění železné opony navíc přišlo město o svůj kosmopolitní charakter. Snahou socialistického režimu bylo otevřít možnosti lázeňské péče širším masám, a tak do Karlových Varů začala jezdit zejména domácí klientela, popřípadě hosté ze spřátelených zemí východního bloku⁵⁶. Rozvoj se však zaměřoval spíše než na centrum na výstavbu modernisticky pojatých sídlišť, z nichž starší a menší projekty⁵⁷ navazovaly kompaktně na původní zástavbu, novější spojené s celostátní projektem komplexní bytové výstavby (KBV) vytvořily již rozsáhlejší a více autonomní urbanistické jednotky⁵⁸. V centru města řada budov chátrala a docházelo k jejich demolicím. Ve stylu brutalistické architektury šedesátých a sedmdesátých let vznikly jedny z největších moderních dominant města – nová Vřídelní kolonáda a lázeňský hotel Thermal⁵⁹.

Další výraznou změnou ve vývoji města byl – jako v případě celé země, potažmo východního bloku – pád komunistického režimu. Znovuobnovení demokracie, svobody trhu a podnikání a opětovné zapojení do globálních struktur přilákalo do města řadu nových turistů, rezidentů i investorů pocházejících neznámo právě z Ruska a dalších zemí bývalého Sovětského svazu (viz výše tabulka 5.4). Nový kapitál umožnil fyzickou obnovu chátrajícího centra⁶⁰, ale je také spojen s některými negativními jevy – ať už se jednalo o kontroverzní demolice historických budov a následnou realizaci předimenzované a necitlivě umístěné výstavby, vyliďňování centra města a téměř úplné vymizení některých služeb z něj, či výrazné cenové pokřivení trhu s nemovitostmi způsobené neinformovaností prvních investorů ochotných investovat neúměrně vysoké částky (Klsák 2014). Dalším jevem spojeným s nejmodernějším obdobím Karlových Varů je přesun části obyvatelstva z vnitřního města do suburbánních satelitů (viz nárůst počtu domů v zázemí městského regionu 5.5, dále pak mapa 6.8 v kapitole 6). Některé z těchto obcí ležících v zázemí městského regionu byly v průběhu 20. století ke Karlovým Varům připojeny, po revoluci v roce 1989, kdy nastal opačný trend, se opět osamostatnily.

⁵⁵ Bombardováním bylo značně poškozena především čtvrť Růžový vrch, na jejímž místě později vyrostlo jedno z největších karlovarských sídlišť stejného jména.

⁵⁶ Zde můžeme zřejmě vysledovat další z klíčových bodů vzniku specifické vazby Rusů na město.

⁵⁷ Např. Tuhnice, Horní Drahovice.

⁵⁸ Např. sídliště Čankovská, Růžový vrch, Stará Role.

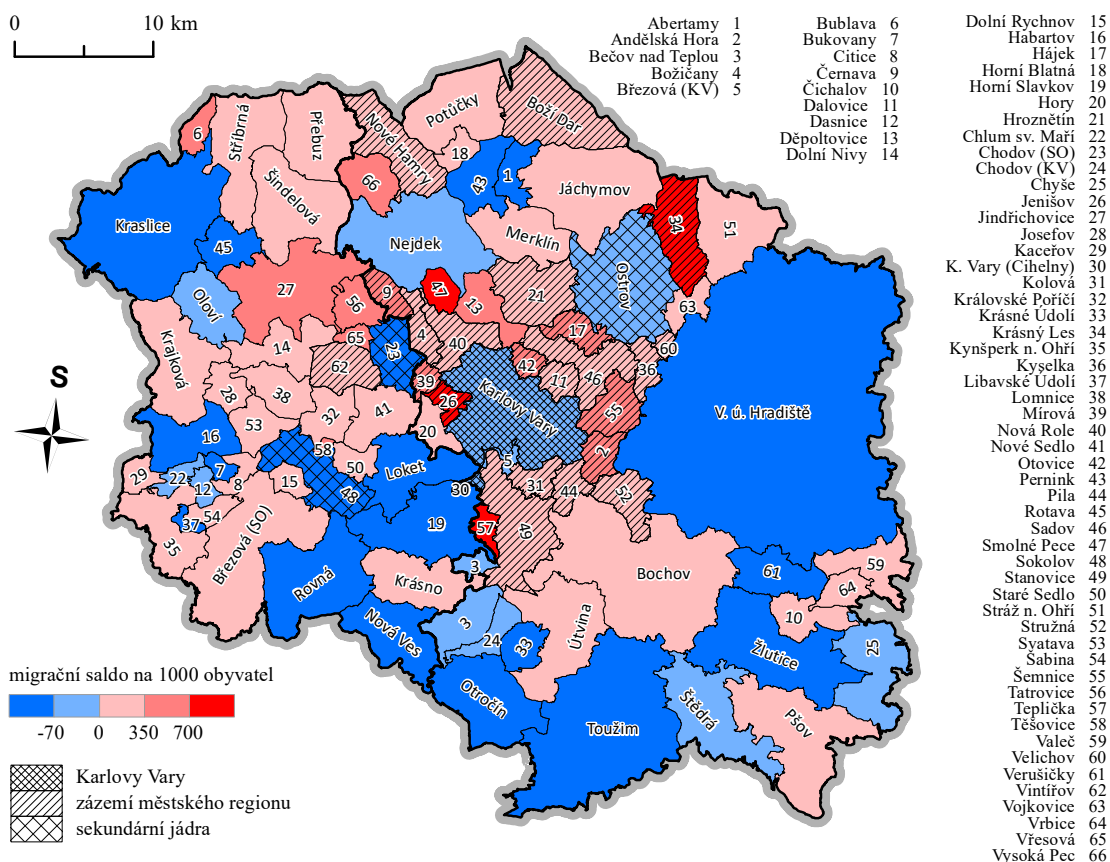
⁵⁹ Tyto stavby jsou dodnes objektem řady diskuzí, zejména kvůli kontroverzním okolnostem jejich stavby a zdánlivě necitlivému zasazení zcela odlišné architektury do převládající historizující zástavby.

⁶⁰ Lázeňské centrum bylo roku 1992 vyhlášeno městskou památkovou zónou (Zeman 2012).

Rezidenční mobilita obyvatel v městském regionu Karlových Varů a širším okolí

Cílem této kapitoly je zachycení migračních trendů obyvatelstva ve zkoumané oblasti. Dále hodnotí rezidenční mobilitu populace podle jednotlivých významných etnických skupin. Konkrétně kapitola odpovídá na první sadu otázek, které byly definovány v úvodu práce. Tyto otázky zní následovně: „Jaká jsou migrační specifika širšího regionu města a jak lze popsat rezidenční mobilitu jeho obyvatel?“ Pro tyto účely jsou využívána zejména data z registrů migrace (ČSÚ 2015c), ve kterých je od roku 2003 rozlišováno také občanství stěhujících se, a migrační data z veřejné databáze ČSÚ dostupná od roku 2004 (ČSÚ 2017b).

Obrázek 6.1. Hrubá míra migračního salda v obcích okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 1992-2014.

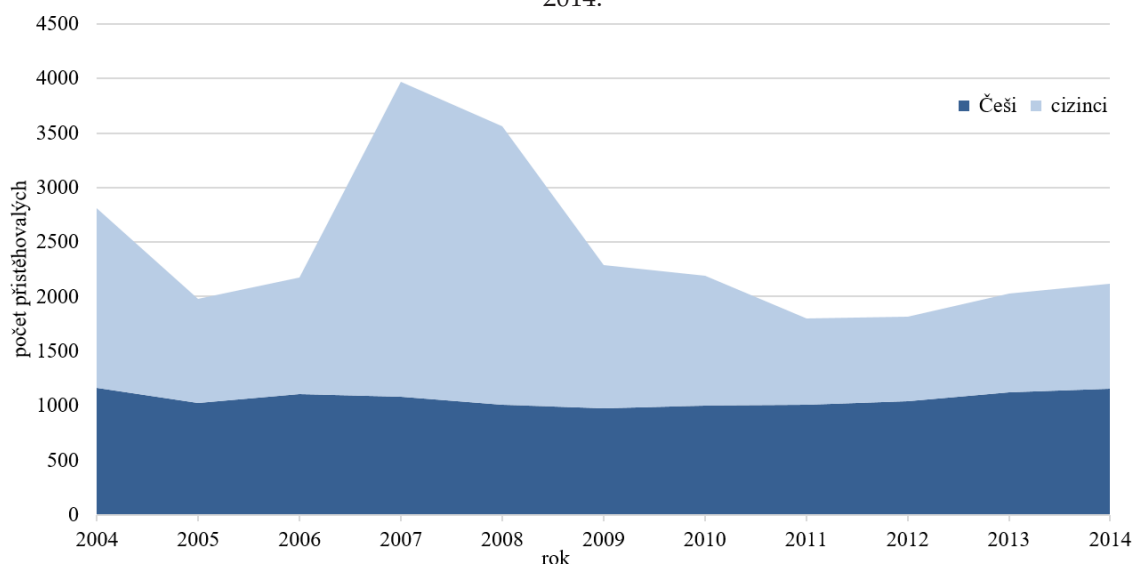

Zdroj: ČSÚ 2015c, ARCDATA PRAHA 2016.

Jádra⁶¹ (Karlovy Vary, Ostrov, Chodov a Sokolov) a obecně větší sídla ležící ve zkoumané oblasti byla v souhrnu od roku 1992 migračně ztrátová, zatímco růstové byly především menší obce v zázemí (mapa 6.1). Za příklad mohou sloužit vysoké kladné hodnoty salda u obce Jenišov v blízkosti Karlových Varů či u Krásného Lesa. Migračně více ztrátový je jih (oblast Slavkovského lesa), potažmo jihovýchod oblasti (jižně od Vojenského újezdu Hradiště, Žluticko, Toužimsko), který bychom mohli nazývat vnitřní periferií (Musil, Müller 2008). Atraktivní z hlediska stěhování jsou naopak obce v Krušných horách v blízkosti německé hranice (Uherek 2003).

Zatímco počty přistěhovaných obyvatel s českým občanstvím se ve sledovaných letech držely téměř v konstantních hodnotách, u cizinců jsou patrné výchyly (graf 6.2). První výchylnou, kdy cizinců do oblasti přišel nadprůměrný počet, je rok 2004, což souvisí zřejmě se vstupem Česka do Evropské unie. Druhou, a zároveň největší výchylnou v přílivu cizinců je boom v období okolo ekonomické krize v roce 2008 – trend, jenž odpovídá vzorci na úrovni celé republiky (Drbohlav 2011). Z grafu 6.2 je dále patrné, že cizinci měli ve většině sledovaných let mezi přistěhovanými početní převahu nad zástupci majority – například v již zmíněném roce 2008 tvořili zhruba tři čtvrtiny všech příchozích. Hodnoty z posledních let ukazují, že trend se ustálil na přibližně vyrovnaném poměru. Přesto zůstává příliv zahraničních rezidentů na hodnotách, které jsou – s přihlédnutím k podílu cizinců na celkové populaci – významně vysoké.

Obrázek 6.2. Přistěhovalí Češi a cizinci do okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004–2014.

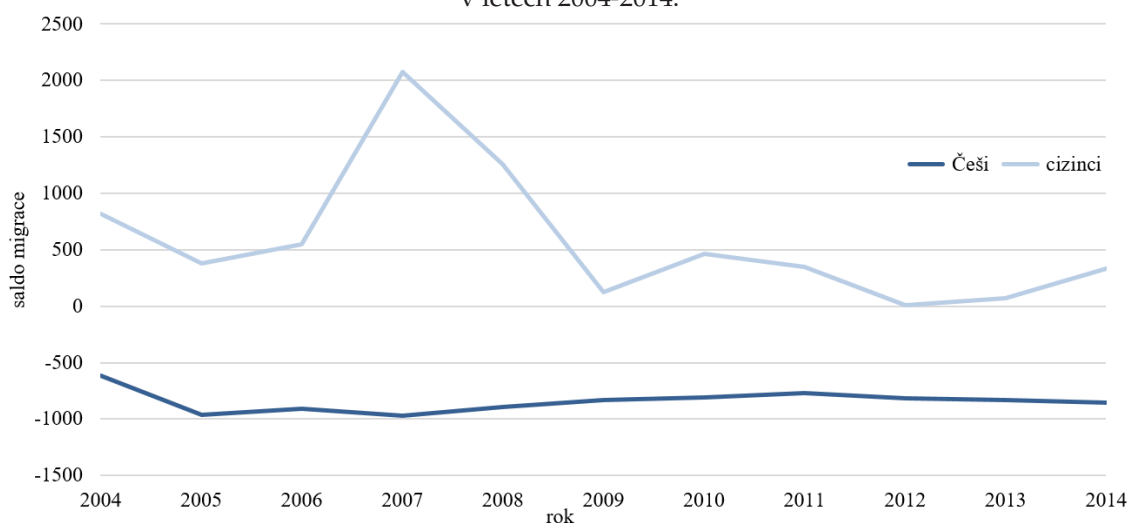
Zdroj: ČSÚ 2017b.

Zobrazíme-li si v grafu křivky salda migrace za okresy Karlovy Vary a Sokolov zvlášť pro občany Česka a zvlášť pro cizince (viz graf 6.3), zjistíme, že zatímco každoroční

⁶¹ Jádra určena na základě mapy suburbanizace 2013.

proudy domácí populace byly vždy v minusových hodnotách, a tedy, že z pohledu českých občanů je oblast migračně ztrátová, u cizinců tomu bylo přesně naopak. Úbytek obyvatelstva tedy díky přicházejícím cizincům není natolik výrazný. Tvar křivek velmi připomíná graf předchozí, což znamená, že zatímco odliv domácí populace z oblasti se pohybuje v relativně konstantních hodnotách, příliv populace cizinců vykazuje skokový charakter (při zachování kladného salda). Vrcholy opět nacházíme v již zmiňovaných letech 2004 a 2007-2008.

Obrázek 6.3. Saldo migrace českých občanů a cizinců za okresy Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014.

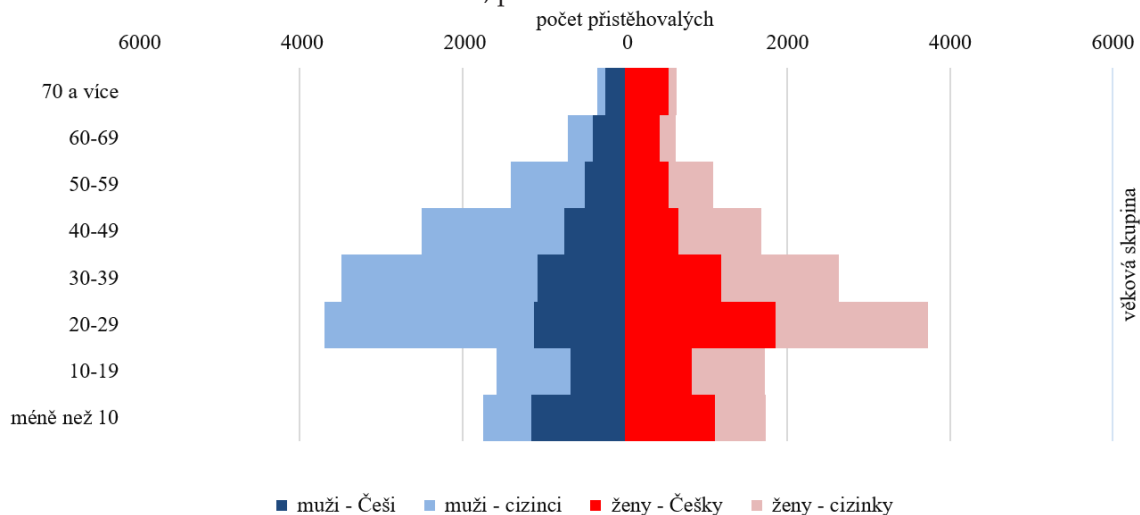
Zdroj: ČSÚ 2017b.

Ze struktury přistěhovalých z okresů Karlovy Vary a Sokolov mezi lety 2003 a 2014 (graf 6.4) vyplývá, že nejsilnější věkové skupiny, které se podílely na migračním přírůstku, byly mezi dvacátým a třicátým, a třicátým a čtyřicátým rokem věku, což odpovídá předpokladu, že právě lidé v mladším produktivním věku jsou charakterističtí nejvyšší rezidenční mobilitou (Coulter, Scott 2015). Vyšší rezidenční mobilitu osob v důchodovém věku, o které některé zdroje hovoří v souvislosti například se stěhováním blíž rodině kvůli zajištění péče (Coulter, Scott 2015), graf nepotvrzuje – podle zjištěných dat rezidenční mobilita obyvatelstva zkoumaného regionu s věkem konstantně klesá od nejmladšího produktivního věku. Mezi obyvateli s českým občanstvím ve skupině mezi dvaceti a třiceti lety výrazně převažovaly ženy, což lze vysvětlit zřejmě především tím, že v tomto věku se ženy obvykle vdávají a v souvislosti s tím mění své bydliště spíše než muži (Lu 1998).

Téměř ve všech sledovaných věkových skupinách převažovali cizinci, s výjimkou dvou nejstarších skupin a skupiny nejmladší. Výrazná převaha cizinců v produktivním věku může ukazovat na ekonomicky podmíněnou migraci, stejně jako vyšší počet mužů pozorovatelný ve většině kategorií. Pravděpodobněji však bude souviset s obecným

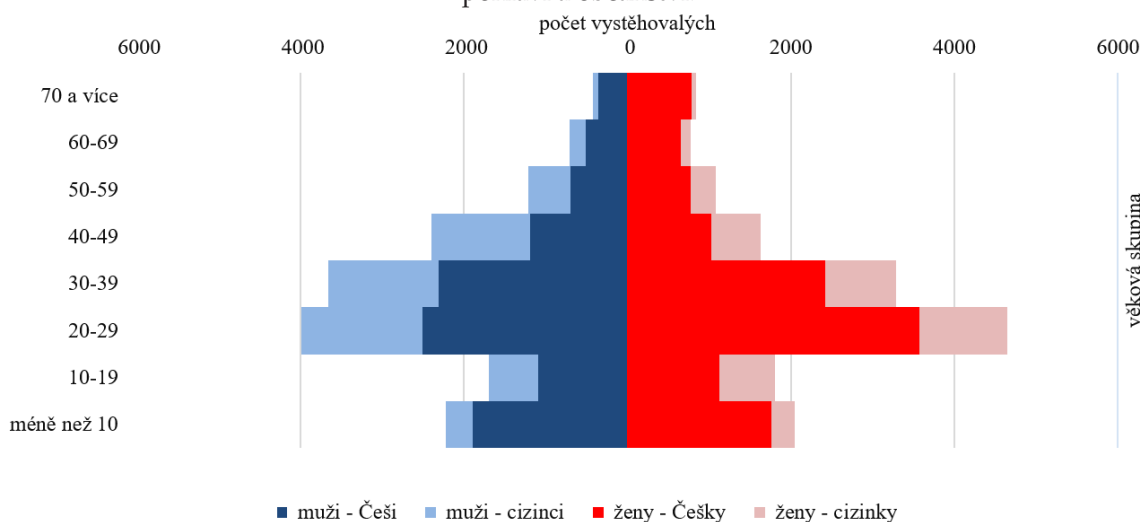
trendem výrazné atraktivity oblasti pro cizince, spojené s vysokou mobilitou v tomto věku (Coulter, Scott 2015). Relativně nižší počet přistěhovaných dětí mezi cizinci může napovídat tomu, že více cizinců přichází bez rodiny, zatímco Češi se stěhují častěji než cizinci i s dětmi.

Obrázek 6.4. Přistěhovalí do okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 podle věku, pohlaví a občanství.

Zdroj: ČSÚ 2015c.

Obrázek 6.5. Vystěhovalí z okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 podle věku, pohlaví a občanství.

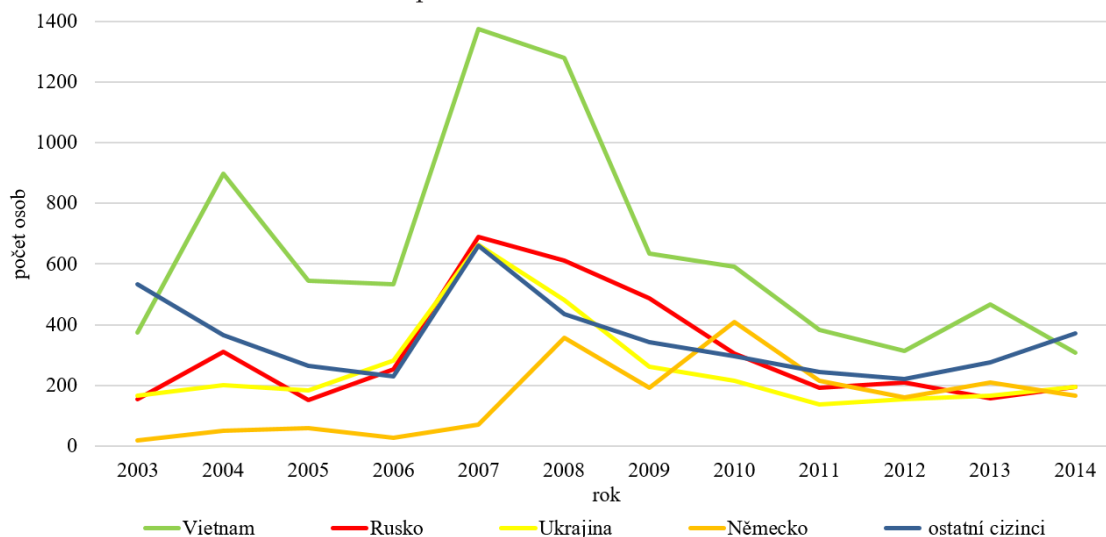
Zdroj: ČSÚ 2015c.

Věková pyramida vystěhovalých z okresů Karlovy Vary a Sokolov (graf 6.5) se od pyramidy přistěhovaných na první pohled velmi liší zejména poměrem zástupců majority a cizinců. Zatímco mezi přistěhovanými tvořili evidentní většinu cizinci, u vystěhovalých je tomu právě naopak. Mezi vystěhovalými je opět nejvíce zástupců věkových skupin mezi dvaceti a čtyřiceti lety, navíc s převahou žen. Ve skupině od dvaceti do třiceti je

vysoký počet odchozích speciálně v případě této oblasti pravděpodobně podmíněn absencí možnosti vysokoškolského studia, vyšší zastoupení žen výše zmíněnými sňatky. Poměrně vysoký počet cizinců-mužů je mezi vystěhovalými ve věku čtyřicet až padesát let – tvoří zde tak jedinou kategorii, kde cizinci početně převažují.

Prozatímního imigračního maxima u většiny skupin cizinců bylo ve sledovaném období dosaženo v předkrizovém roce 2007 (viz graf 6.6), což je, jak již bylo zmíněno výše, plně v souladu s vývojovým trendem celorepublikovým (Drbohlav 2011). Jedinou skupinou, která se z tohoto pohledu mírně vymyká, jsou občané Německa, kteří migračního maxima i přes pokles aktivity po krizi v roce 2008 dosáhli v roce 2010. Nejstrmější nárůst imigrace cizinců pozorujeme mezi lety 2006 až 2007, po roce 2008 naopak relativně rychlý a prudký pokles, který postupně pro všechny zobrazené skupiny znamenal snížení počtu přistěhovalých na méně než polovinu z maximálních hodnot.

Obrázek 6.6. Přistěhovalí cizinci do okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014 podle státního občanství.

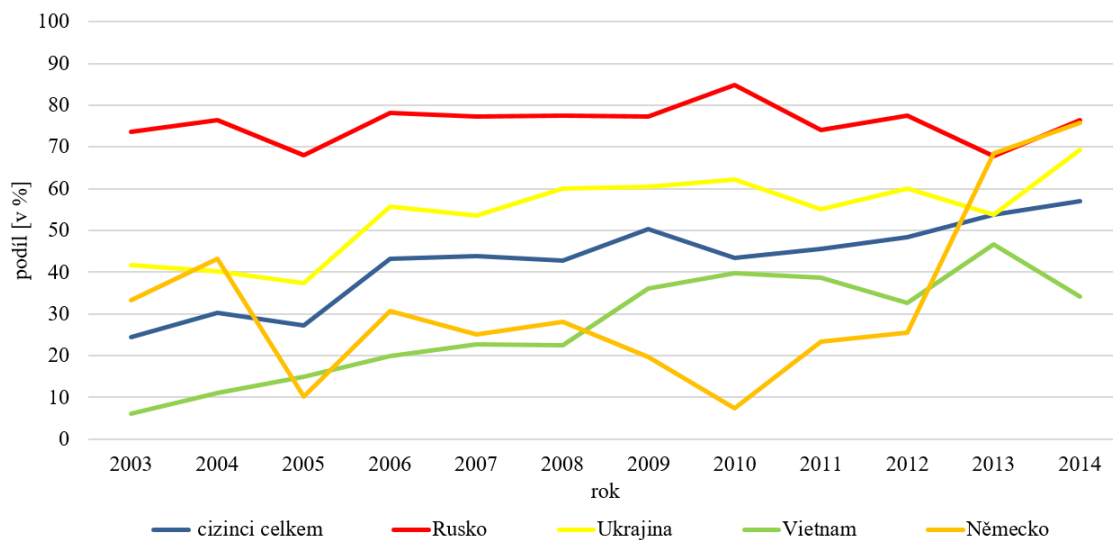
Zdroj: ČSÚ 2015c.

Posledních několik let z tohoto pohledu zaznamenáváme ustálení vývoje a de facto stagnující konstantní počty přistěhovalých Rusů, Ukrajinců a Němců, zatímco u občanů Vietnamu se v roce 2013 počet příchozích poměrně výrazně zvýšil, aby následně zase klesl k hodnotám podobným roku 2012. Jediná ze zobrazených kategorií, která vykazuje v posledních letech konstantní nárůst, jsou cizinci z ostatních zemí, mezi kterými mohou být ve větší míře jak občané Slovenska a zemí Evropské unie, tak pravděpodobně i občané zemí bývalého Sovětského svazu, na jejichž přítomnost v regionu, potažmo přímo Karlových Varech upozorňují další práce (Klsák 2014).

V grafu 6.7 jsou pro cizince jako celek i pro jednotlivé relevantní skupiny zobrazeny podíly, které tvoří z celkového počtu přistěhovalých do okresů Karlovy Vary a Sokolov

v dané skupině pouze přistěhovalí do města Karlovy Vary – tedy ukazatel koncentrace do hlavního jádra oblasti. Na první pohled jsou patrné odlišné hodnoty pro jednotlivé skupiny. Koncentrace je nejvíce patrná u občanů Ruska, z nichž zpravidla 70-80 procent přistěhovalých každý rok směřuje právě do Karlových Varů. Tento fakt je vysvětlován výjimečně prestižním postavením Karlových Varů v hodnotovém žebříčku Rusů (Klsák 2014), odpovídá navíc i obecně zaznamenávané tendenci ke komparativně vyšší prostorové koncentraci této komunity v oblastech, které obývá (Drbohlav a kol. 1999b, Volkovová, Bittnerová 2012, Přidalová 2013). Od roku 2010 se podíl Rusů přistěhovalých do Karlových Varů snižuje, což znamená, že část přicházejících dává přednost bydlení mimo nejtradičtější území – lázeňské centrum města.

Obrázek 6.7. Podíl cizinců přistěhovalých do Karlových Varů z celkového množství v okresech Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014.

Zdroj: ČSÚ 2015c.

U ostatních skupin se koncentrační tendence naopak postupně zvětšuje – tedy zvyšují se podíly cizinců stěhujících se do Karlových Varů v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov. U občanů Ukrajiny se tento podíl zvedl za sledované období z cca 25 procent na téměř 70, přičemž ke „skoku“ o téměř 10 procent došlo v posledních dvou zaznamenaných letech. Podíl Vietnamců, kteří každý rok přicházeli do Karlových Varů, byl z počátku velmi nízký, což zřejmě pramenilo i z preference blízkosti státní hranice spojené se zaměřením ekonomické aktivity tohoto etnika (Čermák, Janská 2011). Postupem času nicméně koncentrace relativně konstantně rostla směrem k maximu v roce 2013, kdy se přibližně 45 procent Vietnamců stěhujících se do/v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov přistěhovalo přímo do Karlových Varů. Patrně nejzajímavější vývojový trend pozorujeme u občanů Německa, jejichž preference mezi zaznamenanými lety nejvíce kolísaly. Zatímco v roce 2010 nesměřovalo do Karlových Varů ani 10 procent přistěho-

valých Němců, v roce 2013 to bylo již téměř 70 procent, a v roce 2014 dokonce přes 75 procent. To zřejmě poukazuje na znovuobjevování atraktivity Karlových Varů ve srovnání s dřívější preferencí obcí bližších německé hranici (Uherek 2003). Již graf 6.6 ukázal, že počty příchozích Němců do okresů Karlovy Vary a Sokolov jsou v posledních letech totožné či dokonce vyšší než u dvou dominantních skupin cizinců v Karlových Varech – Rusů a Ukrajinců. Nutné je ovšem podotknout, že tento jev není ani tolik způsoben výrazným nárůstem německých imigrantů jako spíše postupným úbytkem ukrajinských a ruských. Uvažujeme-li cizince jako celek, pak jejich podíl směřující do Karlových Varů má pravidelně stoupající tendenci, která se vyvinula od necelých 25 procent příchozích v roce 2003 až na hodnotu blízkou se 60 procentům v roce 2014. Na rozdíl od předchozích se v tomto ukazateli nijak výrazně neprojevoval efekt ekonomické krize – maximálně s výjimkou německého obyvatelstva, u nějž mohl znatelný úbytek podílu po roce 2008 souviset právě s nižší ochotou investovat do drahých nemovitostí ve městě.

Cizinci, kteří do imigračních zemí přicházejí zpravidla přes několik vstupních lokalit⁶², mají tendence se postupně dekoncentrovat a hledat příležitosti také jinde než jen v místě příchodu – tím dochází k jevu, kdy pro cizince není typická již jen migrace přeshraniční, ale stávají se také aktéry migrace vnitřní. Podle dosavadního výzkumu také v případě Česka vnitrostátní migrační pohyby nabývají na významu a stávají se tak důležitou součástí celkové mobility obyvatelstva (Čermák, Janská 2011). K takovým pohybům však dochází nejen na dlouhé vzdálenosti z jednoho konce republiky na druhý, ale také v rámci menších oblastí – krajů, okresů či jen v rámci jednoho města.

Byť v absolutních počtech každým rokem docházelo k několikanásobně vyššímu počtu vnitřních stěhování příslušníků majority, v relativních hodnotách je již situace jiná (tabulka 6.1). Ve všech sledovaných letech byla intenzita migračního obratu cizinců stěhujících se v rámci zkoumaných okresů vyšší než stejný ukazatel u občanů Česka, a lze tedy prohlásit, že i v případě vnitřní migrace je fluktuace cizinecké populace vyšší než u populace majoritní. Zatímco u české populace se hodnoty v jednotlivých letech zdají být relativně konstantní, v případě cizinců dochází opět k výkyvům – nejvíce vnitřních stěhování cizinců probíhalo v okresech Karlovy Vary a Sokolov mezi lety 2007 až 2010, což může být spojeno s potřebou přeorientovat zaměření ekonomických aktivit v souvislosti s probíhající světovou ekonomickou krizí (Drbohlav, Valenta 2014).

Žádná ze specifických skupin hodnotami ukazatele nevybočuje z celkové vývojové tendence patrné u cizinců. Nejintenzivnější byla vnitřní migrace ve zkoumaných okresech mezi lety 2007 a 2010 a od té doby se snížila (tabulka 6.2). Jako nejvíce rezidenčně mobilní skupina cizinců se jeví Vietnamci, což je v souladu s jejich stále patrnou ekono-

⁶² Metropolitní areály, příhraniční oblasti; v případě Česka typicky Praha (Uherek 2003, Drbohlav 2011).

Tabulka 6.1. Vnitřní migrace občanů Česka a cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014.

rok	O_{vs} Češi	M_i Češi [‰]	O_{vs} cizinci	M_i cizinci [‰]
2004	3 149	15,3	177	19,9
2005	3 522	17,1	257	29,8
2006	3 440	16,8	252	26,8
2007	3 948	19,7	575	50,6
2008	3 651	18,2	607	50
2009	3 300	16,5	608	51,5
2010	3 582	17,9	620	51,7
2011	3 459	17,4	381	32,1
2012	3 556	18	291	25,9
2013	3 571	18,2	370	31,9
2014	3 752	19,2	267	22,9

Zdroj: ČSÚ 2015c a 2017b.

Poznámka: O_{vs} = objem vnitřního stěhování; M_i = intenzita migračního obratu. O_{vs} je celkovým počtem aktérů vnitřní migrace v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov za daný rok z dané skupiny. M_i je hrubou mírou vnitřní migrace daných skupin v rámci obou okresů. Počet obyvatel, ke kterému je vztažena relativní hodnota na 1000, je počet občanů s českým/cizím občanstvím v obou okresech k 31. prosinci každého příslušného roku.

mickou motivací migračních pohybů a dosavadními poznatky o jejich rezidenční mobilitě (Drbohlav, Dzúrová 2007, Čermák, Janská 2011, Přidalová 2013). Oproti tomu Rusové, kteří mají podle dosavadních poznatků tendence se usazovat v dobře známých areálech se zvýšeným počtem členů vlastní komunity, se i podle výše zjištěných hodnot zdají být v otázce změn bydliště spíše méně flexibilní (Drbohlav a kol. 1999b, Uherek 2003, Volkovová, Bittnerová 2012). Lze tedy předpokládat, že dochází-li u Rusů ke stěhování v rámci zkoumaných okresů, jedná se zpravidla o změnu bydliště na velmi krátkou vzdálenost.

Tabulka 6.2. Intenzita migračního obratu (M_i) vybraných skupin cizinců podle občanství v okresech Karlovy Vary a Sokolov v letech 2004-2014 [‰].

rok	Rusové	Vietnamci	Ukrajinci
2004	10	26	21,7
2005	24,4	41	32,5
2006	20,7	40	24,7
2007	43,8	77,7	50,8
2008	20,5	85	51,6
2009	32	99,2	44,4
2010	21,8	79,2	38,6
2011	12,5	64,5	27,1
2012	16,1	33,9	24,1
2013	13	58,5	25,6
2014	16,8	29,7	20,8

Zdroj: ČSÚ 2015c a 2017b. Databáze migrace, ČSÚ 2017b.

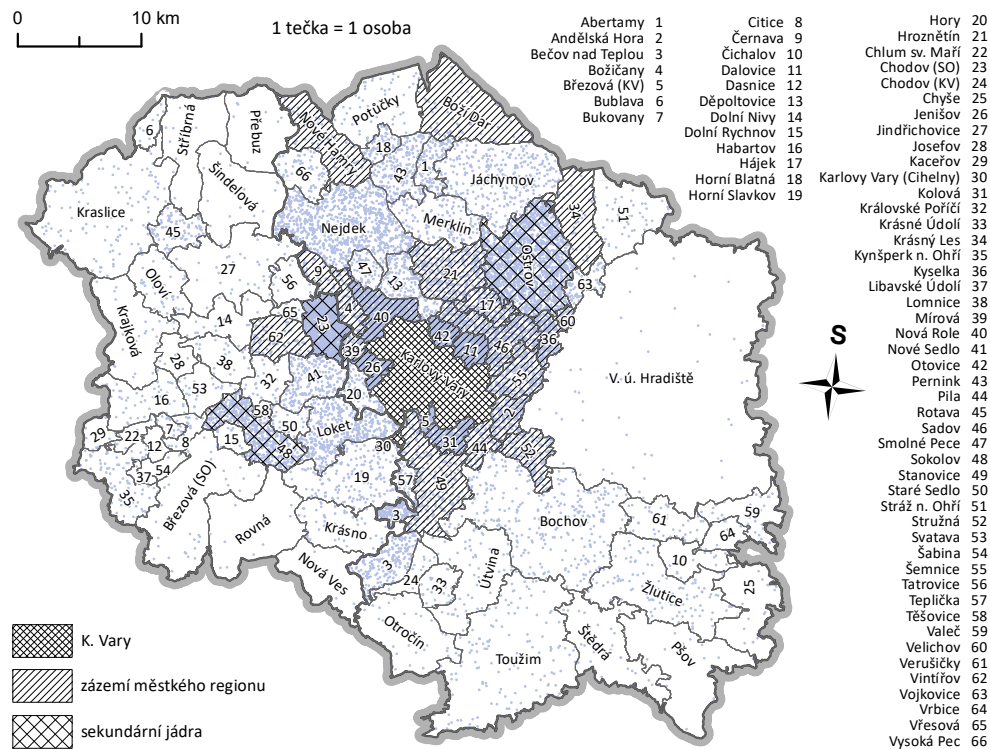
Poznámka: Počet obyvatel, ke kterému je vztažena relativní hodnota na 1000, je počet občanů v obou okresech s daným občanstvím k 31. prosinci každého příslušného roku.

Cizinci, kterým se daří integrovat do hostitelské společnosti, zpravidla postupně přejímají její vlastnosti včetně charakteristik chování v prostoru (Čermák, Janská 2011). Jeden z hlavních procesů přispívajících k transformaci postsocialistických měst je odliv části obyvatelstva metropolitních oblastí do zázemí městského regionu – suburbanizační trend (Ouředníček 2003, Ouředníček 2005a, Ouředníček 2007, Marcińczak 2012). Zdali a jak intenzivně tento proces probíhá také v případě městského regionu Karlových Varů, a nakolik se ho účastní přítomní cizinci, zjistíme pohledem do map vystěhovaných z Karlových Varů (uvažovaných touto prací jako dominantní centrum i širší oblasti) do dalších obcí celého zkoumaného území. Gradient vyšší intenzity vystěhovávaní do zázemí městského regionu je místy narušen dalšími atraktivními místy v širším okolí, za jaké lze považovat například historická sídla Loket či Bečov nad Teplou (mapa 6.8). Nemalý zisk původně karlovarského obyvatelstva registrujeme taktéž u dalších jader, potažmo větších sídel, jakými jsou Ostrov, Chodov a Sokolov či Nejdeč. To může souviset s často diskutovanou finanční náročností života v Karlových Varech, kde zejména v centru města je trh s nemovitostmi cenově pokřiven a nabídka je orientována na zahraniční vysokopříjmové obyvatelstvo (Rešetarová 2012, Klsák 2014, Lošťáková 2015), stejně jako právě s prostým prostorovým projevem probíhajícího procesu rezidenční suburbanizace.

V případě cizinců (mapa 6.9) se prostorový vzorec vystěhovaných z Karlových Varů jeví obdobně jako u celkové populace. V souvislosti s tím můžeme usuzovat na alespoň částečné převzetí migračních charakteristik a vzorců mobility přítomných cizinců od většinové populace (Čermák, Janská 2011). Poměrně velké zisky na úkor Karlových Varů mají ostatní jádra (Ostrov, Chodov i Sokolov), spíše se ale jedná o suburbanizaci obce v zázemí Karlových Varů (zejména Jenišov a Dalovice). Vyšší migrační zisky horských a podhorských sídel na severu regionu souvisejí pravděpodobně s blízkostí státní hranice, případně s rozvojem zimního turistického ruchu v Krušných horách (Uherek 2003, Čermák, Janská 2011).

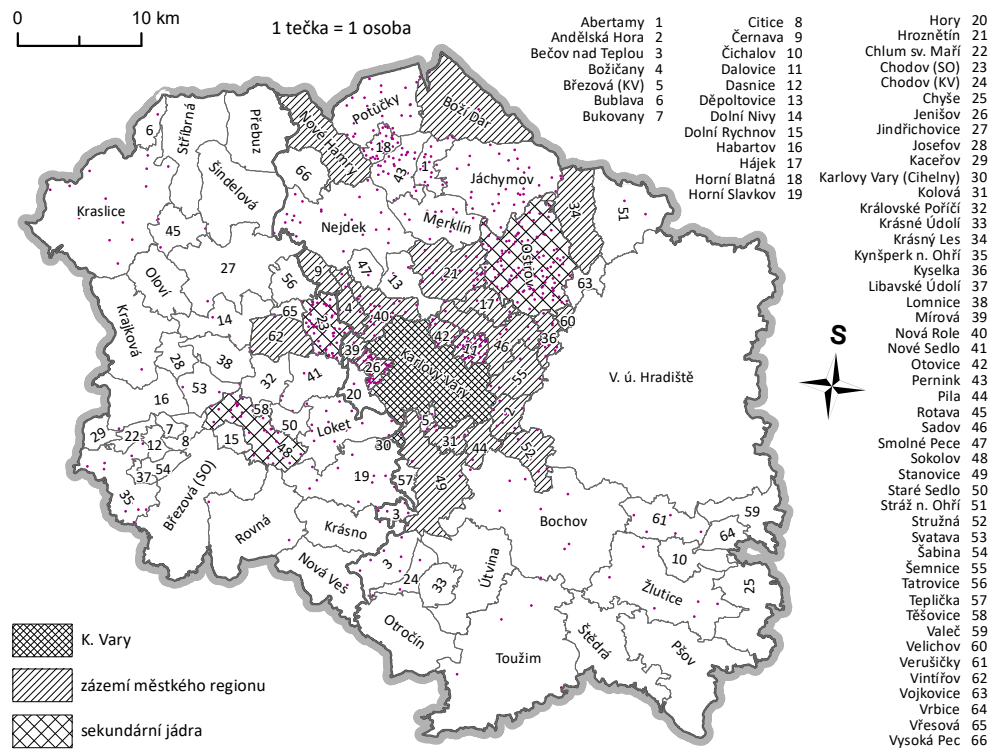
Analýza migračních dat v této kapitole ukázala, že oblast okresů Karlovy Vary a Sokolov jako celku je v posledním desetiletí migračně spíše ztrátová. Obyvatelstvo ztrácí zejména větší města, a to jak Karlovy Vary, tak i sekundární jádra, jak pro potřeby této práce nazýváme města Chodov, Sokolov či Ostrov. Migračně zisková jsou naopak menší sídla a vysokých kladných hodnot dosahují zejména ta ležící v zázemí městského regionu Karlových Varů (například Jenišov), což si můžeme vysvětlit jako projevy probíhajícího suburbanizačního procesu.

Obrázek 6.8. Vystěhovalí z města Karlovy Vary v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 1992-2014.

Zdroj: ČSÚ 2015c, ARCDATA PRAHA 2016.

Obrázek 6.9. Vystěhovalí cizinci z města Karlovy Vary v rámci okresů Karlovy Vary a Sokolov v letech 2003-2014.

Zdroj: ČSÚ 2015c, ARCDATA PRAHA 2016.

Migrační ztrátovost do značné míry kompenzují cizinci, jejichž saldo migrace do oblasti je na rozdíl od majoritní populace konstantně kladné a v relativně vysokých hodnotách. Struktura cizinců přicházejících do regionu se mírně liší od struktury zástupců majority – mezi přistěhovalými cizinci najdeme více mužů a méně dětí. Cizinci žijící v oblasti obou okresů jsou důležitými aktéry také vnitřní migrace v jejich rámci a v tomto ohledu jsou charakterističtí vyšší fluktuací/mobilitou než majoritní populace. Z demografického hlediska vykazují nejvyšší rezidenční mobilitu obyvatelé v produktivním věku, zejména pak mezi dvacátým a čtyřicátým rokem života, což platí jak pro zástupce majority, tak i pro cizince. Rozdíly v mobilitě najdeme i mezi jednotlivými skupinami cizinců, z nichž nejvyšší rezidenční mobilita je zaznamenána u Vietnamců. Mezi cizinci najdeme také odlišné migrační preference a koncentrace na oblastním měřítku – zatímco například nově přistěhovalí Rusové míří z velké části přímo do města Karlovy Vary (a dále pak do jeho zázemí), v případě Vietnamců a Ukrajinců není tento jev tak markantní. Občané Německa, kteří z počátku sledovaného období volili v rámci oblasti různé destinace, se postupně orientují více na samotné město Karlovy Vary.

Vzorce socioprostorové diferenciacie cizinecké populace na Karlovarsku a jejich vývoj

Tato kapitola se zabývá distribucí cizinecké populace v okresech Karlovy Vary a Sokolov – konkrétně současným stavem a změnami, kterými prostorové vzorce socioprostorové diferenciacie procházejí v čase. Kapitola pracuje se dvěma řádovostními úrovněmi. Nejprve jsou analyzovány vzorce distribuce obyvatelstva na úrovni širšího zkoumaného území jako celku, tedy celých okresů Karlovy Vary a Sokolov (sekce 7.1). Dále se pak zaměřuje na vybrané specifické lokality s vysokou koncentrací cizinců, ve kterých cílí na mikroúroveň (sekce 7.2). Cílem je odpovědět na otázku: „Jaký charakter mají vzorce prostorové distribuce cizinců obývajících městský region Karlových Varů a jeho širšího okolí a jakými změnami procházely zjištěné vzorce v nedávné době?“

Důraz je kladen na rozdíly mezi jednotlivými populačně nejsilnějšími skupinami cizinců, které oblast obývají – Vietnamce, Rusy, Ukrajince a Němce. Velmi zjednodušeně můžeme říci, že tyto čtyři skupiny ve své rozdílnosti dobře reprezentují jednotlivé typové příklady migrace do Česka. Zatímco Ukrajinci často přicházejí do Česka za manuální prací, která neodpovídá jejich reálnému vzdělání, a nepreferují konkrétní destinace na regionální ani lokální úrovni (Drbohlav a kol. 1999a, Drbohlav, Dzúrová 2007), ekonomicky zabezpečené Rusové jsou do Česka lákáni spíše „push efekty“ ve spojitosti s relativní kulturní blízkostí a vztahem k některým konkrétním specifickým lokalitám⁶³ (Drbohlav a kol. 1999b, Uherek 2003, Volkovová, Bittnerová 2012, Přidalová 2013, Klsák 2014). Vietnamci, jejichž migrace do Česka je fenoménem majícím kořeny ve vztahu obou zemí v období socialismu, jsou zpravidla aktivní ve specifických podnikatelských činnostech a jejich migrace je výrazně determinována právě tímto faktorem (Drbohlav, Dzúrová 2007, Janská a kol. 2011, Kušniráková a kol. 2013). Němci jako obyvatelé jedné z nejvyspělejších zemí západní Evropy mají blízko k dalším takzvaným expatriotům, v případě Karlovarska a obecně západních Čech je jejich přítomnost ovšem zřejmě více ovlivněna historickým vztahem k oblasti Sudet a blízkosti obou zemí (Uherek 2003, Čermák, Janská 2011) – i proto nelze předpokládat, že německá populace bude koncentro-

⁶³ Respektive Praze a Karlovým Varům, potažmo západočeskému tzv. lázeňskému trojúhelníku.

vaná a ryze městská, jako je tomu v případě většiny dalších občanů západních zemí – expatriotů – v Česku.

7.1 Socioprostorová diferenciacie cizinecké populace širšieho okolí

Obecně většina cizinců žijících v okresech Karlovy Vary a Sokolov obývá severní polovinu této oblasti, jako neatraktivní se pro ně naopak jeví periferní jih/jihozápad (mapy 7.1 a 7.2). Jako hlavní lokality koncentrace cizinců na této měřítkové úrovni můžeme stanovit za první jádra, tedy nejvýznamnější a populačně největší města oblasti (Karlovy Vary a jejich zázemí, Sokolov, Ostrov, Chodov), a za druhé pás krušnohorských měst a obcí (Kraslice, Nejdek, Potůčky, Abertamy, Pernink, Jáchymov).

Zatímco nejvyšší absolutní počty cizinců nalezneme v sídlech s nejvyšším počtem obyvatel⁶⁴, nejvyšší relativní koncentrace cizinců nalezneme v menších sídlech lokalizovaných v oblasti Krušných hor v explicitní blízkosti německé hranice (tabulka 7.1). Čtyři obce s nejvyšším podílem cizinců na obyvatelstvu k roku 2015 – Potůčky, Horní Blatná, Abertamy a Pernink – spolu sousedí. Karlovy Vary, které mají mezi městy nad 10 000 obyvatel v celé republice čtvrtý nejvyšší podíl cizinců na obyvatelstvu (viz dříve tabulka 4.2), nedosahují ani poloviny hodnoty podílu obce Potůčky. Typický suburbánní satelit reprezentuje obec Jenišov sousedící přímo s Karlovými Vary. Sekundární jádra v oblasti (Sokolov, Ostrov, Chodov) i přes relativně vysoké absolutní počty cizinců nevykazují větší relativní podíly. Z prvních deseti obcí se hned devět nachází v okrese Karlovy Vary, jen jedna v okrese Sokolov. To je zřejmě spjato s odlišností image (okolí turisticky atraktivního lázeňského historického města versus průmyslového jádra západních Čech), která je reflektována přicházejícími cizinci zejména s vyšším sociálním statusem. Překvapivým poznatkem jsou relativně vysoké podíly cizinců na populaci obcí Verušičky a Rovná – sídel nacházejících se ve spíše periferně vnímaných oblastech Slavkovského lesa respektive Doupovských hor.

Stejně jako to bylo patrné již z migračních dat, také z dat o bydlícím obyvatelstvu vyplývá, že na úrovni celého zkoumaného území nalezneme mezi jednotlivými skupinami cizinců odlišné rezidenční preference a že je tudíž cizinecká populace v tomto ohledu značně diverzifikovaná. Vzorce sociálně-prostorové diferenciacie pro jednotlivé skupiny se vyvíjejí také v čase, jak je vidět i na příkladu městského regionu Karlových Varů a jeho širšieho okolí v letech 2008 a 2015 (viz mapy 7.1 a 7.2).

⁶⁴ V roce 2015: Karlovy Vary (5647), Sokolov (978), Chodov (444), Nejdek (346) (ŘSCP 2016).

Tabulka 7.1. Města a obce v okresech Karlovy Vary a Sokolov podle podílu cizinců na celkové populaci v roce 2015.

město/obec	okres	počet obyv.	podíl ciz. [%]
Potůčky	K. Vary	456	28,3
Horní Blatná	K. Vary	473	23,3
Abertamy	K. Vary	1118	15,7
Pernink	K. Vary	649	12,9
Karlovy Vary	K. Vary	49 781	11,3
Jenišov	K. Vary	938	9,5
Jáchymov	K. Vary	2755	9,3
Verušičky	K. Vary	381	8,4
Rovná	Sokolov	382	8,1
Hroznětín	K. Vary	1943	7

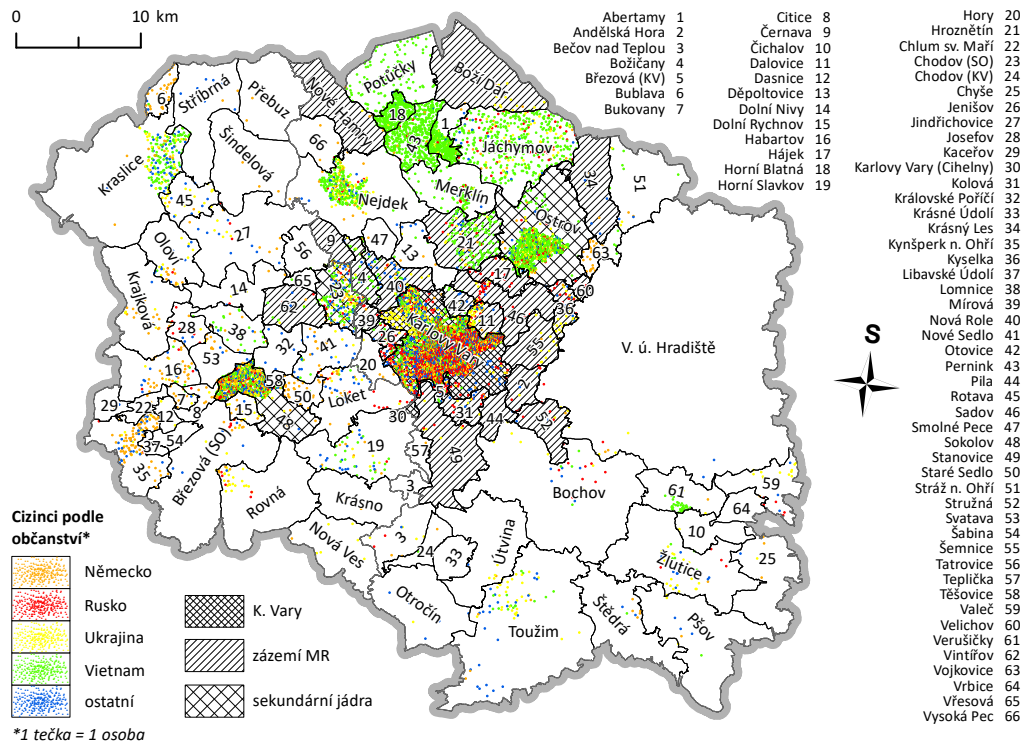
Zdroj: MVČR 2015, ČSÚ 2016.

Významný úbytek vietnamské populace, který byl zmiňován již výše, se projevil především v prostoru krušnohorských obcí Horní Blatná, Pernink a Abertamy, které jsou však právě díky vietnamskému obyvatelstvu i podle aktuálních čísel stále ještě jedněmi z obcí s nejvyšším podílem cizinců na obyvatelstvu. Opouštění těchto tradičních lokalit v blízkosti německé hranice, kam Vietnamci dlouhodobě směřují své ekonomické aktivity (Uherek 2003, Novotný a kol. 2007, Janská a kol. 2011, Kušniráková a kol. 2013), může souviset s vývojem po ekonomické krizi v roce 2008, stejně jako s postupující integrací vietnamské populace, a s tím související dekoncentrací a diverzifikací aktivit (Kušniráková a kol. 2013, Čermák, Janská 2011). Stále více Vietnamců naopak v roce 2015 žilo v samotných Karlových Varech.

Již tradičním centrem jsou Karlovy Vary pro ruské občany, kteří je však – pravděpodobně v souvislosti s geopolitickými změnami ve vztazích západních zemí a Ruska a zhoršující se ekonomickou situací země – zřejmě začínají pomalu opouštět. Více než na ruském obyvatelstvu Karlových Varů se tento úbytek zatím projevuje na klesajícím počtu ruských turistů (viz graf 5.4 v kapitole 5). Vzorec rozmístění ruského obyvatelstva na měřítkové úrovni celé oblasti se mezi zkoumanými roky příliš nezměnil, s výjimkou výše zmíněného mírného zvýšení počtu Rusů žijících také v suburbánním zázemí městského regionu Karlových Varů, na které ukazovala již analýza migračních dat v předchozí kapitole.

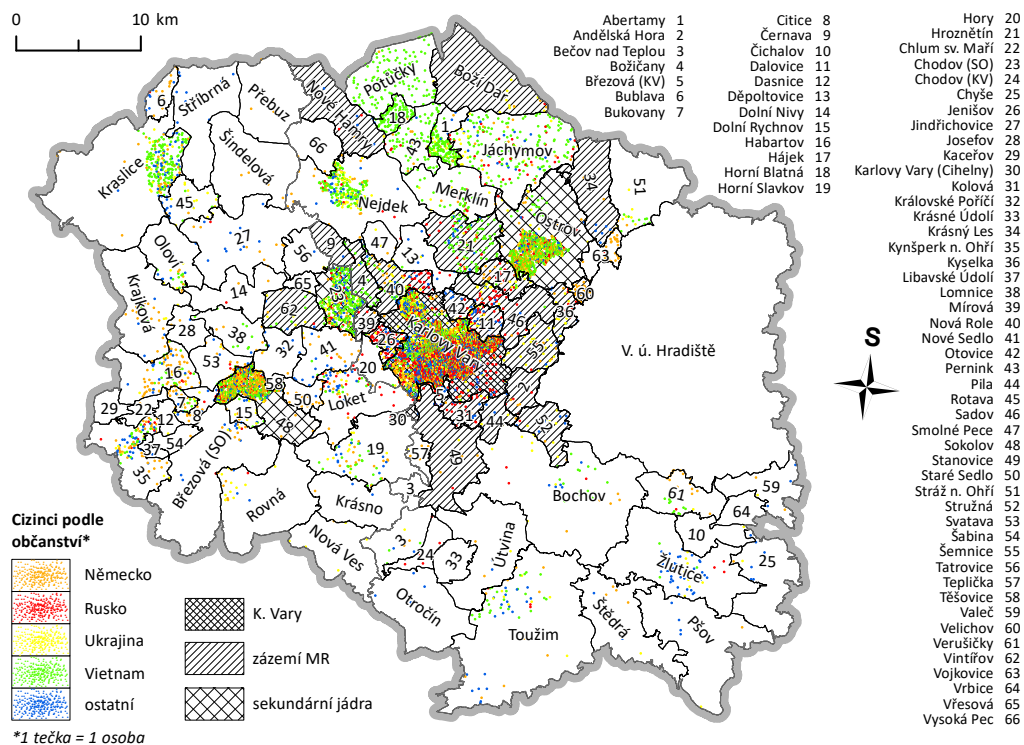
Z rovnoměrného prostorového rozmístění na řádovostní úrovni celé oblasti je u Němců a Ukrajinců zřejmé, že se nejedná o typicky městsky orientované skupiny (Uherek 2003, Valenta 2006, Drbohlav, Valenta 2014), jelikož obývají také řadu venkovských lokalit. Z tohoto hlediska tak tyto dvě skupiny cizinců nejvíce splývají s většinovým obyvatelstvem, a prostorové vzorce jejich populace jsou tak na oblastní úrovni nejvíce disperzní.

Obrázek 7.1. Cizinci v katastrech obcí okresů Karlovy Vary a Sokolov podle občanství v roce 2008.

Zdroj: ŘSCP 2009, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016.

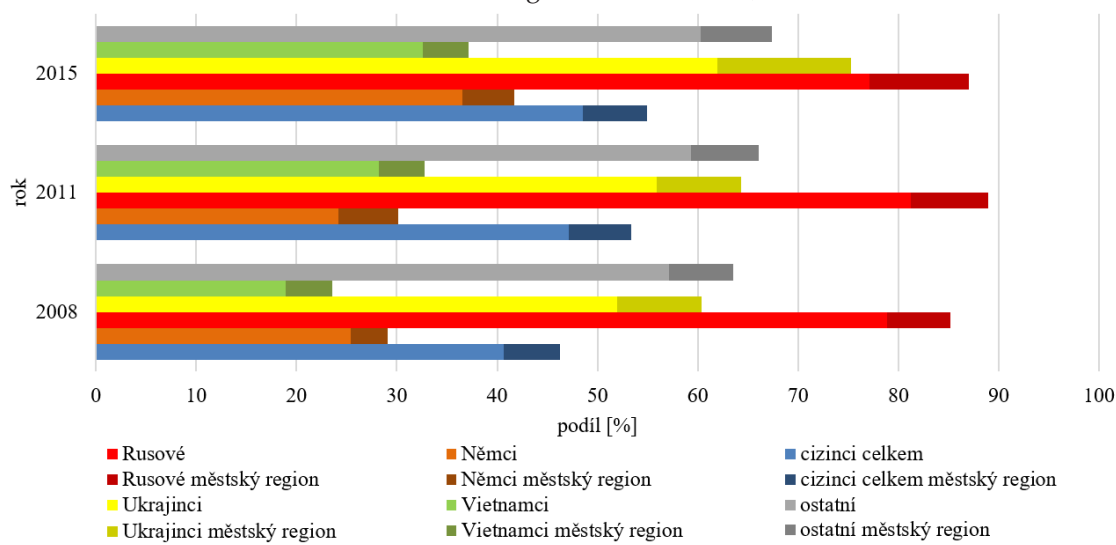
Obrázek 7.2. Cizinci v katastrech obcí okresů Karlovy Vary a Sokolov podle občanství v roce 2015.

Zdroj: ŘSCP 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016.

Počet cizinců ve zkoumaném území jako celku (okresy Karlovy Vary a Sokolov) byl podle databáze ŘSCP v letech 2008, 2011 a 2015 téměř totožný, docházelo ovšem ke změnám ve vnitřní diferenciaci. Vzrostl podíl cizinců, kteří obývají samotné město Karlovy Vary a zázemí jeho městského regionu, přičemž větší byl tento nárůst mezi lety 2008 a 2011 (graf 7.3). Počet Němců v celém regionu se mezi lety 2008 a 2015 téměř zdvojnásobil, stejně jako podíl občanů Německa žijících v Karlových Varech a jeho suburbii. Nejvyšší počet Rusů byl ze sledovaných let v roce 2011 a k roku 2015 poměrně výrazně klesl. Rusové jsou podle předpokladů velmi koncentrováni do Karlových Varů a zázemí jejich městského regionu. Úroveň jejich koncentrace se v čase příliš neměnila, mírně se ale zvýšila v zázemí městského regionu. Počet Ukrajinců se ve sledovaných letech držel poměrně konstantní, byť mírně klesal – stoupala ovšem koncentrace přímo do města Karlovy Vary. Nejvýraznějších změn doznala populace Vietnamců, kterou již předchozí kapitola identifikovala jako nejvíce flexibilní z hlediska rezidenční mobility. Jejich celkový počet v celém území obou okresů se snížil o více než tisíc osob, v samotných Karlových Varech se ovšem zvyšoval. Populace cizinců v oblasti se obecně stává více rozmanitou, jelikož narostl podíl občanů zemí zařazených mezi ostatní. Až na výjimky u všech skupin ve sledovaných letech vzrostla koncentrace do Karlových Varů a jejich suburbánních satelitů. Ve vztahu k prostorovým vzorcům distribuce cizinecké populace tedy pozorujeme na úrovni celého zkoumaného území centralizační tendenci – nárůst významu Karlových Varů jako pro cizince atraktivního centra oblasti.

Obrázek 7.3. Podíl cizinců v okresech Karlovy Vary a Sokolov žijících v Karlových Varech/zázemí městského regionu v letech 2008, 2011 a 2015.

Zdroj: ŘSCP 2009, 2012 a 2016.

Poznámka: městský region = Karlovy Vary + zázemí městského regionu.

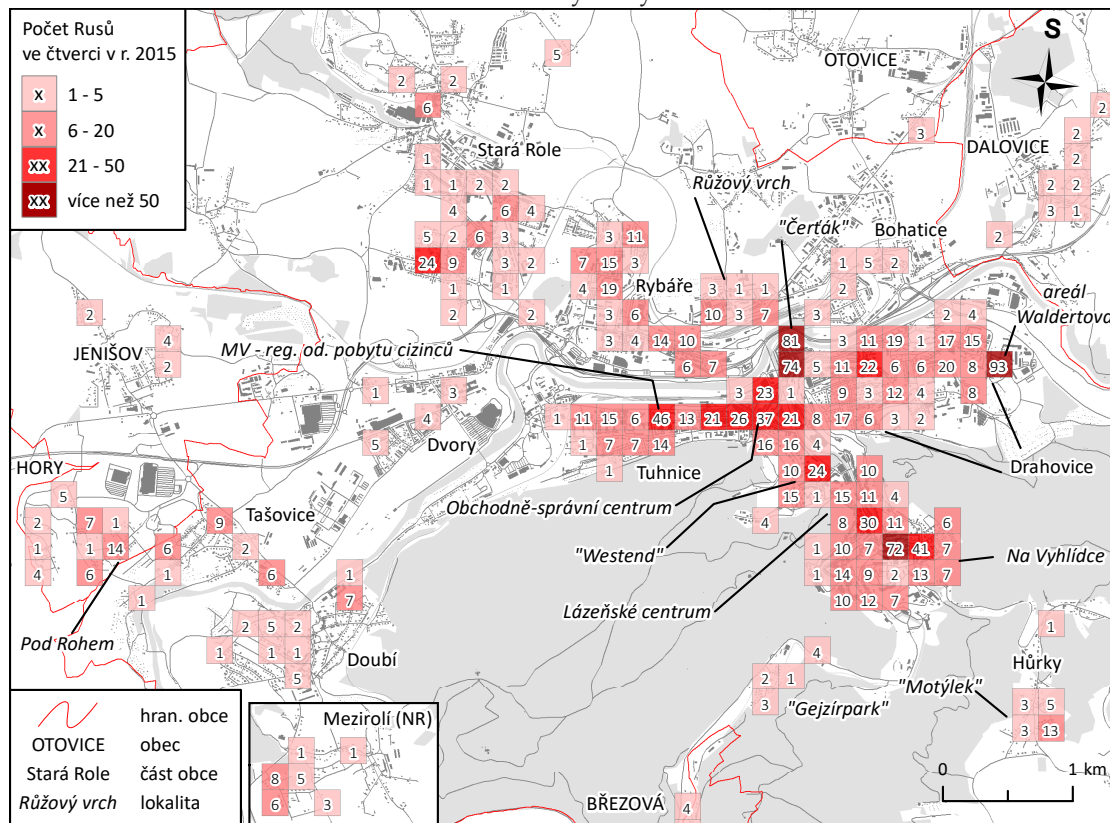
7.2 Vybrané lokality koncentrace cizinců a jejich socioprostorová diferenciacie v mikroměřítku

Rusové jsou na úrovni celé oblasti velmi koncentrovanou skupinou, když se soustřeďují především do Karlových Varů a jejich nejbližšího okolí, na mikroúrovni ovšem není jejich koncentrační tendence zdaleka tolik zjevná. Jako mylný se již zdá v současnosti předpoklad, že Rusové obývají téměř jen lázeňské centrum města. Přesto, že u ruské klientely realitních kanceláří je známá atraktivita karlovarské historizující zástavby a také je značně reflektována otázka prestiže bydlení v co nejtěsnější blízkosti lázeňského centra (Klsák 2014), jsou dnes Rusové poměrně rovnoměrně rozprostřeni napříč prostorem celého města (mapa 7.4).

V historické zástavbě lázeňského a obchodně-správního centra či dolnodrahovického Čertova ostrova pozorujeme konstantně relativně vysoké počty bydlících Rusů – v některých lokalitách nalezneme ovšem výrazně větší absolutní počty Rusů na jednom místě. V takových případech se jedná často o lokality nové výstavby bytových domů, v nichž značnou část kapacity zaplnily právě osoby s ruským občanstvím. Konkrétně rezidence Čertovka v Jateční ulici na zmíněném „Čertáku“ či areál bytových domů v ulici Waldertova v Drahovicích. Obě dvě tyto lokality leží mimo lázeňské centrum. Zdaleka ne všechny velké projekty bytových domů, které byly především v blízkosti centra realizovány v posledních dvou desetiletích, vykazují vyšší počty registrovaných ruskojazyčných rezidentů – to se jeví jako překvapivé zjištění, vzhledem k tomu, že ve městě panuje zobecňující konsenzus, že se jedná o „bydlení pro bohaté Rusy“ (Čepelák 2009, Klsák 2014, Lošťáková 2015). Může to souviset s faktem, že Rusové často investují do nemovitostí na Západě, ve kterých ovšem běžně nepobývají, a nejsou tudíž v jejich místě k pobytu hlášeni – své byty pak využívají jako sezónní, nebo je vlastní jako „pojistku“ v případě zhoršené bezpečnostní či politické situace ve vlastní zemi (Drbohlav a kol. 1999b, Přidalová 2013, Klsák 2014). Tomuto problému bude podrobněji věnována pozornost v dalších částech práce (sekce 8.2 a 8.1 v kapitole 8).

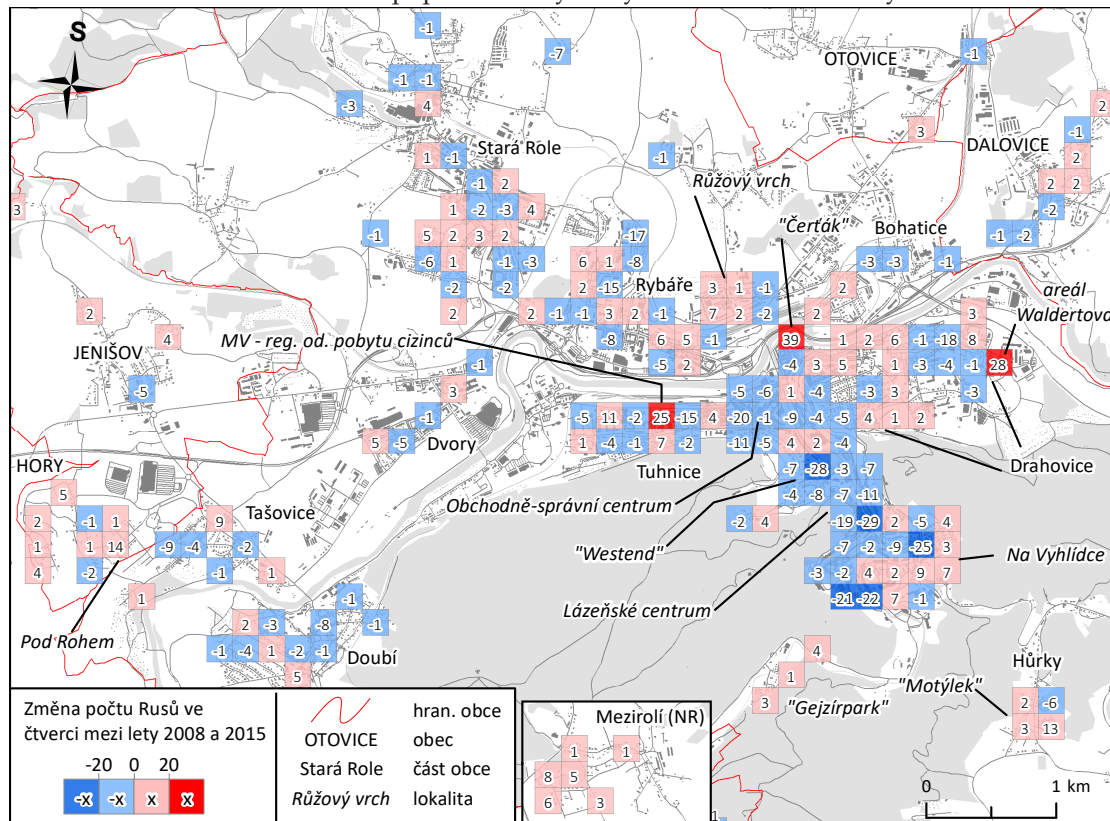
Obecně velmi atraktivní pro bydlící Rusy se v současných Karlových Varech jeví obchodně-správní část města kolem os ulic T. G. Masaryka, Davida Bechera a Moskevská, žijí však také v okrajovějších částech města včetně sídlišť. Specifickými lokalitami obývanými Rusy jsou dále satelitní areály výstavby nových rodinných domů, jako například lokalita Pod Rohem na západním okraji města, takzvané „ruské městečko“ Gejzír-park v údolí řeky Teplé, „Motýlek“ v Hůrkách na jihovýchodním okraji města nebo developerský projekt u Mezirolí (část obce Nová Role severozápadně od Karlových Varů) v suburbánním zázemí Karlových Varů (viz výřez mapy 7.4).

Obrázek 7.4. Občané Ruska ve vybraných lokalitách v roce 2015.

Zdroj: ŘSCP 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

Obrázek 7.5. Saldo ruské populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015.

Zdroj: ŘSCP 2009 a 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

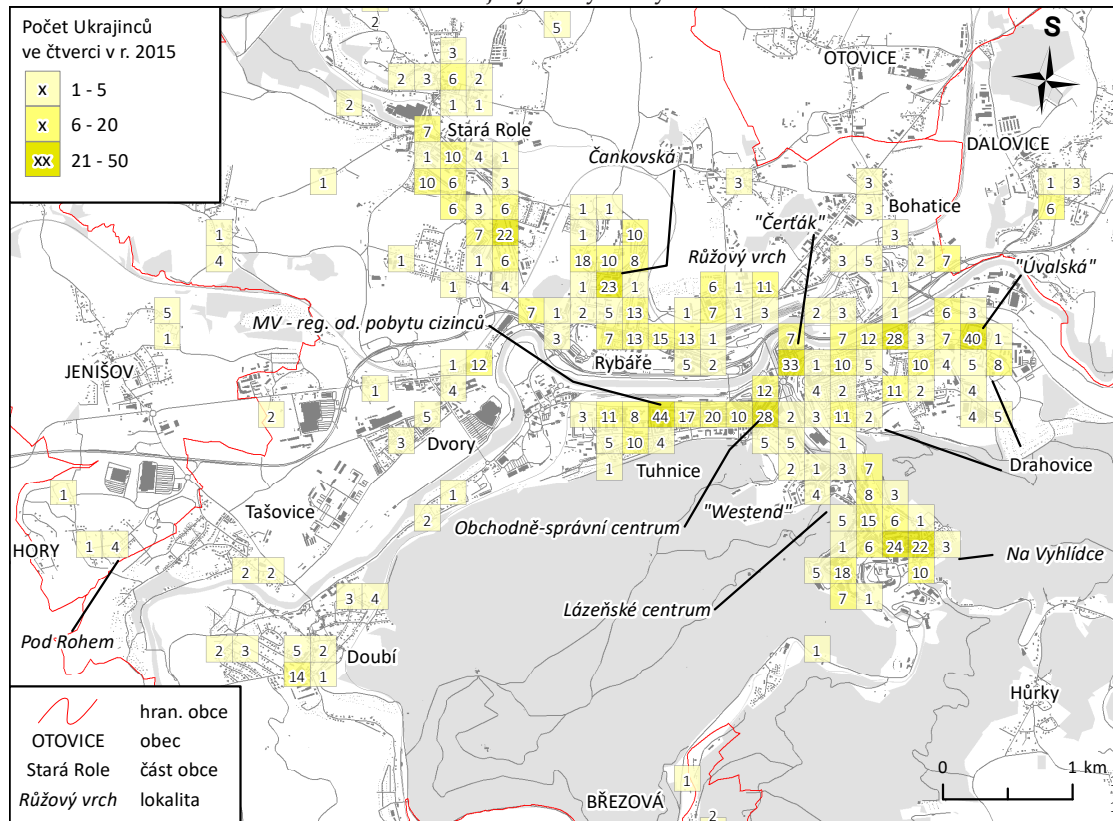
Mezi lety 2008 a 2015 zaznamenáváme v rozložení ruské populace Karlových Varů poměrně značné změny (mapa 7.5). Lokality, vnímané jako pro Rusy nejtypičtější a nejžádanější ruskými klienty realitních kanceláří⁶⁵ (Klsák 2014), k roku 2015 mnoho svých ruských obyvatel ztratily.

Kladné saldo ruské populace naopak měla řada poměrně rozmanitých lokalit v nej-různějších částech města, zdá se tedy, že minimálně část v Karlových Varech bydlících Rusů má spíše tendenci se dekoncentrovat a z pohledu rezidenční diferenciacie tedy více splývat s majoritním obyvatelstvem. Dokladem toho jsou zejména kladné hodnoty salda v sídlištních areálech jako Růžový vrch či Stará Role. U dalších Rusů zaznamenáváme tendenci k přesunu z městské zástavby do zázemí, kde se nachází nově vyrostlé areály rodinných domků. Tento jev potvrzují kladná salda v již výše zmíněných lokalitách jako Pod Rohem, „Gejzírpark“, „Motýlek“ nebo Mezirolí u Nové Role. Některé z těchto areálů vykazují znaky charakteristické pro gated communities, jako jsou soukromé ulice, kamerové systémy, oplocení, recepce a podobně (Gadecki 2013, Kovács, Hegedüs 2014). Specifický je zejména areál takzvaného Gejzírparku, který má mimo již zmíněné také alternativní ruskojazyčné orientační značení – v jeho případě by bylo možné hovořit o malé citadele (Marcuse 1997).

Ukrajinci jsou na úrovni celé oblasti koncentrováni jen velmi málo – a to samé pro ně v podstatě platí také na úrovni města Karlovy Vary. Stejně jako Rusové, také Ukrajinci jsou relativně rovnoměrně rozprostřeni napříč prostorem města a obývají takřka všechny typy zástavby. Lokality s vyšší koncentrací Ukrajinců podle dat ŘSCP se nacházejí jak v lázeňském centru města (zejména čtvrť Na Vyhlídce), v obchodně-správním centru, v blokové zástavbě z přelomu 19. a 20. století na již zmiňovaném „Čertáku“, ale také na sídlištních, jako jsou Rybáře-Čankovská nebo Stará Role (mapa 7.6). Již bakalářská práce autora deklarovala tvrzení, že Ukrajinci přítomní v Karlových Varech jsou rozděleni do dvou relativně odlišných skupin, z nichž první – socioekonomicky spíše slabší či srovnatelná s běžnou střední třídou – je lokalizována více disperzně a nijak se neliší od většinové české populace, zatímco sociálně-ekonomické charakteristiky a lokalizace druhé skupiny – movité ukrajinské vrstvy – je bližší spíše ruskému obyvatelstvu Karlových Varů. Druhá skupina se tedy více koncentruje do lázeňského centra, u něhož reflektuje zejména vysokou estetickou hodnotu a prestiž (Klsák 2014, Lošťáková 2015). Tato dualita podle aktuálních dat o rozložení obyvatelstva zjevně přetrvává do současnosti. A jak naznačuje analýza distribuce obyvatel s ruským občanstvím, také u nich se dualita již déle patrná u Ukrajinců oproti dřívějšímu více rozvinula.

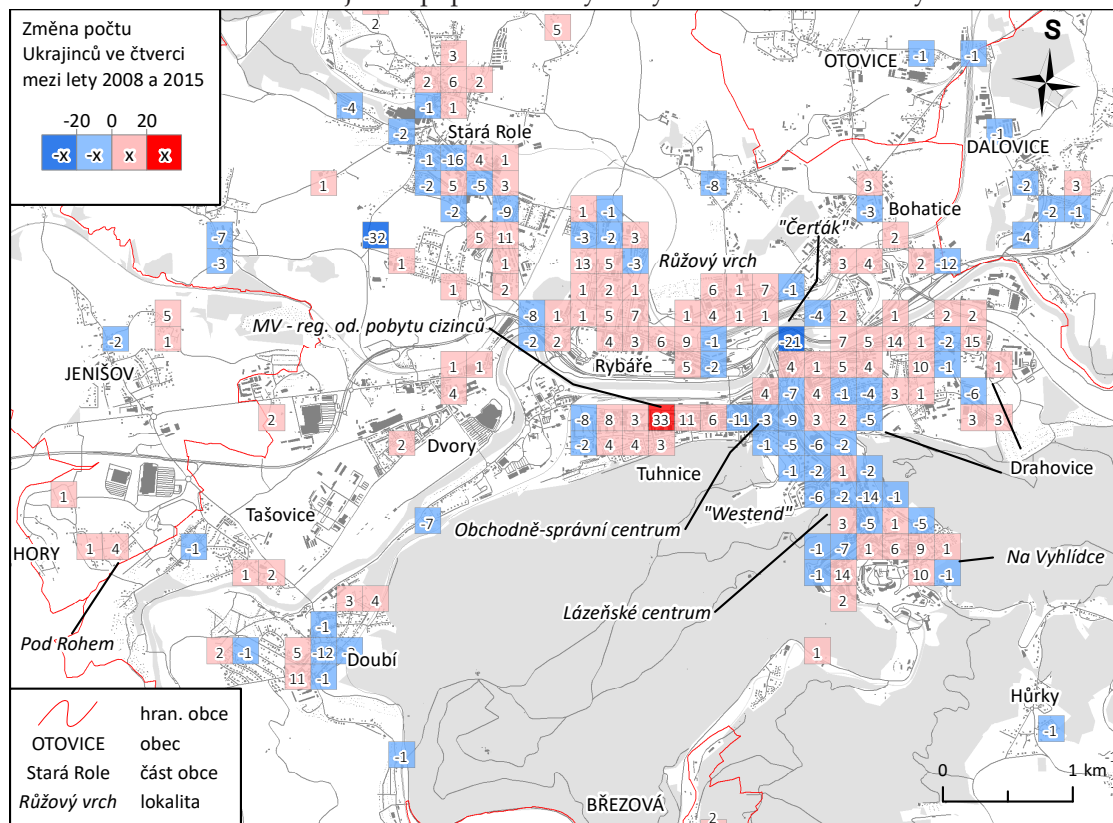
⁶⁵ Ulice v bezprostřední blízkosti řeky Teplé v lázeňském centru – Stará louka, Tržiště, Lázeňská, I. P. Pavlova, Vřídelní, Nová louka; okolí ruského konzulátu ve čtvrti Westend.

Obrázek 7.6. Občané Ukrajiny ve vybraných lokalitách v roce 2015.

Zdroj: ŘSCP 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

Obrázek 7.7. Saldo ukrajinské populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015.

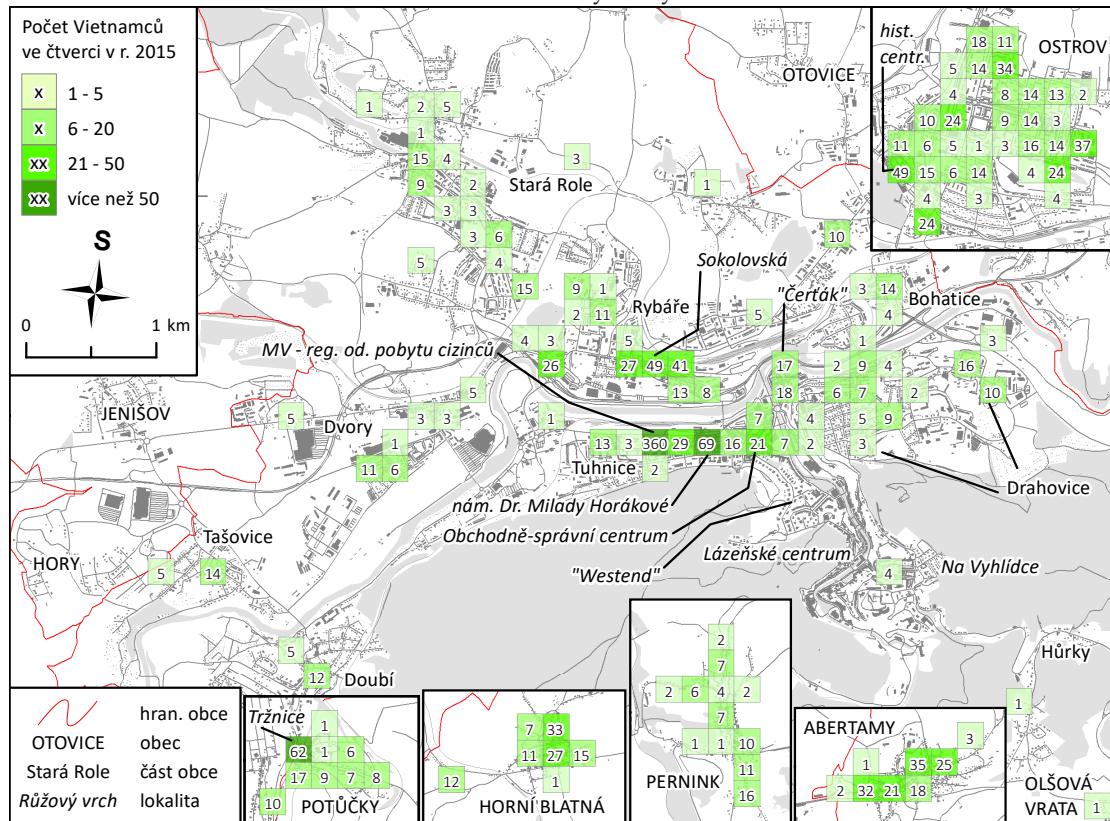
Zdroj: ŘSCP 2009 a 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

Obdobně jako u Rusů, také u Ukrajinců se snížil počet rezidentů lázeňského centra Karlových Varů, a také na takzvaném Čertáku, tedy v další lokalitě oblíbené ruskojazyčnou skupinou obyvatelstva (mapa 7.7). Počet Ukrajinců naopak stoupl v sídlištních lokalitách, jako je Růžový vrch, Tuhnice či Rybáře-Čankovská.

Od předchozích dvou skupin poměrně výrazně odlišné rezidenční preference pozorujeme u nejpočetnější cizinecké skupiny v celé oblasti – Vietnamců. Stejně jako na oblastní úrovni, také na mikroúrovni je u vietnamských občanů patrná tendence koncentrovat se do specifických městských částí/obcí (mapa 7.8). Jedná se však zpravidla o takové lokality, které jsou běžně obývané i majoritní populací, a v nichž je navíc již vietnamská populace distribuována poměrně pravidelně – neprojevuje se tedy snaha o prostorovou separaci. Téměř úplná absence Vietnamců v lázeňském centru Karlových Varů napovídá, že jejich motivace při hledání bydlení je podmíněná ekonomicky, a ne-reflektují tudíž otázku fyzické atraktivity a prestiže jako předchozí skupiny. Volí raději lokality se skromnějším, ale také levnějším bydlením ve fyzicky méně atraktivních lokalitách (Valenta 2006, Přidalová 2013), jako jsou v případě Karlových Varů čtvrtě Tuhnice či Rybáře. V prostoru Ostrova, jehož domovní fond tvoří zejména relativně unifikovaná socialistická sídlištní zástavba, je vietnamská populace rozložena ještě více pravidelně. Oproti Karlovým Varům zde Vietnamci obývají také historické centrum města, to má však značně odlišný, maloměstský charakter. V Karlových Varech a Ostrově Vietnamci jen minimálně obývají lokality s vyšším zastoupením rodinných domů.

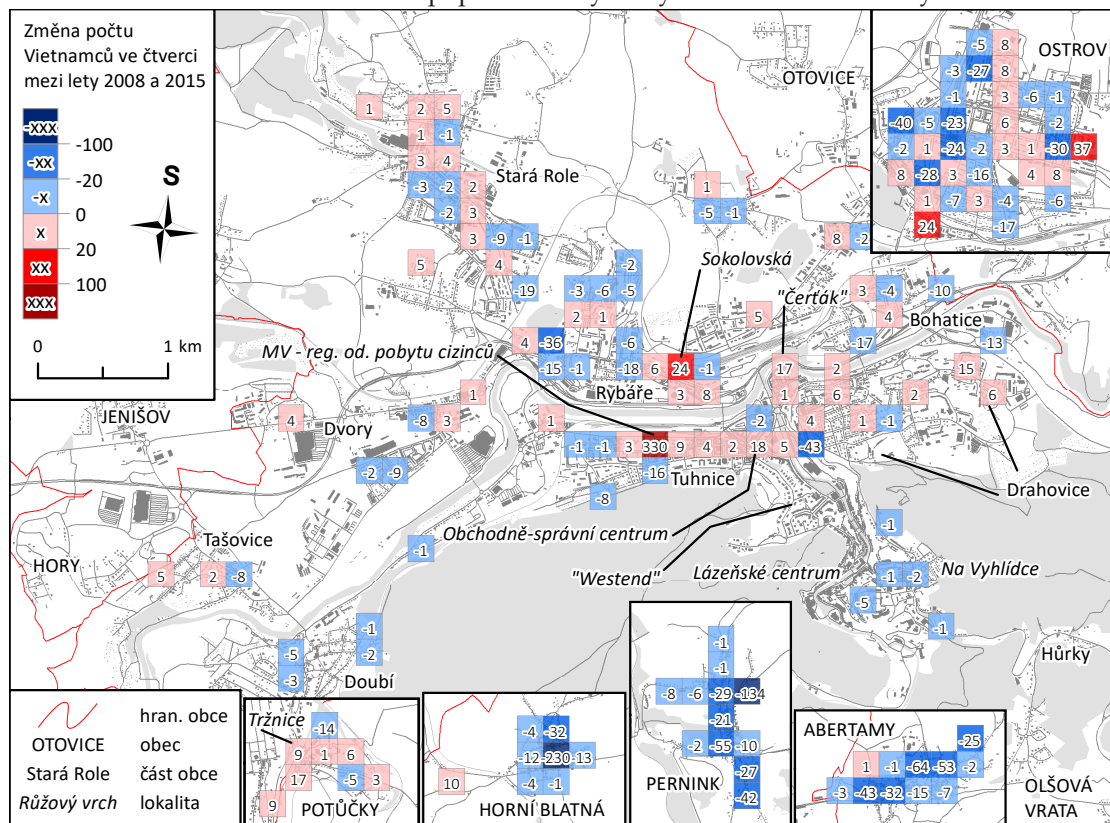
To neplatí pro krušnohorské obce Potůčky, Horní Blatnou, Pernink a Abertamy – i v nich však zřejmě žijí především v několika málo bytových domech, které se v obcích nacházejí. I přes to, že Vietnamců ve zmíněných obcích od roku 2008 výrazně ubylo, jejich populace je v nich stále velmi početná a tvoří vysoké podíly na celkovém obyvatelstvu. Jejich přítomnost zde souvisí s ekonomickými aktivitami v blízkosti německé hranice (Uherek 2003, Novotný a kol. 2007, Janská a kol. 2011, Kušniráková a kol. 2013). V obci Potůčky se v bezprostřední blízkosti státní hranice nachází rozsáhlá tržnice, kde je na mikroúrovni registrovaných k pobytu nejvíce Vietnamců z těchto obcí. Potůčky jsou také jedinou obcí ze čtyř zmíněných, kde mezi lety 2008 a 2015 počet obyvatel s vietnamským občanstvím naopak vzrostl (mapa 7.9). V Karlových Varech se nejvíce Vietnamců přihlásilo v tomto období na regionální oddělení pobytu cizinců Ministerstva vnitra, místo jejich přesného bydliště tak bohužel z dat ŘSCP vyčíst nelze. Mozaikovitý charakter a vysoké kladné, ale zejména záporné hodnoty salda na mikroúrovni poukazují na již zmiňovanou vysokou rezidenční mobilitu Vietnamců ve srovnání s ostatními skupinami cizinců (Přidalová 2013).

Obrázek 7.8. Občané Vietnamu ve vybraných lokalitách v roce 2015.

Zdroj: ŘSCP 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

Obrázek 7.9. Saldo vietnamské populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015.

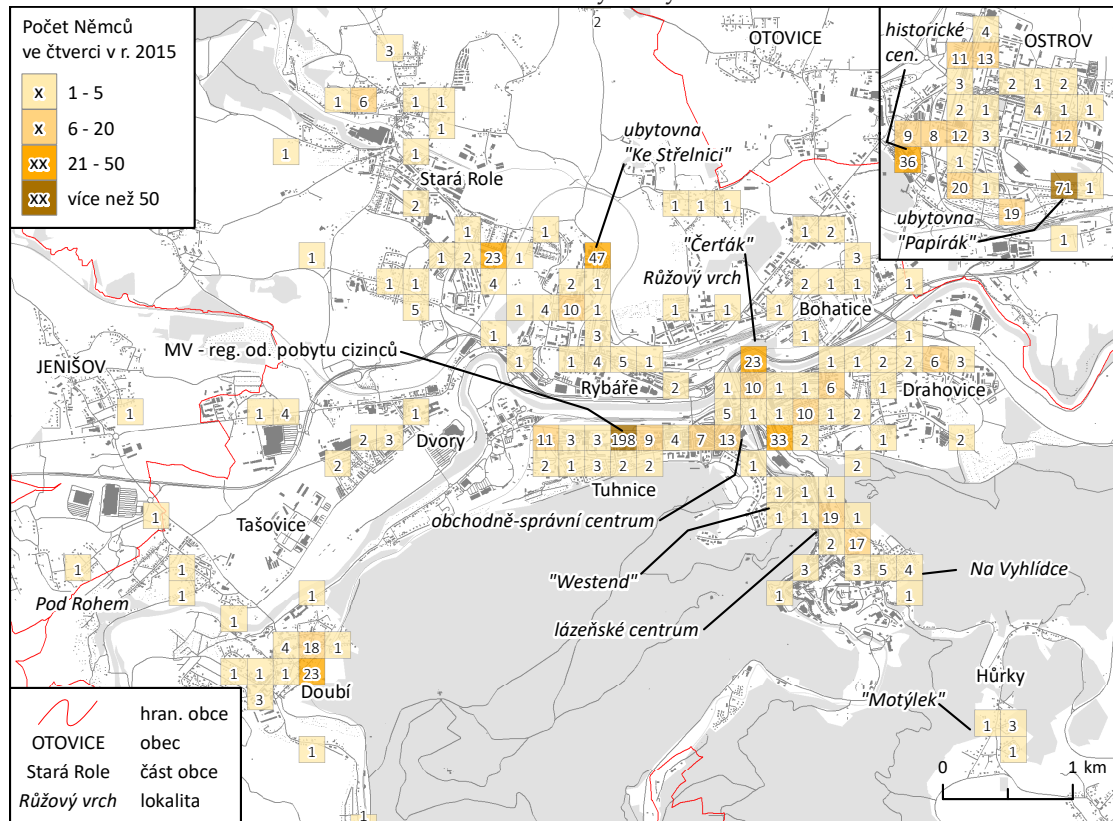
Zdroj: ŘSCP 2009 a 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

Etničtí Němci tvořili významnou část populace města Karlovy Vary i jeho okolí po většinu historie, a to až do odsunu sudetských Němců po druhé světové válce (Buračovič 2001, Erbenová 2013). Jejich dnešní přítomnost v oblasti je tak podmíněna nejen geografickou blízkostí, ale také blízkostí kulturní vycházející ze společné historie. Na mikroúrovni nemají Němci tendenci se až na výjimky výrazněji koncentrovat či separovat, jak je patrné z distribuce německé populace Karlových Varů a Ostrova (mapa 7.10). V prostoru obou měst jsou zaznamenáni bydlící němečtí občané rozloženi relativně rovnoměrně a obývají de facto celé jejich území – i přes to, že lze vyzorovat některé lokality, kde Němců bydlí více, obecně lze konstatovat, že vzorce jejich rezidenční diferenciacie se velmi blíží majoritní populaci, což je v souladu s deklarovanou kulturní blízkostí. V případě Karlových Varů není pro bydlící Němce evidentně atraktivní jen lázeňské centrum, ale také činžovní bloková zástavba v obchodně správním centru města a na takzvaném Čerťáku a vily a rodinné domy v Doubí. Celkovému počtu adekvátní množství Němců ale také obývá karlovarská sídliště. V případě Ostrova je patrnější vyšší atraktivita historického centra (v západní části) ve srovnání s centrální částí „nového“ Ostrova vystavěného ve stylu socialistického realismu – ani v ní však němečtí obyvatelé nechybí.

V souvislosti s německými občany v Karlových Varech a okolí je vhodné diskutovat, jaké procento mezi nimi tvoří osoby s jinou než německou národností. Již v bakalářské práci (Klsák 2014) autor narazil na fakt zmiňovaný několika makléři, že o nemovitosti v Karlových Varech se zajímá stále větší počet ruský mluvících osob, které však dlouhodobě žijí na západě, nebo mají občanství některé ze západních zemí (například Německa či Francie). Pravdivosti tohoto tvrzení může nahrávat zvýšená koncentrace občanů Německa v místech, která jsou tradičně spojována spíše s ruský mluvícím obyvatelstvem – například rezidence Čertovka v Jateční ulici na „Čerťáku“.

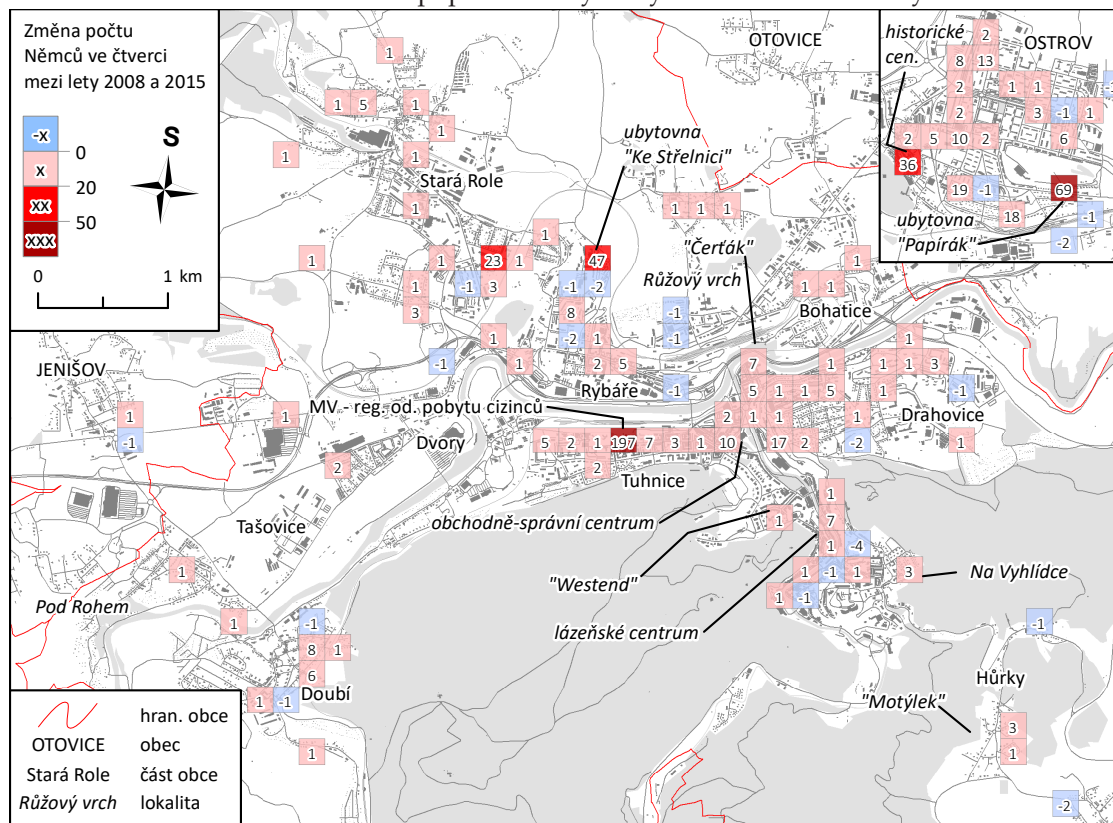
Co se ovšem jeví jako největší překvapení, jsou (zejména s ohledem na očekávaný vysoký socioekonomický status německého obyvatelstva) lokality s nejvyšším počtem německých občanů v obou městech – v obou případech se jedná o dělnické ubytovny. V Karlových Varech jde o ubytovnu v ulici Ke Střelnici na sídlišti Čankovská (čtvrť Rybáře), v Ostrově pak o takzvaný Papírák v Krušnohorské. Také u dalších nezvykle vysokých počtů německých občanů v jednom areálu (v oblasti karlovarské Staré Role a historického centra Ostrova) zjišťujeme, že jsou tyto osoby registrovány jen na několika málo dalších adresách. Toto zjištění přináší poměrně velký otazník k diskuzi o reálném etnickém složení přítomných občanů Německa a jejich motivaci k pobytu v oblasti, na místě je ale také položit si otázku ohledně důvěryhodnosti těchto údajů.

Obrázek 7.10. Občané Německa ve vybraných lokalitách v roce 2015.

Zdroj: ŘSCP 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

Obrázek 7.11. Saldo německé populace ve vybraných lokalitách mezi lety 2008 a 2015.

Zdroj: ŘSCP 2009 a 2016, ČSÚ 2017a, ARCDATA PRAHA 2016, OpenStreetmap 2016.

I u rusky mluvících „Němců“ je očekáván vysoký socioekonomický status a kupní síla, zatímco zde by se podle dostupných charakteristik jednalo v podstatě o typické gastarbeitery (Musterd a kol. 1997, Musterd 2005). S ohledem na v předchozích částech práce zmiňovanou dominantní početní převahou mužů v německé populaci oblasti (viz graf 5.3 v kapitole 5) by bylo možné se odůvodněně domnívat, že se skutečně může jednat o migraci ekonomicky podmíněnou.

Jako více pravděpodobné vysvětlení se ovšem jeví literaturou někdy zmiňovaná problematičnost evidence občanů zemí EU. Na Němce se jako na občany EU vztahuje právo volného pohybu – evidence tudíž v jejich případě může být méně vypovídající, než je tomu u předchozích tří analyzovaných skupin, jejichž příslušníci jsou jako občané třetích zemí vázáni povinností žádat o povolení k pobytu a hlásit pobyt mimo registrované bydliště, trvá-li déle než 30 dní (Čermák, Janská 2011). Ze strany občanů západních zemí může navíc docházet k pouze účelové formální registraci. Podle Čermáka a Janské (2011) se právě občané Německa v Česku k pobytu hlásili kvůli možnosti získání českého řidičského průkazu. Je tedy možné, že počty Němců, se kterými operujeme, jsou velmi nadhodnocené – stejně tak ovšem k pobytu nemusí být registrovány osoby, které v oblasti reálně žijí. V možném dalším výzkumu by si tato problematika zasloužila jistě větší pozornost.

Změny, které se v rozložení německé populace na mikroúrovni odehrály, jsou podle dat ŘSCP zdánlivě poměrně zanedbatelné, až na výjimky tvořené právě zmiňovanými ubytovny (mapa 7.11). V potaz je ovšem třeba brát, že významný počet německých občanů, kteří se v Karlových Varech objevili mezi lety 2008 a 2015, je registrován pouze na regionálním oddělení pobytu cizinců Ministerstva vnitra v karlovarských Tuhnicích – a o místě jejich skutečného pobytu tak nelze z tohoto zdroje zjistit více. Jednat se ovšem také může o již zmíněnou účelovou registraci osob, které v Karlových Varech reálně nežijí.

Z výsledků první části této kapitoly tedy vyplývá, že na oblastní úrovni docházelo u cizinců ke koncentraci do městského regionu Karlových Varů⁶⁶. Rusové jsou v oblasti výrazně orientováni pouze na městský region Karlových Varů, což se v čase příliš nemění. Vietnamci se více koncentrují do Karlových Varů jako centra oblasti – v celkovém součtu jich ovšem ubylo. Ztrátové byly především obce s vysokým podílem Vietnamců na celkové populaci v blízkosti německé hranice v Krušných horách. Ukrajinci jsou relativně disperzně rozmístěni napříč celou širší oblastí, tento jev se v čase spíše ještě pro-

⁶⁶ Včetně zázemí, není tedy v rozporu s předchozími zjištěními o účasti části cizinců na suburbanizačním trendu.

hlubuje – dochází ke splývání s většinovou populací. Němců poměrně výrazně v oblasti příbylo, jejich rozmístění na oblastní úrovni je také relativně rovnoměrné.

Druhá část této kapitoly napověděla, že v některých specifických lokalitách docházelo k poměrně velké mikroměřítkové koncentraci ruskojazyčného obyvatelstva, tyto lokality se však nacházejí v různých částech Karlových Varů. Jedná se především o lokality výstavby nových bytových domů. Pro některé skupiny cizinců, jako jsou například Vietnamci, z rezidenčního hlediska lázeňské centrum Karlových Varů nebylo a není atraktivní – dávají přednost raději obchodně-správnímu centru a okrajovým čtvrtím včetně sídlišť. Vietnamci obývají téměř všechny typy zástavby, včetně sídlišť či venkovských sídel. Zajímavým zjištěním jsou koncentrace hlášených Němců v lokalitách dělnických ubytoven. Pravděpodobně se bude jednat o důsledek pouhé formální účelové registrace (Čermák, Janská 2011). Ukrajinská populace je nejvíce rovnoměrně rozprostřena napříč zkoumaným územím také na mikroměřítku, což napovídá jejich postupně větší integraci spojené s přebíráním vzorců rezidenčního chování majority (Peach 1996).

Cizinci a jejich vliv na prostředí vybraných lokalit městského regionu Karlových Varů

Cílem této kapitoly je zhodnotit charakter a intenzitu vlivu, který mají jednotlivé skupiny cizinců žijící v městském regionu Karlových Varů na své blízké okolí, ve smyslu sociálního a fyzického prostředí. Konkrétní otázky, které se text kapitoly pokouší zodpovědět, jsou následující: „Jaké jsou počty a podíly cizinců-vlastníků v nově vystavěných bytových domech v městském regionu Karlových Varů a nakolik se zjištěná čísla liší od reálného počtu bydlících cizinců v těchto objektech? Kolik nemovitostí cizinci reálně vlastní v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů, a nakolik a kde se jejich majetky v mikroměřítku prostorově koncentrují? Jaký je charakter podnikatelských aktivit jednotlivých skupin cizinců v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů a nakolik tyto aktivity přispívají k utváření podoby místního prostředí?“

K zodpovězení výše uvedených výzkumných otázek bylo využito kombinace podrobného terénního šetření provedeného autorem a analýzy sekundárních zdrojů (podrobněji k datům a metodice empirické části viz kapitola 3). Značnou výhodou v tomto ohledu byla autorova dlouhodobá znalost terénu. Nejprve byly na úrovni celého městského regionu lokalizovány všechny po roce 2000 vystavěné či kompletně přestavěné bytové domy, u nichž byly posuzovány počty a podíly vlastníků-cizinců (s důrazem na cizince z ruskojazyčných zemí) na základě katastru nemovitostí a porovnávány s reálnými počty k pobytu hlášených osob s cizím občanstvím podle dalších datových zdrojů (sekce 8.1). Poté byla opět na základě údajů z katastru nemovitostí podrobně analyzována kompletní vlastnická struktura objektů ve dvou vybraných územích karlovarského městského regionu – lázeňské zóně a obchodně-správním centru města (sekce 8.2). Cílem této části bylo stanovit, kolik konkrétně vlastní jednotlivé v oblasti přítomné skupiny cizinců nemovitostí, respektive jaký je jejich reálný potenciál ovlivňovat utváření lokálního prostředí a v jakých mikrolokalitách je nejsilněji koncentrován. V lázeňském centru a obchodně-správní části města byla zkoumána ještě další aktivita cizinců viditelně přispívajících k proměně místa – četnost, umístění, charakter jimi provozované maloobchodní podnikatelské činnosti (sekce 8.3). Z hlediska působení cizinců na lokální prostředí je nakonec nad rámec výzkumných otázek stručně a subjektivně zhodnoceno také

sociokulturní zázemí, které si jednotlivé skupiny v městském regionu Karlových Varů vytvářejí, stejně jako viditelná prezentace jednotlivých skupin cizinců ve veřejném prostoru, kterou autor v průběhu šetření i svého života ve městě zaznamenával (sekce 8.4).

8.1 Cizinci a nové bytové domy v městském regionu Karlových Varů

V průběhu šetření byl potvrzen autorův předpoklad, že byť vysoký absolutní počet cizinců žije v atraktivní historické zástavbě centra lázeňského i obchodně-správního, nejvyšší podíl cizinců-vlastníků je ze všech analyzovaných budov právě v jednom typu – v bytových domech s vyšším standardem bydlení, postavených řádově v posledních patnácti letech (tabulka 8.1, mapa 8.3). Tyto budovy jsou důsledkem stavebního boomu, který v Karlových Varech zapříčinil příliv zahraničního kapitálu, stejně jako zvýšený zájem o nemovitosti a vyšší standard bydlení, a vrcholil mezi lety 2008-2010 (ČÚZK 2017). Nejextenzivnější byla výstavba bytových domů v lázeňském centru města (36 objektů), neomezila se však pouze na něj. Mimo centrum vyrostlo takových objektů nejvíce ve čtvrtích Drahovice (11 objektů) a Stará Role (11 objektů v jednom areálu takzvaných krajských „bytovek“), v menší míře pak v Doubí (2 objekty), v obchodně správním centru (1 objekt). Dva další projekty jsou v době psaní této práce dokončovány – rezidence Moser ve čtvrti Dvory a rezidence Mattoniho nábřeží v již zmíněných Drahovicích. Právě velký zájem o nemovitosti v Karlových Varech a až nekritická ochota investovat do nich především ze strany ruskojazyčných investorů způsobila, že ceny bytů a domů se dostaly na hladinu, která umožnila jejich tehdejší českým vlastníkům prodat je téměř obratem za několikanásobně vyšší částky (Klsák 2014). Ceny bytů v novostavbách, nastavené podle tohoto trendu, se vyšplhaly natolik vysoko, že zájem o ně měli až na výjimky téměř právě jen movití cizinci. I dnes v prostoru města nalezneme na reklamních plochách řadu inzerátů, z nichž některé pouze v ruské jazykové mutaci, které nabízejí prodej a pronájem bytů (případně pronájem apartmánů) v těchto nových bytových domech. Tyto inzeráty jsou jedním z vizuálně velmi výrazných prvků spoluvytvářejících mozaiku reprezentace lázeňského centra Karlových Varů jako „ruského“. V tomto aspektu lze vidět určitou paralelu se sociálně ekologicky pojatou invazí a sukcesí, tedy jakéhosi zápasu jednotlivých skupin o lukrativní prostory ve městě (Park 1936) – spíše než etnicita je ovšem zřejmě v tomto případě určujícím faktorem ekonomická síla, kterou se specifická skupina přicházejících cizinců zejména ze zemí bývalého Sovětského svazu vyznačovala.

Tabulka 8.1. Bytové domy vystavěné/kompletně přestavěné po roce 2000 v Karlových Varech podle podílu vlastníků-cizinců v roce 2016.

dům/areál	lokalizace	1	2	3	4
Mariánskolázeňská 37	LC	12	35	100	2/16
Petřín 14	LC-Vyhlička	1	19	100	2/1
Zámecký vrch 35	LC	9	16	100	0/5
Pod Jelením skokem 36	LC	3	16	100	0/0
Zámecký vrch 9	LC	4	15	100	1/4
Křížíkova 4	LC	5	11	100	2/0
Ondřejská 2	LC	0	6	100	0/0
Zámecký vrch 24	LC	0	5	100	0/0
rez. Královská vyhlídka	LC-Vyhlička	6	88	97,7	4/3
rez. Triplex	LC-Vyhlička	10	62	96,8	4/4
Raisova 13	LC-Vyhlička	19	28	96,4	6/6
Rýnský dvůr	LC	3	56	94,6	1/1
Zámecký vrch 31	LC	4	16	93,8	0/2
Svahová 30	OSC	15	14	93,3	1/0
Moravská 17	LC	15	25	92	3/3
„garážový dům“	LC-Vyhlička	5	37	91,9	2/1
Sluneční lázně	LC	8	11	90,9	0/6
Nebozízek 33	LC	0	6	83,3	0/0
Terasy Pražská	LC-Vyhlička	6	16	81,3	2/3
rez. Čertovka	„Čerták“	62	187	80,7	18/16
Jind. Konečného 2-8	LC-Vyhlička	4	18	77,8	3/1
rez. Vyhlička	LC-Vyhlička	9	36	66,7	5/3
areál Špálená	Doubí	11	33	57,6	12/0
areál Waldertova	H. Drahovice	127	182	46,2	83/9
Škroupova 13	LC	0	8	37,5	1/0
Studentská 56	Doubí	8	45	28,9	21/1
„krajské bytovky“*	St. Role	3	-	-	-
rez. Moser**	Dvory	-	-	-	-
rez. Mattoniho nábreží**	Drahovice	-	-	-	-

Zdroj: ČÚZK 2016 a 2017, Penize.cz 2016, ŘSCP 2015.

Poznámka: 1 – počet registrovaných cizinců na adrese podle ŘSCP; 2 – celkový počet vlastníků podle katastru nemovitostí; 3 – podíl ruskojazyčných vlastníků na celkovém počtu podle katastru nemovitostí (odhad); 4 – počet fyzických/právnických osob vlastníků nemovitosti v objektu hlášených v katastru nemovitostí na totožné adrese, jakou má objekt. * – neznámá vlastnická struktura objektu/jeden vlastník. ** – objekt ve výstavbě. LC – lázeňské centrum; OSC – obchodně-správní centrum.

Jedním z nejvýraznějších příkladů karlovarské novostavby bytového domu je rezidence Královská vyhlídka v Libušině ulici – největší rezidenční projekt svého druhu v lázeňském centru (obrázek 8.1). Velkokapacitní bytový dům dokončený v roce 2010 již svými rozměry, architektonickým provedením i necitlivým zasazením do okolního prostředí budil negativní reakce řady odborníků i obyvatel (Kopecká 2008b). Po vedlejších neméně kontroverzním „garážovém domě“ se jednalo o druhou stavbu v relativně krátké době, která výrazně pozměnila tradiční panorama Karlových Varů (Kopecká 2008a, Kopecká 2009). V současné době je podle dat ŘSCP v tomto domě registrováno pouze šest cizinců. Z analýzy vlastnické struktury z katastru nemovitostí ovšem vyplývá, že z celkových osmdesáti osmi vlastníků jednotek v celém objektu má téměř sto procent vlastníků občanství nebo alespoň pravděpodobný původ v některé z postsovětských zemí. Mimo Rusy a firmy registrované na ně (zpravidla se zabývající pronájmem nemovitostí, bytů a nebytových prostor) je v objektu také čtrnáct vlastníků

z Ázerbajdžánu⁶⁷, čtyři z Arménie a tři z Ukrajiny. Několik vlastníků má občanství některého ze západních států, jejich jména však prozrazují, že jsou i oni původem ze zemí bývalého Sovětského svazu. Mezi všemi vlastníky je v celém objektu pouze jediný občan Česka. Z vlastníků pouze tři fyzické a jedna právnická osoba mají na adrese domu podle katastru hlášený pobyt, přičemž u firmy je odůvodněný předpoklad, že byt dále pronajímá – pouze tři osoby mezi vlastníky tedy v celém rozsáhlém objektu „s jistotou“ bydlí. Zdá se tedy, že z celkového počtu vlastníků budovu reálně k bydlení užívá jen zlomek z nich. Několik dalších v ní ještě může žít v nájmu, jak lze usuzovat z počtu cizinců registrovaných na této adrese podle dat ŘSCP – ten však není o mnoho vyšší. Předpoklad o minimálně využití kapacity potvrzuje také autorova osobní zkušenost, že ve večerních hodinách svítí v celém objektu jen naprosté minimum světel v oknech, někdy dokonce vůbec žádná. Obdobně se nejen o tomto domu vyjadřovali také někteří respondenti již během předchozího výzkumu autora této práce (Klsák 2014) i dalších (Lošťáková 2015).

Obrázek 8.1. Rezidence Královská vyhlídka.

Foto: Adam Klsák, 2016.

Rusové se v Česku často vyznačují vysokou mírou ekonomické aktivity, častým trendem je navíc u Rusů obecně to, že investují do nemovitostí na Západě – ty však využívají pouze jako občasná bydliště (například v období svátků, prázdnin a dovolených) či jako prostory pro pracovní schůzky (Drbohlav a kol. 1999b, Přidalová 2013, Klsák 2014). Jak je vidět na vlastnické struktuře novostaveb nadstandardních bytových domů, jejímž příkladem je rezidence Královská vyhlídka, ale také dalších objektů v lázeňském centru

⁶⁷ Podle některých zdrojů jsou právě Ázerbajdžánci mimo Rusy další velmi vlivnou komunitou s rozsáhlými majetky v Karlových Varech (Holcová a kol. 2015). Celkový nízký stav ázerbajdžánské populace ve městě a jeho okolí napovídá tomu, že obdobně, jako pro některé Rusy, jsou pro ně Karlovy Vary zejména vhodným místem k investování, případně k sezónním návštěvám, spíše než lokalita pro stálé usazení.

Karlových Varů (vnímaném Rusy dlouhodobě jako velmi prestižní a esteticky hodnotná destinace), Rusové, potažmo občané dalších zemí bývalého Sovětského svazu, investovali do zdejších nemovitostí velké množství prostředků. Kapacity, které zde vlastní, však vesměs neuvítají k dlouhodobému pobytu, v souladu s výše vyřčeným předpokladem. Řadě ruskojazyčných investorů do karlovarských nemovitostí jejich majetky slouží jako jistota uložení kapitálu mimo vlastní zemi (Bittnerová 2012b). ŘSCP registruje v území lázeňského centra k roku 2015 necelá čtyři sta bydlících Rusů (z celkového počtu blízkému se patnácti stům), což je ve srovnání s počty majitelů nemovitostí z postsovětských zemí v katastru nemovitostí výrazně méně, než bychom mohli očekávat (ŘSCP 2016). Dvě třetiny Rusů, které v Karlových Varech ŘSCP k roku 2015 registruje, žijí v jiných částech města. V Karlových Varech nezřídka artikulovaný problém absence reálně pobývacího obyvatelstva v lázeňském centru města (někdy dokonce místními obyvateli přezdívaném „město duchů“) a s ním spojený odliv mnoha základních služeb (Čepelák 2009, Klsák 2014), má své vysvětlení právě v tomto fenoménu.

Ruskojazyční vlastníci nemovitostí, kteří na místě svých majetků nepobývají, mají tedy paradoxně velký vliv na sociální klima lázeňského centra Karlových Varů, a to právě svou fyzickou nepřítomností, která způsobuje zmíněný efekt vyprázdňování města (Čepelák 2009, Rešetarová 2012, Klsák 2014, Lošťáková 2015). Jsou-li přítomni pouze sezónně, nelze navíc očekávat, že by projevovali větší míru snahy k integraci do české společnosti. Značným podílem na vlastnictví jednotlivých objektů získávají tito lidé velký vliv také na fyzické i funkční prostředí lokality. I přes to, že některé necitlivě provedené stavby a rekonstrukce spojené se zahraničním kapitálem realizované v lázeňském centru se setkaly s negativními ohlasy místních občanů i odborníků, investice cizinců nepochybně v celkovém pohledu notně přispěly ke zlepšení fyzického stavu (nejen) této části města – její revitalizaci.

Odlišným případem je rezidenční areál čtyř bytových domů v ulici Waldertova v Drahovicích (obrázek 8.2). Tato část Drahovic (karlovarské městské části, v níž areál leží) je typická relativně unifikovanou socialistickou sídlištní zástavbou, částečně dokončovanou ještě po roce 1989. Domy v ulici Waldertova se charakteru okolí na první pohled nikterak výrazně nevymykají. Z hlediska počtu k pobytu registrovaných cizinců se ovšem jedná o vůbec nejexponovanější areál v celém městě, když podle údajů ŘSCP zde má své bydliště hned 127 osob s jiným než českým občanstvím (nejčastěji s ruským, případně dalších ruskojazyčných zemí). Areál byl dokončen v roce 2005, tedy o něco dříve než většina bytových objektů postavených v nedávné době v lázeňském centru

města⁶⁸. Liší se od nich jak méně atraktivní lokalizací, tak také nižším standardem bydlení (respektive nejedná se o luxusní byty), který je však příslušné sídlištní lokalitě Drahovic již díky své modernitě stále nadstandardem. V tomto ohledu bychom mohli hovořit o určitém karlovarském ekvivalentu takzvaných žlutých domů v Praze-Stodůlkách, jež jsou také hojně obývány ruskojazyčnými rezidenty (Volkovová 2012, Přidalová 2013). Důležité je ovšem zmínit, že i přes takto vysoký počet bydlících cizinců jsou celkově ve všech čtyřech objektech ve většině zástupci majority – je tedy zjevné, že ze strany cizinců v tomto případě nelze hovořit o jakékoliv separační tendenci, ale spíše o motivaci „vhodným standardem“ bydlení.

Obrázek 8.2. Areál bytových domů v ulici Waldertova.

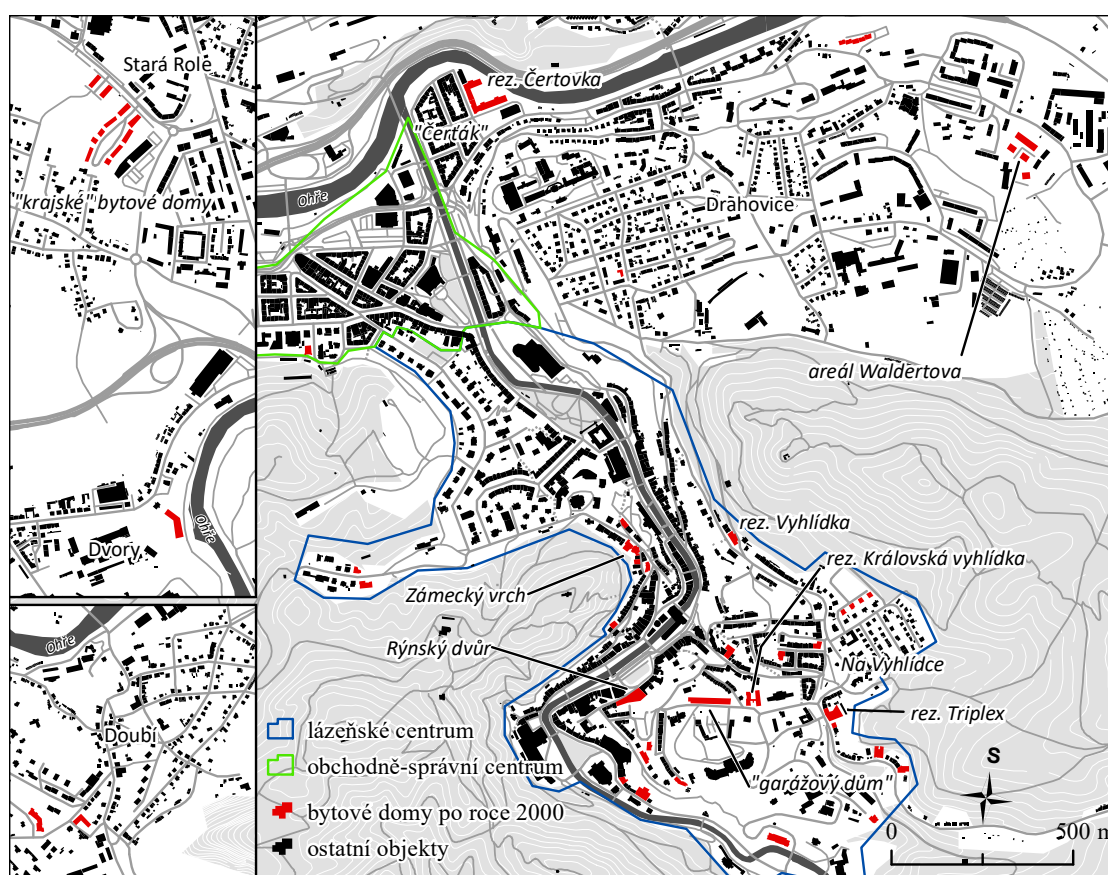
Foto: Adam Klsák, 2017.

Přes to, že většina areálů výstavby bytových domů z poslední doby pozornosti cizinců neunikla (na řadě staveb se navíc zahraniční podnikatelé a firmy přímo finančně podíleli), a to i mimo lázeňské centrum města (viz zmíněný areály ve Waldertově a rezidence Čertovka v Jateční), nalezneme v tomto ohledu také výjimky. Takovou je zřejmě areál bytových domů ve Staré Roli (ulice Nejdlova a Kryzánkova), jež dobou výstavby i standardem přibližně odpovídá areálu ve Waldertově ulici, byl však zamýšlen jako kapacita pro zaměstnance nově vznikajícího krajského úřadu Karlovarského kraje. Tyto domy jsou majetkem bytového družstva, jehož strukturu nelze zjistit za pomoci nahlédnutí do katastru nemovitostí, analýza domovních zvonků však v souladu s údaji ŘSCP napověděla, že ve srovnání s jinými bytovými domy ležícími jak v lázeňském centru, tak i mimo něj, zde vlastní byty i žije relativně málo cizinců. O budoucím vývoji může

⁶⁸ Největší stavební boom bytových objektů probíhal v Karlových Varech podle dat dokončení jednotlivých domů mezi lety 2008-2010 (ČÚZK 2017).

vzhledem k současnému směřování geopolitického vztahu mezi Ruskem a Západem a možnému přesycení trhu s nemovitostmi v karlovarském městském regionu (který je v součtu migračně ztrátový, stejně jako celá oblast širšího okolí) potenciálně mnoho napovědět sledování toho, kdo projeví zájem o byty v právě dokončovaných projektech rezidencí Moser a Mattoniho nábřeží. Budou zde jako ve většině případů starších bytových domů s vyšším standardem bydlení tvořit majoritu vlastníků cizinci ze zemí bývalého Sovětského svazu, Češi, nebo se projeví zvýšený zájem o Karlovy Vary ze strany dalších skupin cizinců, jako jsou například Izraelci či Číňané, kteří tvoří stále větší procento lázeňské a turistické klientely?

Obrázek 8.3. Lokalizace bytových domů postavených nebo kompletně přestavěných po roce 2000.

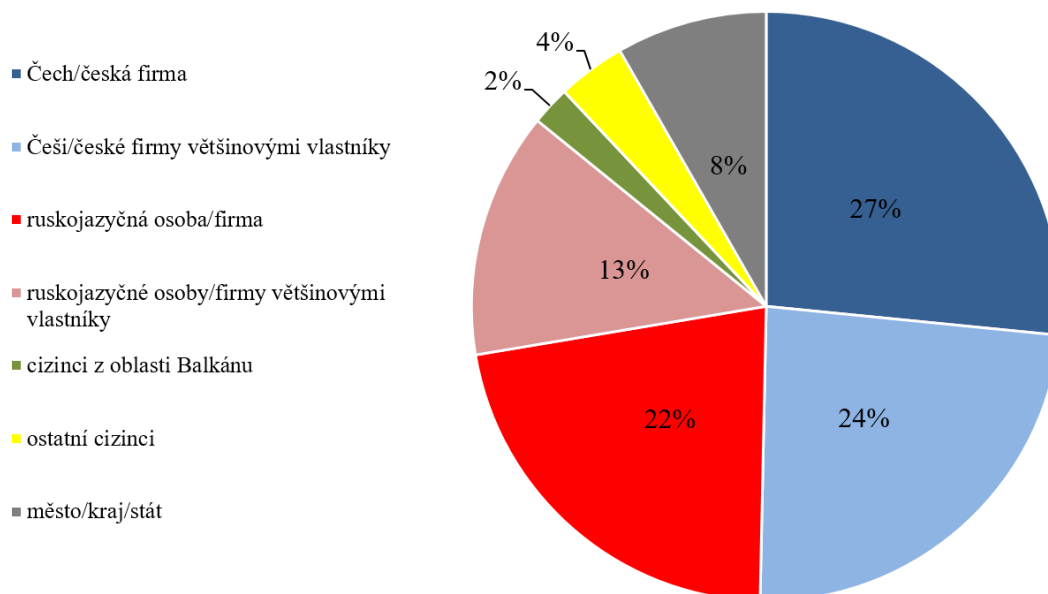
Zdroj: ArcData-Praha 2016, ČÚZK 2016 a 2017, OpenStreetMap 2016, Penize.cz 2016.

8.2 Vlastnictví objektů v lázeňském a obchodně-správním centru

Z podrobné analýzy vlastnických struktur objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku vyplývá, že nejvíce objektů v lázeňském centru Karlových Varů je oproti některým předpokladům stále vlastněno občany Česka či českými právníckými osobami, na které připadá 27 procent objektů (graf 8.4). V součtu s objekty, kde jsou ob-

čané Česka či české firmy vlastníky většiny jednotek, či s těmi, které vlastní město, kraj, nebo stát, připadá na místní subjekty či osoby přibližně 59 procent analyzovaných objektů. Zbytek objektů – přibližně 41 procent – je tedy vlastněn (nebo alespoň většinově vlastněn) cizinci a jejich firmami. Mezi nimi jasně dominuje ruskojazyčná skupina. Kompletně ve vlastnictví ruskojazyčných osob či firem je cca 21,5 procenta analyzovaných objektů, v součtu s těmi, kde ruskojazyční vlastníci jednotek tvoří většinu, pak 35 procent. Za pozornost jako vlastníci stojí také občané balkánských zemí. Ačkoliv vlastní necelých 2,1 procenta z celkového počtu objektů v lázeňském centru, ve srovnání s velikostí jejich populace ve městě⁶⁹, potažmo celé oblasti, se totiž jedná o vysoké číslo. Na širokou a různorodou skupinu ostatních cizinců připadá pouhých 3,6 procenta objektů, i přes to, že do této kategorie spadají populačně relativně významní občané Německa, a především pak Vietnamci, kteří jsou třetí největší skupinou cizinců ve městě Karlovy Vary a vůbec nejpočetnější v širším okolí a Karlovarském kraji. Právě Vietnamci ovšem v lázeňském centru vlastní jen minimum nemovitostí.

Obrázek 8.4. Odhad vlastnické struktury objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku v lázeňském centru Karlových Varů v roce 2016.

Zdroj: ČÚZK 2016, Penize.cz 2016.

Mezi vlastníky nemovitostí v karlovarském lázeňském centru nalezneme nezřídka firmy založené ruskými občany, případně občany jiných postsovětských zemí (po Rusku nejvíce Ukrajiny a Ázerbajdžánu). Detailnější pohled na ně v obchodním rejstříku prozrazuje, že jednoznačně nejfrekventovanějším předmětem podnikání těchto firem je

⁶⁹ Občané balkánských zemí (kromě Řecka) tvořila v Karlových Varech pouze 0,4 procenta populace, většina nemovitostí ve zkoumaných objektech v lázeňském centru Karlových Varů však podle odhadu z katastru nemovitostí patří občanům pouze dvou z nich – Albánie (5 osob) a Bosny a Hercegoviny (18 osob).

„pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor“. Můžeme tak odůvodněně předpokládat, že nemovitosti vlastněné takovými firmami jsou v rámci sítě nabízeny k odkupu či pronájmu dalším ruskojazyčným klientům (Bittnerová 2012b).

Z rozložení majetku cizinců v prostoru lázeňského centra Karlových Varů je patrné, že nejatraktivnější lokality pro své investice nacházejí cizinci z ruskojazyčné skupiny především v explicitní blízkosti řeky Teplé, když v nábřežních ulicích I. P. Pavlova, Vřídelská, Nová louka, Mariánskolázeňská, Stará louka, Tržiště a Lázeňská jsou jedinými vlastníky řady objektů (mapa 8.6). Tyto fyzicky atraktivní promenádní ulice s velkým množstvím hotelů a lázeňských domů jsou navíc díky vysoké fluktuaci turistů jakousi karlovarskou nákupní zónou, tudíž tyto majetky nezřídka souvisí s podnikatelskými aktivitami (viz podrobněji sekce 8.3). Dalším významným areálem, kde občané postsovětských zemí koncentrují své majetky, je čtvrť Westend na západním okraji lázeňské zóny. V jejím území se nachází hned několik staveb klíčových pro ruskou/ruskojazyčnou komunitu i návštěvníky – konzulát Ruské federace a pravoslavný chrám sv. Petra a Pavla⁷⁰. Ulice Petra Velikého v okolí ruského konzulátu, v níž se dnes nachází více ubytovacích zařízení než rezidenčních objektů, je tvořena pro Westend charakteristickými viladomy z druhé poloviny devatenáctého století, a ústí do ní ulice Sadová, směřující liniovou činnou zástavbou ze stejné doby od řeky Teplé. V této jediné ulici je více než dvacet pět domů kompletně ve vlastnictví ruskojazyčných osob (zpravidla se jedná o ubytovací zařízení a lázeňské domy), v několika dalších rezidenčních objektech pak tvoří většinu vlastníků jednotek. Směrem ke čtvrti Na Vyhlídce, která tvoří okraj lázeňského centra směrem na východ a je více rezidenčního charakteru, již majetků ruskojazyčných osob ubývá – nachází se zde však stále řada domů, v nichž nalezneme většinu ruskojazyčných vlastníků. Mezi nimi především projekty velkých bytových domů, jako jsou rezidence Královská vyhlídka, Vyhlídka, Triplex a další (podrobněji předchozí sekce 8.1).

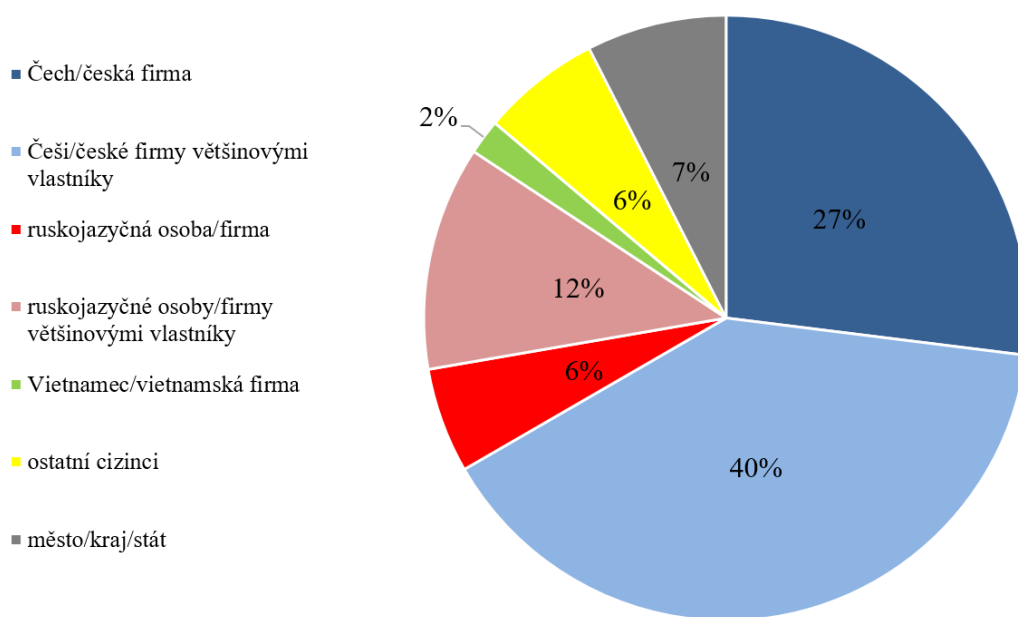
Jako prostorově velmi koncentrované se jeví být karlovarské majetky cizinců z balkánských zemí (podle autorových informací se konkrétně jedná především o občany Albánie a Bosny a Hercegoviny). Objekty, které osobám z této skupiny patří, se nacházejí v ulicích Nová louka, Tržiště a Lázeňská na levém břehu řeky Teplé – již zmíněných nákupních tepnách lázeňského centra.

Obchodně-správní centrum města, jehož hlavními osami jsou ulice T. G. Masaryka, Dr. Davida Bechera a Moskevská, je další významnou lokalitou bydlení cizinců v Karlových Varech. To vyplývá z vysokých počtů registrovaných osob s cizím občanstvím v této části města podle dat ŘSCP – mapy prostorových vzorců rozložení jednotlivých populací

⁷⁰ Chrám postavený za přispění ruské šlechty již v roce 1893 dokazuje, že význam Karlových Varů pro ruskou klientelu není zdaleka jen záležitostí několika posledních desítek let (Burachovič 2001).

(sekce 7.2) dokonce ukázaly, že karlovarská cizinecká populace je zde svým způsobem koncentrována i více než v případě lázeňského centra města. Na paměti je ovšem třeba mít rozdílný charakter obou lokalit. Zatímco v lázeňském centru je řada budov využívána jako lázeňské domy a ubytovací kapacity, v obchodně-správní části města je většina domů rezidenčních⁷¹ (či smíšené funkce s převažující rezidenční). Obchodně-správní část města je rozlohou menší a její bloková zástavba má rezidenční kapacity koncentrovanější než liniová zástavba lázeňského centra, kde je rezidenční funkce proložena právě objekty pro krátkodobé ubytování či budovami jiných funkcí spjatých s lázeňstvím a turistickým ruchem.

Obrázek 8.5. Odhad vlastnické struktury objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku v obchodně-správním centru Karlových Varů v roce 2016.

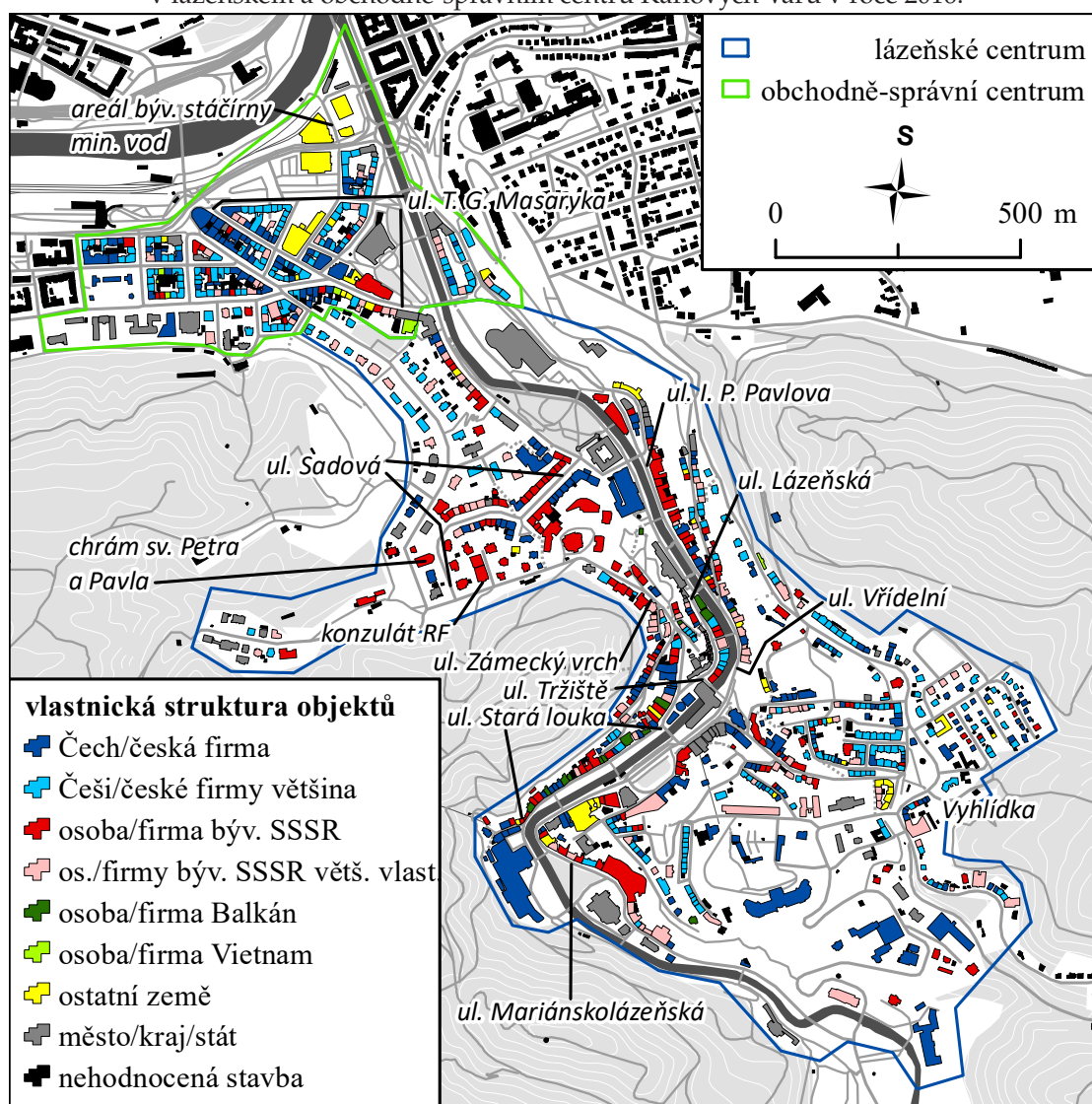
Zdroj: ČÚZK 2016, Penize.cz 2016.

Byť cizinci podle odhadu z katastru nemovitostí vlastní určitý počet jednotek také v naprosté většině domů v obchodně-správním centru, častěji jsou v nich oproti zóně lázeňské mezi vlastníky v menšině. Nejvíce zastoupená je proto v této lokalitě kategorie objektů, v níž jsou vlastníky většiny jednotek Češi a české firmy, následovaná kategorií objektů s jediným českým vlastníkem (graf 8.5). Cizinci kompletně vlastní, nebo jsou většinovými vlastníky v případě 26 procent objektů, přičemž ruskojazyčná skupina zde již není tak dominantní jako v případě lázeňské zóny. Více, než v případě lázeňského centra, jsou v této lokalitě mezi vlastníky zastoupeni Vietnamci, kompletně však vlastní pouhá 2 procenta objektů a v žádném netvoří většinu vlastníků jednotek. To je vzhle-

⁷¹ Obchodně-správním centrem je tato část města nazývána kvůli koncentraci administrativních budov (např. magistrát města, finanční úřad, banky) a maloobchodu (zejména v parteru budov), z celkového pohledu na funkční využití kapacit ovšem převažuje funkce rezidenční.

dem k relativně vysoké koncentraci bydlících vietnamských občanů v tomto prostoru málo (například ve srovnání s balkánskými vlastníky v lázeňském centru). Vietnamci vlastněné byty se nacházejí v objektech s převahou českých vlastníků, což poukazuje na nezáměr Vietnamců o rezidenční separaci od majoritního obyvatelstva – nebo spíše na nedůležitost tohoto faktoru při výběru bydliště (Kušniráková a kol. 2013). Na širokou kategorii ostatních cizinců připadá 6 procent kompletně vlastněných objektů. Podle údajů z katastru nemovitostí byly mimo vlastníky ze zemí vyspělého západního světa relativně často zastoupené také osoby původem ze zemí arabských.

Obrázek 8.6. Vlastnictví objektů podle katastru nemovitostí a obchodního rejstříku v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů v roce 2016.

Zdroj: ArcData-Praha 2016, ČÚZK 2016 a 2017, OpenStreetMap 2016, Penize.cz 2016.

Z hlediska prostorového rozložení objektů vlastněných cizinci není v obchodně-správním centru natolik patrné shlukování, jako tomu bylo v některých lokalitách v lázeňské zóně (mapa 8.6). S dvěma většími výjimkami jsou objekty kompletně nebo

alespoň většinově vlastněné cizinci v území rozloženy relativně rovnoměrně. První z výjimek tvoří areál bývalé stáčírny minerálních vod Mattoni. Ten je v rukou jediné zahraniční firmy, má v současnosti ovšem dnes pouze skladové a administrativní využití. Druhou, z pohledu tématu práce důležitější výjimkou, je ulice T. G. Masaryka. Tato ulice je dnes majoritním obyvatelstvem obvykle vnímána jako hlavní tepna obchodně-správní části, potažmo celého města, kde má své místo jak všední denní, tak i noční společenský život (Čepelák 2009). Je zde také situována řada obchodů. V západní části této ulice, která navazuje přímo na okraj lázeňské zóny, je většina objektů kompletně nebo většinově v rukou cizinců. Například polyfunkční objekt Perla (součástí je obchodní centrum i byty), který zabírá více než jednu třetinu severního segmentu této části ulice, je v rukou ázerbajdžánského podnikatele. Na druhé straně ulice nalezneme objekty s převahou ruských vlastníků, domy patřící cizincům ze západních zemí, Balkánu, ale také Vietnamu. Je odůvodněné předpokládat, že tato koncentrace vlastníků-cizinců ve velmi lukrativní lokalitě je motivována primárně ekonomicky.

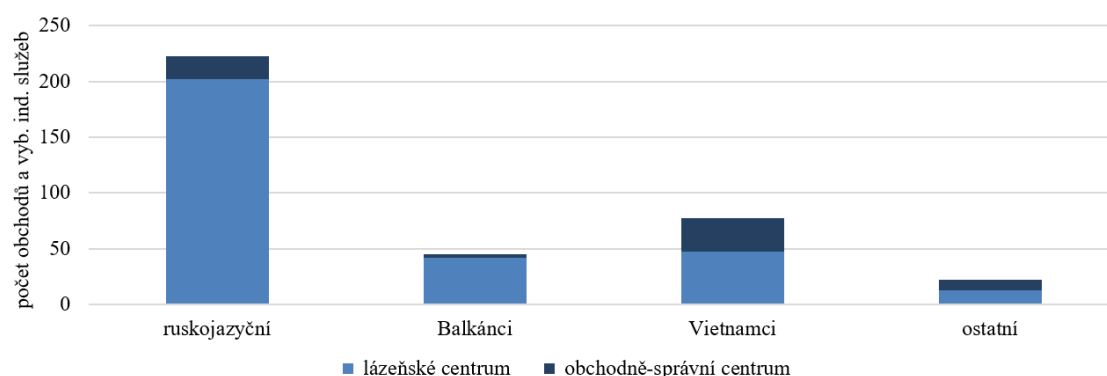
8.3 Ekonomické aktivity cizinců lázeňském a obchodně-správním centru

Značná část migrace do Česka je podmíněna ekonomicky, což je typické pro celostátně největší migrační skupiny – Ukrajince a Vietnamce (Drbohlav, Dzúrová 2007, Drbohlav, Valenta 2014). I přes to, že motivace ruských imigrantů k přestěhování do Česka bývá motivována jinými než ekonomickými faktory, Rusové mívají tendenci být aktivní ve sféře podnikání a své prostředky rádi dále investují (Drbohlav a kol. 1999b). Je proto nasnadě, že ekonomické aktivity cizinců jsou také v českých městech nezanedbatelným faktorem utváření lokálního prostředí – a není tomu jinak ani v případě městského regionu Karlových Varů a jeho okolí.

Případem až extrémním je v tomto ohledu lázeňské centrum Karlových Varů, ve kterém cizí státní příslušníci de facto ovládají veškerý maloobchod. Jedná se o velmi specifické prostředí výrazně ovlivněné přítomností řady lázeňských zařízení a turistických atraktivit, které do něj lákají množství návštěvníků. Důležitou (i když postupně se zmenšující) složku lázeňské klientely tvoří v posledních desetiletích movití Rusové (ČSÚ 2017b). Zejména ruští podnikatelé velmi dobře zachytili potenciál vývoje v Karlových Varech a začali postupně investovat nejen do nemovitostí, ale také do rozvoje obchodních aktivit zaměřených právě na ruskojazyčnou klientelu. Na vývoj fyzického prostředí a funkčních struktur v této lokalitě tedy v nedávné době měli, a stále mají cizinci klíčový vliv.

Cizinci vlastní či provozují v lázeňském centru Karlových Varů více než dvě stě obchodů a individuálních služeb, přičemž přibližně tři čtvrtiny z tohoto počtu připadají na ruskojazyčnou skupinu cizinců (graf 8.7). Druhou podnikatelsky nejaktivnější skupinou cizinců v lokalitě jsou osoby ze zemí Balkánu, které i přes to, že jich ve městě žijí jen řádově desítky, vlastní či provozují také řadu obchodů. Oproti tomu Vietnamci, tradičně velmi podnikatelsky aktivní, a na Karlovarsku početná skupina cizinců (lázeňské centrum města však téměř neobývají), provozují v lázeňském centru služeb poměrně málo a orientují se na jiné části města, jako například obchodně-správní zónu. Další cizinci, včetně těch ze zemí Evropské unie, zde mají jen mizivý podíl na sektoru maloobchodu. V obchodně-správní části města cizinci obecně již provozují obchodů a služeb méně.

Obrázek 8.7. Obchody a vybrané individuální služby provozované cizinci v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů v roce 2017.

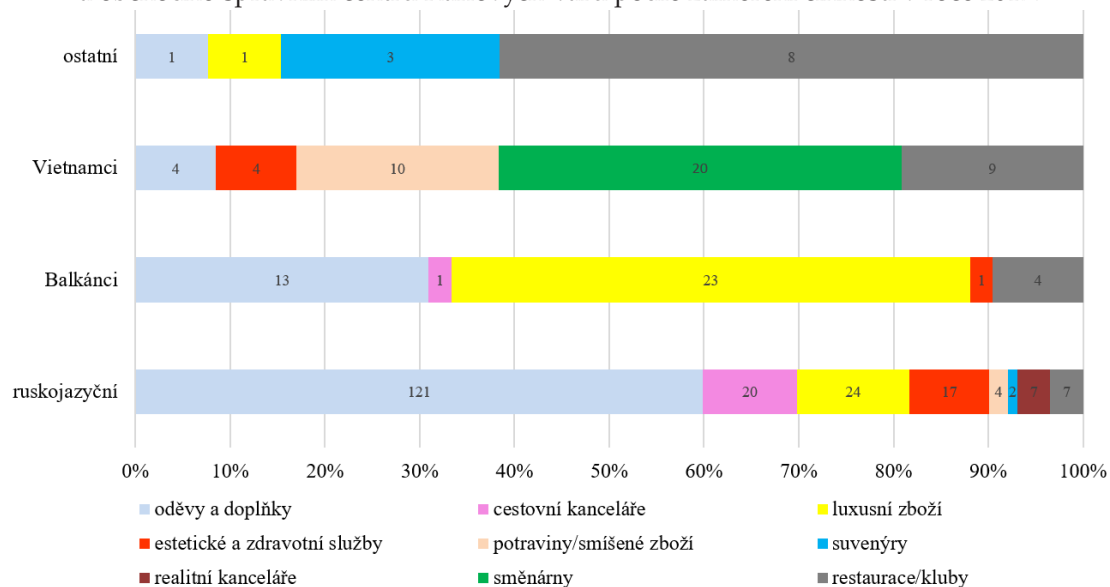
Zdroj: Penize.cz 2016. Terénní šetření autora.

Jednotlivé dominantní skupiny, které byly jmenovány výše, cílí poměrně specificky na určité segmenty trhu. Ruskojazyční podnikatelé se nejvíce věnují prodeji značkových oděvů a oděvních doplňků (graf 8.8). Následuje prodej širokého spektra luxusního zboží, mezi které řadíme například obchody s uměleckými předměty, starožitnostmi, šperky či značkovými hodinkami. Z hlediska fyzické podoby a image lokality jsou důležité cestovní a realitní kanceláře, jejichž nabídky a inzeráty nacházíme nečastěji v prostoru především lázeňské části města psané pouze v azbuce. Není tudíž pochyb o tom, že se některé z nich zaměřují čistě na ruskojazyčnou klientelu. Obdobně orientované jsou také některé kosmetické, kadeřnické a esteticko-medicínské služby. Obchody vlastněné ruskojazyčnými podnikateli, z nichž většina je orientována na ruskojazyčnou klientelu, zaměstnává pochopitelně také ruskojazyčné zaměstnance – karlovarské rezidenty a de facto tedy zaměstnance transnacionální (Portes a kol. 2002). V tomto ohledu lze tedy vyzorovat náznaky existence poměrně rozvinuté etnické ekonomiky (Sanders, Nee 1996). Podnikatelé ze zemí bývalého Sovětského svazu jsou zřejmě aktivní také na poli poskytování ubytovacích služeb a lázeňství, když vlastní v lázeňském centru města řadu

hotelů a lázeňských domů. Zjistit v tomto ohledu přesná čísla by ovšem vyžadovalo zcela samostatný průzkum, který by šel hlouběji do vlastnických struktur jednotlivých firem – ty jsou v některých případech poměrně složité. Osoby pověřené provozem hotelů a lázeňských domů jsou ovšem na rozdíl od obchodů zpravidla osoby s českým občanstvím.

Zajímavostí je, že jak v lázeňském centru, tak v obchodně-správní části byly dříve nalezeny k nalezení pobočky dvou ruských bank, a to na velmi lukrativních místech. Erb Bank zkrachovala a zcela již opustila český trh, a její pobočka na začátku Ondřejské ulice blízko hlavních karlovarských kolonád byla tudíž zrušena, pobočka Sberbank nicméně stále funguje. Leží na nároží ulic T. G. Masaryka a Dr. Davida Bechera, hlavních tepen obchodně-správního centra. Jak již pouhá přítomnost, tak také umístění těchto ruských peněžních ústavů poukazuje na důležitost Karlových Varů v hodnotovém žebříčku Rusů. Svým způsobem bychom tyto služby mohli zařadit do kategorie „ethnic goods“ (Dill a kol. 2015). Nejtypičtější projev prodejny „ethnic goods“, a sice obchod s potravinami původu dané cizí země, v lázeňském centru Karlových Varů nalezneme pouze jeden, a to v nákupním centru Atrium (bývalé Lázně IV.). Konkrétně je to obchod s ruskými specialitami. Oproti tomu v obchodně-správní části podobné obchody s ruskými lahůdkami najdeme hned dva.

Obrázek 8.8. Obchody a vybrané individuální služby provozované cizinci v lázeňském a obchodně-správním centru Karlových Varů podle zaměření činnosti v roce 2017.

Zdroj: ČÚZK 2016 a 2017, Penize.cz 2016. Terénní šetření autora.

Jako úzce specializovanou můžeme označit podnikatelskou činnost, kterou v oblasti karlovarské lázeňské zóny rozvíjí obchodníci původem ze zemí Balkánu – jmenovitě zřejmě především Albánie a Bosny a Hercegoviny. Ti se až na výjimky zabývají prodejem luxusního zboží (konkrétně především zlata, šperků a značkových hodinek) a znač-

kových oděvů a módních doplňků. Kromě úzké specializace jsou jejich obchody navíc prostorově velmi koncentrované, a to do dvou lokalit na mikroúrovni, v nichž také zároveň podnikatelé z balkánských zemí vlastní nejvíce objektů. Jedná se za prvé o nábřežní ulici Stará louka, kde nalezneme mnoho prodejen luxusního zboží, a za druhé o nedalekou ulici Lázeňská, ve které podnikatel z Bosny a Hercegoviny koupil a přestavěl na obchodní dům bývalou budovu karlovarského krajského muzea Zlatý klíč (dnes „OC Hasi“).

Vietnamci svou podnikatelskou činnost rozvíjejí zejména v obchodně-správním centru, ale poměrně intenzivně ze zkušenosti autora také v jiných částech města⁷², které již nebyly součástí podrobného terénního šetření v rámci této práce. Také Vietnamci se podle předpokladů podložených dostupnou literaturou zaměřují na specifický sektor služeb. Potvrzuje se však předpoklad, že rozsah podnikatelských činností Vietnamců se v souladu s adaptací na místní podmínky a postupující integrací Vietnamců do české společnosti zvětšuje a nejedná se zdaleka již jen o stánkový prodej⁷³ (Kušniráková a kol. 2013). Nejčastějším zaměřením vietnamských podniků ve zkoumaných lokalitách jsou směnárny, které jsou však vázané právě na intenzivní turistických ruch v těchto částech města. Následují u Vietnamců také tradiční prodej smíšeného zboží a potravin, případně textilu. Relativně novým fenoménem jsou nehtová studia, reprezentující zřejmě samostatnou podnikatelskou aktivitu vietnamských žen.

Cizinci z ostatních zemí podle výsledků šetření zřejmě v Karlových Varech provozují obchodů a služeb relativně málo. Z této kategorie vybočuje pouze několik osob původem ze zemí Blízkého východu, které výhradně v obchodně-správním centru provozují gastronomické služby. Cizinci ze západních zemí jsou mezi provozovateli maloobchodů a vybraných individuálních služeb, které byly posuzovány, jen zcela výjimečně.

8.4 Kulturní zázemí cizinců na Karlovarsku

Tato sekce je pouhým stručným a subjektivně pojatým náhledem do problematiky budování sociokulturního zázemí jednotlivých skupin cizinců na Karlovarsku tak, jak jej vnímal autor v průběhu předešlého výzkumu a také svého mnohaletého života v oblasti. Cílem textu, který je již nad rámec výzkumných otázek, není činit závěry o tomto aspektu sociálního prostředí města (jedná se pouze o jeden z mnoha), ale spíše upozor-

⁷² Je pravděpodobné, že Vietnamci budou vlastnit a provozovat větší množství obchodů a služeb například ve čtvrti Rybáře, která je pro ně i podle zjištění na základě údajů ŘSCP atraktivní také rezidenčně. Na okraji Rybář se také v objektu bývalého stadionu nachází dnes největší vietnamská tržnice ve městě.

⁷³ Typickým příkladem tohoto dříve naprosto dominantního zaměření vietnamských podnikatelů je v práci již zmíněná i v dnešní době fungující a rozsáhlá tržnice v Potůčkách na severu širšího zájmového území.

nit na některá lokální specifika a zajímavosti a nadnět možná další témata směřování sociogeografického, či spíše etnologického výzkumu.

Některé indicie napovídají tomu, že Rusové mají tendenci si v Karlových Varech – v nichž je ruský element velmi silný a živý vzhledem k vysokému počtu ruskojazyčných vlastníků nemovitostí, rezidentů, podnikatelů, turistů i lázeňských hostů – vytvářet jakousi paralelní kulturu. Kromě nabídky řady služeb spojených především s turistickým ruchem a lázeňstvím totiž v prostoru města nalezneme také pozvánky na kulturní akce v ruštině (obrázky 8.9). Jedná se zpravidla o koncerty ruských umělců, nebo taneční večery, které se konají i několikrát měsíčně. Hostí je obvykle některé z lázeňských domů – včetně těch v českém vlastnictví – z čehož vyplývá, že spíše než pro bydlící Rusy může být tato nabídka určena především pro lázeňské hosty. Ty na jejich procházkách hlavními promenádními ulicemi kolem řeky Teplé také provázejí svou hudbou ruští pouliční umělci. Novinkou je „ruský ples“, konaný v jednom z nejtradičnějších a nejluxusnějších karlovarských hotelů – Grandhotelu Pupp. Noční život mladší generace potom reprezentuje karaoke klub s ruským názvem „Dva Kapitana“, umístěný v prostorách hotelu Thermal. Byť se jedná o veřejně přístupný klub, již jeho název naznačuje, že je primárně určen pro klientelu ruskojazyčnou.

Obrázek 8.9. Ruský kulturní život v lázeňském centru Karlových Varů.

Foto: Adam Klsák, 2017.

Udržování vlastní kultury, nebo spíše její přenesení do prostoru města Karlovy Vary ze strany Rusů, je svým rozsahem, intenzitou a vizuální reprezentací i s ohledem na velikost zdejší ruskojazyčné komunity výjimečným fenoménem. Posilován je tento jev v současnosti zřejmě také tím, že značná část Rusů podnikajících či sezónně pobývajících v Karlových Varech nemá zájem se zde trvale usadit a logicky se tedy ani pokoušet více integrovat do české společnosti – prostor, ve kterém mají nemalé vlastnické podíly, si raději přizpůsobují vlastnímu stylu života. O takovém postupu svědčí například bu-

dování tradičních ruských dřevěnic (pro rekreační, ale také duchovní účely) některými podnikateli, jako v případě lokalit v Hájích, na vrchu Aberg či Staré Roli. Důležité je ovšem uvažovat dualitu, kterou u Rusů (a ještě výrazněji Ukrajinců) v Karlových Varech zaznamenáváme. Osoby patřící mezi reálně bydlící ruskojazyčnou populaci, obývající relativně disperzně téměř všechny části města a městského regionu, a jejichž děti navštěvují české školy, jsou pravděpodobně mnohem blíže transnacionálnímu modelu (Vertovec 2007, Sanders, Nee 1996, Portes a kol. 2002).

Tradičním centrem duchovního i komunitního života Rusů na Karlovarsku je historicky pravoslavný chrám sv. Petra a Pavla, který stojí ve čtvrti Westend nedaleko budovy ruského konzulátu a zároveň v jedné z lokalit s největší koncentrací majetků ruskojazyčných osob ve městě (Klsák 2014, Rešetarová 2012). Krátkou dobu pravoslavným věřícím také sloužila kaple sv. Nikolaje, jíž nechal vystavět u rozhledny a hotelu na vrcholu Aberg ruský majitel této nemovitosti. Areál však v současné době není trvale využíván.

Také některé další skupiny cizinců si ovšem udržují své zvyky a tradice, byť již méně viditelně. Vietnamci (kterých sice v širším regionu početně ubývá, vzrostla však jejich populace v samotném městě Karlovy Vary) si zvolili poměrně unikátní místo pro koncentraci svých obchodních, společenských i kulturně-náboženských aktivit. Od místního podnikatele si pronajali bývalý zimní stadion ve čtvrti Rybáře, který přestavěli zčásti na obchodní centrum „Lotus gold“, zčásti pak na komunitní středisko s rozsáhlým sálem (obrázky 8.10). K budově byla navíc přistavěna budova buddhistického chrámu, což poukazuje jak na důležitost Karlových Varů jako Vietnamci vnímaného centra vlastní kultury na západě Čech, stejně jako na stálý význam tradic a náboženství v životě zejména starší generace vietnamských imigrantů v celém Česku (Janská a kol. 2011, Kušniřáková a kol. 2013).

Obrázek 8.10. Centrum buddhisticko-vietnamské kultury v Karlových Varech.

Foto: Adam Klsák, 2016.

Se zjištěním o relativně vysokém počtu vlastníků nemovitostí s arabskými kořeny v obchodně-správní části města můžeme spojit lokalizaci Islámského kulturního centra, které leží na okraji této lokality v ulici I. P. Pavlova. Karlovarští muslimové mohou kromě Blízkého východu ovšem pocházet také z evropských zemí. V práci již byla zmiňována sice nepříliš početná, nicméně podnikatelsky velmi aktivní skupina občanů původem ze zemí Balkánského poloostrova, konkrétně Albánie a Bosny. V obou těchto zemích je většinovým náboženstvím sunnitský islám.

Aktivity spojené s udržováním či rozvíjením vlastní kultury a tradic jsou do značné míry věcí osobní, jejich promítání do veřejného prostoru sídel tedy můžeme pozorovat především u populačně silnějších skupin cizinců, případně u takových, které se nachází vůči majoritě ve specifickém postavení a jejich vnitřně i z vnějšku vnímaná kulturní odlišnost je vyšší, než u ostatních (Knox, Pinch 2010, Rešetarová 2012). Důležitým aspektem je zřejmě také vnitřní koherence dané skupiny – proto u velmi heterogenní skupiny cizinců ze zemí Evropské unie, kteří jsou v prostoru rozprostřenější mnohem pravidelněji a jejichž kulturní blízkost vůči majoritě je vysoká, nenalzáme obvykle obdobné „transnacionální“ projevy, jako u skupin zmiňovaných v předchozích odstavcích.

Diskuze a závěr

Ve zkoumané oblasti městského regionu Karlových Varů a jeho okolí lze selektivně a s různou intenzitou identifikovat projevy všech tří nejzásadnějších současných procesů determinujících transformaci postsocialistických měst – rozvoj komerčních aktivit spojených s otevřením trhu (Ouředníček, Temelová 2009, Temelová 2009), suburbanizační trend znamenající odliv části obyvatelstva i podnikatelských aktivit do zázemí městských regionů (Ouředníček 2003, Ouředníček 2005a, Ouředníček 2007) a směrem k větší heterogenitě se měnící vzorce rezidenční diferenciaci ústící do vzniku nových socioprostorových forem (Sýkora 2009, Marcińczak 2012). V každém z těchto procesů jsou jako aktéři zapojeni také cizinci různých skupin, které zájmovou oblast obývají. Cílem této práce bylo popsat migrační trendy a rezidenční mobilitu obyvatel městského regionu Karlových Varů a jejich širšího okolí s důrazem na cizineckou populaci, postihnout nedávný vývoj distribuce cizinecké populace v prostoru, a dále se pokusit objasnit determinanty a vysvětlit důsledky zaznamenaného vývoje na vybrané aspekty sociálního a fyzického prostředí specifických exponovaných lokalit ve zkoumané oblasti.

Na prvním místě je na základě předchozích zjištění o značném nesouladu mezi počty ruskojazyčných vlastníků a množstvím reálně bydlících ruskojazyčných osob v některých lokalitách na mikroměřítku a objektech, který se specificky projevuje především v lázeňském centru Karlových Varů, vhodné rozvinout úvahu o výrazné vnitřní diferenciaci v ruskojazyčné skupině cizinců. V Karlových Varech a jejich městském regionu se zřejmě setkáváme s několika zásadně odlišnými „třídami“ v rámci této skupiny. První z nich je skupina velmi movitých ruskojazyčných vlastníků, která ve velkém investovala do výstavby i nákupu nemovitostí ve městě. Ti pocházejí zejména z Ruska a Ázerbajdžánu, v menší míře pak Ukrajiny a Kazachstánu či dalších postsovětských zemí. Část z nich má také občanství některé z vyspělých západních zemí jako je Německo, Francie či Izrael. Právě velmi vysoká ekonomická síla umožnila těmto jedincům maximálně zohlednit vlastní preference a symbolickou hodnotu místa (Grossmann a kol. 2015) a pořídit si byty a domy v nejprestižnějších lokalitách lázeňského centra. Hlavním cílem této skupiny je zřejmě zhodnocení či uložení majetku, případně jako benefit zís-

kání prestižní adresy pro trávení dovolených či obchodní jednání – vesměs však nikoliv snaha o trvalé usazení v Česku (Drbohlav a kol. 1999b, Volkovová, Bittnerová 2012, Volkovová 2012, Bittnerová 2012b, Přidalová 2013, Klsák 2014). Své nemovitosti tudíž sami využívají pouze sezónně nebo vůbec, což ústí ve známý negativní efekt vyprázdněnosti lázeňského centra, *města duchů* (Čepelák 2009, Klsák 2014, Lošťáková 2015). V souladu s tímto ve městě často užívaným pojmem bychom je tak mohli nazývat až *ghost inhabitants*. S největší pravděpodobností jsou jen obtížně a minimálně zachytitelní běžnou statistikou, v čemž připomínají takzvané transitory urbanites (Haase a kol. 2012) – od nich se ovšem výrazně liší jak demografickými, tak socioekonomickými charakteristikami. Nejmarkantnější bývá podíl vlastnictví zástupců této skupiny v moderních nadstandardních bytových domech vystavěných po roce 2000 právě v lázeňském centru, vlastní ovšem také řadu historických objektů.

Druhá kategorie, kterou bychom za určitých okolností mohli označovat jako karlovarskou ruskojazyčnou diasporu, která také již více vykazuje určité prvky transnacionálního chování (Vertovec 2007, Skifter Andersen 2015), jsou skuteční, statistikou zachycovaní obyvatelé Karlových Varů pocházející ze zemí bývalého Sovětského svazu. Zástupci této kategorie se zřejmě nachází na různých pozicích v rámci společenského žebříčku – od úspěšných podnikatelů a vlastníků obchodů či cestovních kanceláří, až po jejich běžné zaměstnance (prodavače, řidiče, průvodce a podobně), které můžeme nazývat po vzoru Portese zaměstnanci transnacionálními (Portes a kol. 2002, Čermáková 2012). Tito lidé jsou částečně integrováni do české společnosti (jedná se nezřídka o celé rodiny) a obývají de facto celý prostor městského regionu, klíčový je pro ně ovšem kontakt s dalšími Rusy, který pro ně obvykle znamená zdroj příjmu. Ruskojazyční podnikatelé téměř kompletně ovládají obchod v turisticky nejatraktivnějších částech města – jedinou konkurencí jsou pro ně možná překvapivě podnikatelé ze zemí Balkánu (Albánie, Bosny a Hercegoviny), kteří se i přes nevelkou populaci ukázali být v tomto ohledu v Karlových Varech významnou skupinou.

Samostatnou kategorií, která sice nebyla cílem žádné z analýz obsažených v této práci, avšak její zejména nepřímý vliv na utváření lokálního prostředí je velmi významný, jsou ruští turisté. Právě díky nim totiž může v Karlových Varech fungovat systém s prvky etnické ekonomiky (Sanders, Nee 1996, Portes a kol. 2002) – obchody a firmy ruskojazyčných podnikatelů zaměstnávající ruskojazyčné rezidenty nabízejí své služby v turisticky nejatraktivnějších destinacích Karlových Varů právě jim.

Zmíněné kategorie ruskojazyčného obyvatelstva dohromady tvoří komplexní komunitu, kterou můžeme označit jako vůbec nejvlivnější mezi cizinci s ohledem na utváření

lokálního prostředí v zájmové oblasti – její prostorový dosah je ovšem omezený jen na samotný městský region Karlových Varů, respektive jen na některé jeho specifické lokality. Zástupci ruskojazyčné komunity mohou čerpat výhody pramenící ze shlukování jazykově a kulturně blízkých obyvatel, jako jsou možnosti komunikace v původním jazyce, existence neformálních informačních sítí či přístup k tradičním potravinám a produktům, jež nabízejí i v Karlových Varech prodejny takzvaných „ethnic goods“ (Knox, Pinch 2010, Dill, Jirjahn 2014). Charakteristickým a vizuálně velmi výrazným znakem přítomnosti této komunity jsou ruskojazyčné nápisy a inzeráty v prostoru města, nabízející širokou škálu služeb od pronájmu a koupi nemovitostí, přes reklamy obchodů a nabídky cestovních kanceláří, až po možnosti kulturního vyžití. Například náznaků cílené snahy o rezidenční separaci ruskojazyčné skupiny zaznamenává autor jen minimálně. Dochází-li v městském regionu Karlových Varů ke vzniku enkláv či „gated communities“, pak pravděpodobně ne na základě etnickém, ale spíše socioekonomickém, jak je u určitých specifických vrstev vyšší střední třídy v celé střední a východně Evropě v posledních letech relativně rozšířeným trendem (Marcuse 1997, Gadecki 2013, Kovács, Hegedüs 2014, Brabec 2014). Výraznými investicemi do fyzického fondu přispěli ruskojazyční investoři ke zlepšení stavu řady lokalit a také jejich sociální proměně – za příklad může sloužit Čertův ostrov v karlovarských Drahovicích, který se z lokality charakteristické spíše sociálně slabším obyvatelstvem stal velmi žádanou adresou jak pro cizince, tak pro zástupce majority.

Stranou ruskojazyčné skupiny zůstávají Ukrajinci, kteří do Karlových Varů přijíždějí za prací stejně jako do celého Česka. Vzorce distribuce jejich populace napovídají, že postupně splývají spíše s běžnou majoritní střední třídou, jelikož netvoří výrazné koncentrace na žádné měřítkové úrovni, klesá intenzita jejich stěhování a jejich přítomnost v prostoru a společnosti je obecně velmi nenápadná. Výraznější sebeurčení Ukrajinců a jejich vydělení se z ruskojazyčné skupiny je navíc pravděpodobně také výrazně ovlivněno stále trvající ruskou agresí vůči Ukrajině a stále větším příklonem Ukrajiny k Evropské unii a Západu obecně (Klsák 2014).

Jako problematická a vůči zvolené metodice „rezistentní“ skupina se v průběhu šetření ukázali být Němci, což se vzhledem k upozorněním některých autorů již z dřívějších dalo očekávat. Na Němce, stejně jako na další občany členských zemí Evropské unie, se vztahuje právo volného pohybu osob – své bydliště tudíž nemusí českým úřadům hlásit (Čermák, Janská 2011). Některé anomálie, které byly v této práci v souvislosti s německou populací zkoumaného území zachyceny (například nepoměr mužů a žen či vysoký počet německých občanů registrovaných k pobytu v dělnických ubytovnách)

mohou navíc souviset s někdy taktéž artikulovanou účelovou formální registrací občanů západních zemí u nás, kteří ve skutečnosti v Česku vůbec nepobývají (Čermák, Janská 2011). Oproti tomu skutečně bydlící obyvatelstvo zemí EU a Schengenského prostoru může být statistikou výrazně podhodnoceno. Autor se na základě odhadu vyplývajícího z analýzy vlastnických struktur objektů přiklání spíše k tomu, že občanů Německa minimálně ve zkoumaných částech zájmové oblasti žije méně, než bychom podle statistiky mohli očekávat. K tomu lze odůvodněně předpokládat, že část z nich ještě pochází ze zemí bývalého Sovětského svazu a německé občanství získala až v průběhu života (Kl-sák 2014), a svými vlastnostmi by se tak zařadila spíše mezi obyvatelstvo ruskojazyčné skupiny. Problematika metodiky zachycení těchto obyvatel by mohla být námětem na samostatnou práci – pro její úspěšnost by zřejmě bylo vhodné zaměřit se více na kvalitativní aspekty výzkumu.

Cizineckou skupinou, která má pravděpodobně společně s ruskojazyčnou nejvýraznější vliv na utváření lokálního prostředí v lokalitách, ve které její zástupci žijí, jsou Vietnamci. Této práci se to ovšem podařilo prokázat pouze částečně, jelikož pro případovou studii byly vybrány lokality, ve kterých je činnost a přítomnost Vietnamců zastíněna působením dalších cizineckých skupin i české majority – byť v obchodně-správní části města je působnost Vietnamců zejména v oblasti maloobchodu a služeb znatelná. Charakter působení Vietnamců v prostoru, jejich mobilita, rezidenční preference a zaměření ekonomické činnosti se navíc od ostatních skupin cizinců zde zmiňovaných poměrně liší (Drbohlav, Dzúrová 2007, Janská a kol. 2011, Kušniráková a kol. 2013), což na základě poznatků práce lze potvrdit. Na úrovni okresů Karlovy Vary a Sokolov nalezneme relativně velké množství míst, která Vietnamci ve větší míře obývají, což je odlišuje například od Rusů – na druhou stranu jsou prostorově mnohem více koncentrováni do specifických lokalit než Ukrajinci, jejichž populace je v prostoru zájmové oblasti rozprostřena pravidelně. Vietnamci preferují zejména bydlení městského typu, což zřejmě platí i v menších obcích. Charakteristická je pro ně vysoká rezidenční mobilita a větší fluktuace v zájmovém území než u ostatních cizineckých skupin. Vietnamští občané, přestože řada z nich jsou aktivními a úspěšnými podnikateli, vlastnili v lokalitách případové studie jen minimální procento objektů. To, stejně jako téměř úplná absence vietnamských obyvatel v lázeňském centru Karlových Varů, ukazuje na velmi odlišnou ekonomickou a rezidenční strategii Vietnamců ve srovnání s populačně obdobně početnou ruskojazyčnou skupinou, a především pak populačně drobnou skupinou balkánských rezidentů, kteří dokonce v lázeňském centru Karlových Varů vlastní více objektů a provozují více obchodů, než ve městě početní Vietnamci. Námětem pro další výzkum by ovšem bylo

zaměřit se na několik krušnohorských obcí zaznamenaných v analýze širšího okolí, do nichž Vietnamci původně intenzivně směřovali své ekonomické aktivity (Uherek 2003) a i přes jejich útlum v nich stále tvoří značný podíl na obyvatelstvu. Data cizinecké policie za roky 2008 a 2015 napověděla, že v tomto období tyto obce opustily až stovky vietnamských občanů, z nichž část se zřejmě přesunula do Karlových Varů jako etablovaného centra západočeské vietnamské komunity (ŘSCP 2009, ŘSCP 2016). Z pohledu sociální geografie se vzhledem k intenzitě tohoto jevu – jehož hlavními aktéry jsou cizinci – jedná o velmi zajímavý a v Česku neobvyklý fenomén. Otázkou, kterou by si sídelní geograf mohl klást, je zejména to, jak se takováto extenzivní fluktuace obyvatelstva projeví na lokálním prostředí zasažených obcí a jejich sociálních, fyzických a funkčních prostorových strukturách.

Jaký může být hlavní společenský a vědecký přínos této a podobných prací zabývajících se zapojením cizinců do procesů utvářejících lokální prostředí ve středně velkém českém sídle, jako jsou Karlovy Vary? Bude-li se společenský vývoj ubírat podle trendu nastaveného v postsocialistických zemích a jejich městech, pozorovatelného v posledních letech, počty cizinců a s nimi i etnická diverzita sídel se bude postupně zvyšovat. S přivykáním podmínkám v nové zemi začnou cizinci postupně po vzoru majoritní populace objevovat nová rezidenčně či ekonomicky atraktivní sídla mimo metropolitní areály, které pro ně zpravidla znamenají bránu do země. Česko, které je ze zemí postsocialistické střední a východní Evropy svou migrační atraktivitou jednoznačně nejvýznamnější, a Karlovy Vary, které patří mezi hlavní středně velká sídla, kam cizinci již tradičně proudí s poměrně velkou intenzitou, se mohou stát vzory vývoje v celé postsocialistické Evropě. Další a další města a obce střední a východní Evropy, čelící výzvě týkající se bezproblémové integrace nových obyvatel z cizích zemí, se pak budou moci na základě poznatků z Česka moci poučit z chyb, způsobujících negativní jevy jako je separace či sociální vylučování některých skupin obyvatelstva, a naopak plně využít pozitiv plynoucích ze zvýšené etnické diverzity. Byť i zde musíme mít na paměti nepřenositelnost lokálních faktorů a kontextu, kterými jsou v případě Karlových Varů například vysoká rezidenční i turistická atraktivita, lázeňský charakter města, specifický historický vývoj či relativní blízkost německé hranice, má toto město podle názoru autora v souvislosti s výzkumem zapojení cizinců do procesů ovlivňujících sociální, fyzickou i funkční tvář sídel potenciál stát se až paradigmatickým. Již blízká budoucnost a geopolitické směřování postsocialistických zemí v rámci evropského a světového společenství pravděpodobně odhalí, nakolik mohou být takovéto předpoklady opodstatněné.

Literatura

- ALFASI, N., FLINT, S., A., BENENSON, I. (2013): Between the individual and the community: residential patterns of Haredi population in Jerusalem. *International Journal of Regional Research*, 37, č. 6, s. 2152–2176.
- ARBACI, S. (2008): (Re)Viewing Ethnic Residential Segregation in Southern European Cities: Housing and Urban Regimes as Mechanisms of Marginalisation. *Housing Studies*, 23, č. 4, s. 589–613.
- BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. (2005): Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Masarykova Univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 308 s.
- BITTNEROVÁ, D. (2012a): Prostorové rozmístění občanů Ruské federace na území Prahy: situace 2010. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 153–167.
- BITTNEROVÁ, D. (2012b): Strategie získávání a výběru bydlení migrantů z Ruské federace v Praze. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 153–167.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Karolinum, Praha, 342 s.
- BRABEC, T. (2014): Uzavřené rezidenční areály jako symbol postmoderního města: příklad Prahy. *Geografie*, 119, č. 3, s. 278–298.
- BRADE, I., HERFERT, G., WIEST, K. (2009): Recent trends and future prospects of socio-spatial differentiation in urban regions of Central and Eastern Europe: A lull before the storm? *Cities*, 26, s. 233–244.
- BURACHOVIČ, S. (2001): Historie. In: Vylita, B., Klsák, J., Burachovič, S., Dolina, J. (eds.): Karlovy Vary na přelomu tisíciletí. MMKV, Karlovy Vary, s. 107–218.

- BURGESS, E., W. (1925): The Growth of the City. In: Park, R. E, Burgess, E., W., McKenzie, R., D. (eds.): The City: Suggestions of Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. University of Chicago Press, s. 47–62.
- BURJANEK, A. (1997): Segregace. Sociologický časopis, 33, č. 4, s. 423–434.
- BURJANEK, A. (2005): Co je rezidenční segregace? In: Sýkora, L., Temelová J. (eds.): Prevence prostorové segregace. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, s. 21–26.
- CLARK, W. (1992): Residential preferences and residential choices in a multiethnic context. Demography, 29, č. 3, s. 451–466.
- CLARK, W. (2009): Changing residential preferences across income, education, and age: Findings from the multi-city study of urban inequality. Urban Affairs Review, 44, s. 334–355.
- CLARK, W., ONAKA, J., L. (1983): Life cycle and housing adjustment as explanations of residential mobility. Urban Studies, 20, s. 47–57.
- CLARNO, A. (2013): Rescaling White Space in Post-apartheid Johannesburg. Antipode, 45, č. 5, s. 1190–1212.
- COULTER, R., SCOTT, J. (2015): What Motivates Residential Mobility? Reexamining Self-Reported Reasons for Desiring and Making Residential Moves. Population, Space and Places, 21, s. 354–371.
- ČEPELÁK, V. (2009): Rusové v Karlových Varech očima místních obyvatel. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra sociologie, Praha, 73 s.
- ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E. (2011): Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálně-geografické diferenciaci Česka. Geografie, 116, č. 4, s. 423–439.
- ČERMÁKOVÁ, D. (2008): Klientský systém a jeho specifika. In: Drbohlav, D. (ed.): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Karolinum, Praha, s. 167–187.
- ČERMÁKOVÁ, D. (2012): Podnikání migrantů v Praze: případová studie Královská cesta. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (ed.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, s. 116–135.
- DEURLOO, M., C., MUSTERD, S. (1998): Ethnic Clusters in Amsterdam, 1994-1996: A Micro-area Analysis. Urban Studies, 35, č. 3, s. 385–396.
- DILL, V., JIRJAHN, U. (2014): Ethnic residential segregation and immigrants' perceptions of discrimination in West Germany. Urban Studies, 51, č. 16, s. 3330–3347.

- DILL, V., JIRJAHN, U., TSERTVADZE, G. (2015): Residential Segregation and Immigrants' satisfaction with The Neighborhood in Germany. *Social Science Quarterly*, 96, č. 2, s. 354–368.
- DRBOHLAV, D. (2011): Imigrace a integrace cizinců v Česku: několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie*, 116, č. 4, s. 401–421.
- DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. (2007): Where Are They Going?: Immigrant Inclusion in the Czech Republic (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague). *International Migration*, 45, č. 2, s. 1–25.
- DRBOHLAV, D., JANSKÁ, E., ŠELEPOVÁ, P. (1999a): Ukrajinská komunita v České republice (výsledky dotazníkového šetření). Výzkumná zpráva pro Ministerstvo vnitra ČR, 14 s.
- DRBOHLAV, D., LUPTÁK, M., JANSKÁ, E., BOHUSLAVOVÁ, J. (1999b): Ruská komunita v České republice (výsledky dotazníkového šetření). Výzkumná zpráva pro Ministerstvo vnitra ČR, 12 s.
- DRBOHLAV, D., VALENTA, O. (2014): Czechia: the main immigration country in the V4. In: Eröss, A., Karácsonyi (eds.): *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners*. HAC RCAES Geographical Institute, Budapest, s. 41–71.
- ERBENOVÁ, D. (2013): Němci, Češi, Židé v Karlovarském kraji v 19.-20. století. Studie z regionálních dějin. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha, 223 s.
- GADECKI, J. (2013): Reprint of *The Wild West*. The reality of everyday social relations in gated communities in Poland. *Cities*, 36, s. 193–199.
- GENTILE, M., TAMMARU, T. (2006): Housing and ethnicity in the post-Soviet city: Ust'-Kamenogorsk, Kazakhstan. *Urban Studies*, 43, č. 10, s. 1757–1778.
- GENTILE, M., TAMMARU, T., VAN KEMPEN, R. (2012): Heteropolitanization: Social and spatial change in Central and East European Cities. *Cities*, 29, s. 291–299.
- GLIKMAN, A., SEMYONOV, M. (2012): Ethnic origin and residential attainment of immigrants in European countries. *City and Community*, 11, č. 2, s. 198–219.
- GROSSMANN, K., ARNDT, T., HAASE, A., RINK, D., STEINFÜHRER, A. (2015): The influence of housing oversupply on residential segregation: exploring the post-socialist city of Leipzig. *Urban Geography*, 36, č. 4, s. 550–577.
- HAASE, A., GROSSMANN, K., STEINFÜHRER, A. (2012): Transitory urbanites: New actors of residential change in Polish and Czech inner cities. *Cities*, 29, s. 318–326.

- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. Demoart, Praha, 110 s.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 138 s.
- HANSON, S. (2009): Mobility. In: Gregory, D., Johnson, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (eds.): The dictionary of human geography. Willey-Blackwell, 467–468.
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní metody. Portál, Praha, 403 s.
- HESS, D., B., TAMMARU, T., LEETMAA, K. (2012): Ethnic differences in housing in post-Soviet Tartu, Estonia. *Cities*, 29, s. 327–333.
- ICELAND, J., WEINBERG, D. (2002): Racial and ethnic segregation in the United States 1980-2000. U.S. Government Printing Office, Washington DC, 151 s.
- ILLNER, M. (2005): Je rezidenční segregace vždy jen sociálním problémem? In: Sýkora, L., Temelová, J. (eds.): Prevence prostorové segregace. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, s. 40–43.
- JANSKÁ, E., PRŮŠVICOVÁ, A., ČERMÁK, Z. (2011): Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců do škol v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice. *Geografie*, 116, č. 4, s. 480–496.
- JÄRV, O., MÜÜRISSEPP, K., AHAS, R., DERUDDER, B., WITLOX, F. (2015): Ethnic differences in activity spaces as a characteristic of segregation: A study based on mobile phone usage in Tallinn, Estonia. *Urban Studies*, 52, č. 14, s. 2680–2698.
- KLSÁK, A. (2014): Etnická rezidenční diferenciacie Karlových Varů: Cizinci a lázeňské centrum. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 64 s.
- KLSÁK, J. (2001): Archeologie. In: Vylita, B., Klsák, J., Burachovič, S., Dolina, J. (eds.): Karlovy Vary na přelomu tisíciletí. Magistrát města Karlovy Vary, Karlovy Vary, s. 61–84.
- KNOX, P., PINCH, S. (2010): Urban social geography: an introduction. Pearson, London, 373 s.
- KOVÁCS, Z., HEGEDŰS, G. (2014): Gated communities as a new forms of segregation in post-socialist Budapest. *Cities*, 36, s. 200–209.
- KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P. (2011): Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná? *Geografie*, 116, č. 4, s. 497–517.

- KUŠNIRÁKOVÁ, T., PLAČKOVÁ, A., TRAN VU V., A. (2013):. Vnitřní diferenciacie vietnamců pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí. Výzkumná zpráva, 75 s.
- LEE, B., A., OROPESA, R., S., KANAN J., W. (1994): Neighborhood Context and Residential Mobility. *Demography*, 31, č. 2, s. 249–270.
- LOŠŤÁKOVÁ, P. (2015): Etnická proměna Karlových Varů. Magisterská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta, Plzeň, 70 s.
- LU, M. (1998): Analyzing migration decisionmaking: relationships between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior. *Environment and Planning*, 30, s. 1473–1495.
- MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Sociálně prostorová diferenciacie v České republice: implikace pro veřejnou (regionální) politiku. *Ekonomický časopis*, 57, č. 7, s. 700–715.
- MARCIŃCZAK, S. (2012): The evolution of spatial patterns of residential segregation in Central European Cities: The Łódz Functional Urban Region from mature socialism to mature post-socialism. *Cities*, 29, s. 300–309.
- MARCIŃCZAK, S., GENTILE, M., RUFAT, S., CHELCEA, L. (2014a): Urban Geographies of Hesitant Transition: Tracing Socioeconomic Segregation in Post-Ceausescu Bucharest. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38, č. 4, s. 1399–1417.
- MARCIŃCZAK, S., TAMMARU, T., NOVÁK, J., GENTILE, M., KOVÁCS, Z., TEMELOVÁ, J., VALATKA, V., KÄHRIK, A., SZABÓ, B. (2014b): Patterns of Socioeconomic Segregation in the Capital Cities of Fast-Track Reforming Postsocialist Countries. *Annals of the Association of American Geographers*, 105, č. 1, s. 183–202.
- MARCUSE, P. (1997): The Enclave, The Citadel and The Ghetto. *Urban Affairs Review*, 33, č. 2, s. 228–264.
- MASSEY, D., S., DENTON, N., A. (1988): The dimension of residential segregation. *Social Forces*, 67, č. 2, s. 281–315.
- MATĚJOVÁ, V. (1988): Podmínky pobytu vietnamských pracujících v ČSSR. *KSVIEF*, 9, s. 1–10.
- MULDER, C., H. (2007): The Family Context and Residential Choice: a Challenge for New Research. *Population, Space and Place*, 13, s. 265–278.

- MUSIL, J. (1987): Housing policy and the sociospatial structure of cities in a socialist country: the example of Prague. *International Journal of Urban and Regional Research*, 11, č. 1, s. 27–36.
- MUSIL, J. (2002): Co se děje s českými městy dnes? In: Horská, P. and Maur, E., Musil, J. (eds.): *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Paseka, Praha, 298–331.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, č. 2, s. 321–348.
- MUSTERD, S. (2005): Social and ethnic segregation in Europe: levels, causes and effects. *Journal of Urban Affairs*, 27, č. 3, s. 331–348.
- MUSTERD, S., OSTENDORF, W., BEREBAART, M. (1997): Segregation in european cities: patterns and policies. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 88, č. 2, s. 182–187.
- MUSTERD, S., PRIEMIUS, H., VAN KEMPEN, R. (1999): Towards Undivided Cities: The Potential of Economic Revitalisation and Housing Redifferentiation. *Housing Studies*, 14, č. 5, s. 573–584.
- MUSTERD, S., VAN KEMPEN, R. (2009): Segregation and housing of minority ethnic groups in western european cities. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100, č. 4, s. 559–566.
- NOVOTNÝ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D. (2007): Rozmístění cizinců v Česku a jeho podmiňující faktory: pokus o kvantitativní analýzu. *Geografie*, 112, č. 2, s. 204–220.
- NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciace obcí v České republice. *Sociologický časopis*, 47, č. 4, s. 717–744.
- NOVÁK, J., PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2007): Současné procesy ovlivňující sociálně prostorovou diferenciaci České republiky. *Urbanismus a území rozvoj*, 10, č. 5, s. 31–35.
- ONDOŠ, S., KOREC, P. (2006): Súčasná dimenzia sociálno-demografickej priestorovej štruktúry Bratislavy. *Sociológia*, 38, č. 1, s. 49–82.
- OPENSHAW, S. (1983): Introduction The modifiable areal unit problem. *Geo books*, Norwich, s. 3–7.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 235–253.

- OUŘEDNÍČEK, M. (2005a): New suburban development in the Post-socialist city: the case of Prague. In: Eckardt, F. (ed.): *Paths of Urban Transformation*. Peter Lang, Frankfurt nad Mohanem, s. 143–156.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2005b): Můžeme zjistit míru segregace? In: Sýkora, L., Temelová, J. (eds.): *Prevence prostorové segregace*. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, s. 27–38.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Differential suburban development in Prague urban region. *Geografiska Annaler: Human Geography*, 89B, č. 2, s. 111–125.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2016): The relevance of Western theoretical concepts for investigations of the margins of post-socialist cities: the case of Prague. *Eurasian Geography and Economics*, s. 1–20.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2007): Kvalitativní analýza stavu a vývoje segregace/separace obyvatelstva. In: *Segregace v České republice: stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*. Závěrečná editovaná zpráva projektu: WA-014-05-Z01.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J., PULDOVÁ, P. (2009): Metody geografického výzkumu města. In: Ferenčuhová, S., Hledíková, M., Galčanová, L., Vacková, B. (eds.): *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Pavel Mervart/Masarykova univerzita, Brno, s. 93–128.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Twenty years after socialisms: the transformation of Prague's inner structure. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Sociologia*, 54, č. 1, s. 9–30.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2011): Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života. *Sociologický časopis*, 47, č. 4, s. 625–631.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. (2011): *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky*. Karolinum, Praha.
- PAN KE SHON, J.-L. (2015): Forty years of immigrant segregation in France, 1968-2007. *Urban Studies*, 52, č. 5, s. 823–840.
- PARK, R. E. (1936): Human ecology. *The American Journal of Sociology*, 42, s. 1–15.
- PEACH, C. (1996): Good segregation, bad segregation. *Planning Perspectives*, č. 11, s. 379–398.
- PORTES, A., HALLER, W. J., GUARNIZO, L., E. (2002): Transnational Entrepreneurs: An Alternative For of Immigrant Economic Adaptation. *American Sociological Review*, 67, s. 278–298.

- PŘIDALOVÁ, I. (2013): Rezidenční mobilita obyvatel Prahy se zaměřením na etnické menšiny. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 139 s.
- REŠETAROVÁ, L. (2012): Festivity ruských migrantů v Karlových Varech. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Praha, 72 s.
- ROSSI, P., H. (1980): *Why families move*, 2nd ed. SAGE Publications, Beverly Hills, 241 s.
- RUOPPILA, S. (2004): Process of residential differentiation in socialist cities: literature review on the cases of Budapest, Prague, Tallin and Warsaw. *European Journal of Spatial Development*, 2, č. 9, s. 1–24.
- SANDERS, J., M., NEE, V. (1996): Immigrant Self-employment: The Family as a social Capital and the Value of Human Capital. *American Sociological Review*, 61, s. 231–249.
- SCHWAB, W., A. (1992): *The Sociology of Cities*. NJ: Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 514 s.
- SCOTT-SMITH, T. (2016): Humanitarian Dilemmas in a Mobile World. *Refugee survey quarterly*, 35, č. 2, s. 1–21.
- SHELTER, M., URRY, J. (2006): The new mobilities paradigm. *Environment and Planning*, 38, s. 207–226.
- SJÖBERG, O. (2014): Cases onto themselves? Theory and research on ex-socialist urban environments. *Geografie*, 119, č. 4, s. 299–319.
- SKIFTER ANDERSEN, H. (2015): Explanations for special neighborhood preferences among ethnic minorities. *Housing, Theory and Society*, 32, č. 2, s. 196–217.
- SLÁDEK, K. (2010): Ruská diaspora v České republice: sociální, politická a religiózní variabilita ruských migrantů. Pavel Mervart, Červený Kostelec.
- SPEARE, A. (1974): Residential satisfaction as an intervening variable in residential mobility. *Demography*, 11, č. 2, s. 173–188.
- STEINFÜHREROVÁ, A. (2003): Sociální prostorové struktury mezi setrvalostí a změnou. Historický a současný pohled na Brno. *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 169–192.
- SZELÉNYI, I. (1983): *Urban Inequalities Under State Socialism*. Oxford University Press, Oxford, 158 s.
- SÝKORA, L. (1993): Teoretické přístupy ke studiu města. In: Sýkora, L. (ed.): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 64–100.

- SÝKORA, L. (1999): Processes of socio-spatial differentiation in post-communist Prague. *Housing Studies*, 14, č. 5, s. 679–701.
- SÝKORA, L. (2009): New socio-spatial formations: places of residential segregation and separation in Czechia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100, č. 4, s. 417–435.
- SÝKORA, L., BOUZAROVSKI, S. (2012): Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition. *Urban Studies*, 49, č. 1, s. 43–60.
- TAMMARU, T., VAN HAM, M., LEETMAA, K., KÄHRIK, A., KAMENIK, K. (2013): The Ethnic Dimension of Suburbanisation in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39, č. 5, s. 845–862.
- TEMELOVÁ, J. (2009): Urban revitalization in central and inner parts of (post-socialist) cities: conditions and consequences. In: Ilmavirta, T. (ed.): *Regenerating Urban Core*. Helsinki University of Technology, Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki, s. 12–25.
- TEMELOVÁ, J., SÝKORA, L. (2005): Segregace: definice, příčiny, důsledky, řešení. In: Sýkora, L., Temelová, J. (eds.): *Prevence prostorové segregace*. Přf UK a MMR, Praha, s. 5–20.
- UHEREK, Z. (2003): Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 193–216.
- VALENTA, O. (2006): Prostorové rozmístění imigrantů v České republice se zvláštním zřetelem na Prahu. *Magisterská práce*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 119 s.
- VALENTA, O. (2012): Faktory prostorové koncentrace etnických menšin v hostitelské populaci. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): *Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 15–29.
- VAN DEN BERGH, L., DREWETT, R., KLAASSEN, L., ROSSI, A., VIJVERBERG, C. (1982): A Study of Growth and Decline. *Urban Europe*, 1, 162 s.
- VAN KEMPEN, R. (2007): Divided cities in the 21st century: challenging the importance of globalisation. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22, č. 1, s. 13–31.
- VAN KEMPEN, R., ÖZÜEKREN, S., A. (1998): Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World. *Urban Studies*, 103, č. 10, s. 1631–1656.
- VAN LE, N. (1989): *Vietnamští pracující v Československu*. ÚEF ČSAV, Praha, 15 s.

- VERTOVEC, S. (2007): Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30, č. 6, s. 1024–1054.
- VOLKOVÁ, N. (2012): Motivace rozmístění ruské cizinecké komunity v Praze: dvě oblíbené lokality. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): *Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 167–186.
- VOLKOVÁ, N., BITTNEROVÁ, D. (2012): Skupiny ruských migrantů. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): *Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 147–153.
- WANG, D., LI, F., CHAI, Y. (2012): Activity spaces and sociospatial segregation in Beijing. *Urban Geography*, 33, č. 2, s. 256–277.
- WU, W., ZHANG, W., DONG, G. (2013): Determinant of residential location choice in a transitional housing market: Evidence based on micro survey from Beijing. *Habitat International*, 39, s. 16–24.
- ZEMAN, L. (2012): *Průvodce architekturou Karlových Varů*. Národní památkový ústav, Praha, 511 s.
- ZORBAUGH, H., W. (1926): The Natural Areas of the City. In: Burgess, E., W. (ed.): *The Urban Community*. The University of Chicago Press, Chicago, s. 82–88.

Další zdroje

321/2012 Sb. Nařízení vlády o stanovení lázeňského místa Karlovy Vary a Statutu lázeňského místa Karlovy Vary. Nařízení vlády ze dne 29. srpna 2012

ARCDATA PRAHA (2016): Digitální vektorová geografická databáze České republiky ArcČR 500, verze 3.3.

CABLE, D. (2013): The Racial Dot Map: One Dot Per Person for the Entire United States. <http://demographics.coopercenter.org/racial-dot-map/> [cit. 16. 1. 2017].

CIA (2016): The World Factbook.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> [20. 3. 2016].

ČSÚ (2014b): Databáze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

ČSÚ (2015a): Cizinci v České republice.

<https://www.czso.cz/documents/10180/20556725/29002714.pdf/2c818bc3-ce36-48b1-b3ff-054c441124bb?version=1.0> [cit. 17. 3. 2016].

ČSÚ (2015b): Historický lexikon obcí České republiky - 1869 - 2011.

<https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015> [cit. 26. 11. 2016].

ČSÚ (2015c): Registr migrace. Individuální anonymizovaná data o změnách trvalého bydliště na úrovni obcí Česka v letech 1992-2014.

ČSÚ (2016): Veřejná databáze: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2015.

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/> [cit. 15. 4. 2016].

ČSÚ (2017a): Registr sčítacích obvodů a budov (RSO): vektorové vrstvy.

ČSÚ (2017b): Veřejná databáze.

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/> [1. 1. 2017].

ČÚZK (2016): Nahlížení do katastru nemovitostí online.

<http://nahliznidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx> [cit. 26. 11. 2016].

ČÚZK (2017): Registr územní identifikace, adres a nemovitostí (RÚIAN).

<http://www.cuzk.cz/ruian/RUIAN.aspx> [cit. 15. 1. 2017].

HOLCOVÁ, P., ISMAILOVÁ, C., HASONĚ, J. (2015): Ázerbajdžánská enkláva v Česku.

<https://www.investigace.cz/azerbajdzanska-enklava-v-cesku/> [cit. 6. 1. 2017].

- KOPECKÁ, J. (2008a): Kolaudace nevzhledných garáží pod Imperialem se blíží. Karlovarský Deník.
<http://karlovarsky.denik.cz/zpravy-region/kv-garaze-pod-imperialem-20080924.html> [cit. 20. 12. 2016].
- KOPECKÁ, J. (2008b): U školy vyrůstá Královská vyhlídka. Karlovarský Deník.
<http://karlovarsky.denik.cz/zpravy-region/kv-kralovska-vyhliodka-20080824.html> [cit. 20. 12. 2016].
- KOPECKÁ, J. (2009): Kontroverzní garáže zprovozněny. Karlovarský Deník.
<http://karlovarsky.denik.cz/zpravy-region/kv-parkovaci-dum-garaze-20090528.html> [cit. 20. 12. 2016].
- OPENSTREETMAP (2016): Otevřená databáze geografických dat.
<https://www.openstreetmap.org> [cit. 1. 1. 2016].
- PENIZE.CZ (2016): Český obchodní rejstřík firem online.
<http://rejstrik.penize.cz> [cit. 15. 8. 2016].
- PŠTROSS, T. (2011): Neobčané – problematická kategorie lotyšských obyvatel. Archiv MZV ČR.
<http://www.mzv.cz/riga/cz/zpravy-a-udalosti/archiv-2011/neobcane-problematicka-kategorie.html> [cit. 3. 4. 2016].
- ŘSCP (2009): Cizinci v Česku – interní databáze Služby cizinecké policie. Individuální anonymizovaná data za adresní body za rok 2008.
- ŘSCP (2012): Cizinci v Česku – interní databáze Služby cizinecké policie. Individuální anonymizovaná data za adresní body za rok 2011.
- ŘSCP (2016): Cizinci v Česku – interní databáze Služby cizinecké policie. Individuální anonymizovaná data za adresní body za rok 2015.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2013): Zóny rezidenční suburbanizace 2013. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
<http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/suburbanizace> [cit. 5. 2. 2016].

Zkratky

V textu a tabulkách jsou použity následující zkratky:

CBD	Central business district
CEE/SVE	Central and eastern Europe/střední a východní Evropa
ČSÚ	Český statistický úřad
ČÚZK	Český úřad zeměměřičský a katastrální
EU	Evropská unie
LC	Lázeňské centrum (Karlovy Vary)
OSC	Obchodně-správní centrum (Karlovy Vary)
RSO	Registr sčítacích obvodů (a budov)
ŘSCP	Ředitelství služby cizinecké policie
RÚIAN	Registr územní identifikace, adres a nemovitostí
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů